CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालय :

उत्तरमध्यमस्तरीयः

पाठ्यक्रमः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

महेन्द्रसंस्कृतविश्वविद्यालय :

उत्तरमध्यमस्तरीय :

पाठ्यक्रमः

प्रकाशक : महेन्द्र-संस्कृतविश्वविद्यालयः

बेलझुण्डी, दाङ्।

२०५४ आषाढ : मूल्यम् - २५/-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विषय-सूची

१.	प्रवेशसम्बन्धी नियम, पाठचविषय र पाठचभार	१
२.	अनिवार्य नेपाली	५
३.	अनिवार्य अंग्रेजी	१०
४.	अनिवार्यवैकल्पिकसंस्कृतरचना	१४
५.	अनिवार्यव्याकरणम् (व्याकरणेतरच्छात्राणां कृते)	१६
६.	अनिवार्यन्याय : (व्याकरणच्छात्राणां कृते)	३९
७.	अनिवार्यसंस्कृतरचना	४८
८.	नेपालपरिचय	६९
९.	शुक्लयजुर्वेदः	६२
१०.	नव्यव्याकरणम्	६५
११.	ज्यौतिषम्	६७
१२.	न्यायः	७२
१३.	साहित्यम्	७४
१४.	इतिहासपुराणम्	७७
१५.	बौद्धदर्शनम्	८०
१६.	प्राच्यराजशास्त्रम्	८४
१७.	नीतिशास्त्रम्	८७
१८.	'ख' वर्ग नेपाली	९२
१९.	राजनीतिशास्त्र	९८
२०.	अर्थशास्त्र	१०२
२१.	गणित	१०८
२२.	अंग्रेजी	११०
२३.	हिन्दी	११४
२४.	मैथिली	११७
२५.	शुल्क-विवरण	१२२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रवेशसम्बन्धी नियम, पाठ्यविषय र पाठ्यभार

१. उत्तरमध्यमा तहमा प्रवेशसम्बन्धी योग्यता –

श्री ५ को सरकार शिक्षामन्त्रालय परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय वा महेन्द्र संस्कृतविश्वविद्यालयद्वारा मान्यताप्राप्त शिक्षण संस्थाहरूबाट ऐच्छिक विषय संस्कृत लिई एस्.एल्.सी., पूर्वमध्यमा वा तत्समकक्ष परीक्षा (संस्कृत माध्यमिकविद्यालयहरूको अन्तिम परीक्षा) उत्तीर्ण भएका विद्यार्थीहरू तथा साधारण माध्यमिकविद्यालयबाट एस्.एल्.सी.उत्तीर्ण गरी म.सं.वि. द्वारा सञ्चालित संस्कृत भाषा प्रशिक्षण उत्तीर्ण गरेका विद्यार्थीहरू विश्वविद्यालयको उत्तरमध्यमा तहमा प्रवेश पाउन योग्य मानिनेछन् ।

२. उत्तरमध्यमा तहमा पठन-पाठन हुने समयावधि एवं विषयहरू–

उत्तरमध्यमा तह दुई वर्षमा पूरा हुनेछ । यसमा निम्नाङ्कित विषयहरू रहनेछन् -

(क) **अनिवार्य विषयहरू -**

१. नेपाली

२. अंग्रेजी अथवा वैकल्पिक संस्कृतरचना

३. व्याकरण अथवा न्याय

४. संस्कृतरचना

५. नेपाल परिचय

(ख) **'क' वर्गीय विषयहरू** (निम्नाङ्कित विषयहरूमध्ये कुनै एक)-

१. शुक्लयजुर्वेद

२. नव्यव्याकरण

३. ज्यौतिष

४. न्याय

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

५. साहित्य

६. इतिहासपुराण

७. बौद्धदर्शन

८. प्राच्यराजशास्त्र

९. नीतिशास्त्र

(ग) 'ख' वर्गीय विषयहरू (निनाङ्कित विषयहरूमध्ये कुनै एक)-

१. नेपाली

२. राजनीतिशास्त्र

३. अर्थशास्त्र

४. हिन्दी

५. मैथिली

६. गणित

७. अंग्रेजी

उपर्युक्त विषयहरूको अङ्कविभाजन निम्नानुसार हुनेछ -

(क) प्रथम खण्डमा

	विषय	पूर्णाङ्क
१.	अनिवार्य नेपाली	१००
२.	अनिवार्य अंग्रेजी	१००
३.	अनिवार्य व्याकरण अथवा न्याय	१००
४.	अनिवार्य संस्कृतरचना	१००
५.	ऐच्छिक 'क' वर्गीय विषय (प्रथम पत्र)	१००
६.	ऐच्छिक 'ख' वर्गीय विषय (प्रथम पत्र)	१००
	जम्मा	६००

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ख) **द्वितीय खण्डमा**

	विषय	पूर्णाङ्क
१.	अनिवार्य अंग्रेजी अथवा वैकल्पिक संस्कृतरचना	१००
२.	नेपाल परिचय	५०
३.	अनिवार्य व्याकरण अथवा न्याय	५०
४.	ऐच्छिक 'क' वर्गीय विषय (द्वितीय पत्र)	१००
५.	ऐच्छिक 'क' वर्गीय विषय (तृतीय पत्र)	१००
६.	ऐच्छिक 'ख' वर्गीय विषय (द्वितीय पत्र)	१००
	जम्मा	५००

प्रथमखण्डमा जुन विषय लिई अध्ययन पूरा गरिएको छ, द्वितीयखण्डमा पनि त्यही नै विषय लिई अध्ययन पूरा गर्नुपर्नेछ ।

३. पठनपाठन र परीक्षाको माध्यम -

उत्तरमध्यमा तहमा पठनपाठन र परीक्षाका माध्यम निम्नलिखित भाषाहरू हुनेछन् -

(क) नेपाली, अंग्रेजी, हिन्दी, मैथिली आदि भाषा समूहका विषयहरूमा तत्-तत् भाषा ।

(ख) राजनीतिशास्त्र, अर्थशास्त्र र गणितजस्ता 'ख' वर्गीय विषयहरूमा नेपाली अथवा अंग्रेजी दुवै भाषा ।

(ग) उपर्युक्त विषयहरूबाहेक अन्य विषयहरूमा संस्कृत भाषा ।

४. विषय-चयन

विश्वविद्यालयमा अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई उत्तरमध्यमा तहमा निम्नानुसार विषय चयन गर्न अनुमति दिइनेछ -

(क) पूर्वमध्यमा वा एस्.एल्.सी. तहमा जुन ऐच्छिक संस्कृत विषय लिई परीक्षा उत्तीर्ण गरेको छ, उत्तरमध्यमा तहमा पनि त्यही नै 'क' वर्गीय विषय लिई अध्ययन गर्नुपर्नेछ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ख) संस्कृत विषय लिई पूर्वमध्यमाको समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण भएका तथा म.सं.वि. द्वारा संचालित पाँच महिने संस्कृत भाषा प्रशिक्षण कार्यक्रमअन्तर्गत उत्तीर्ण भएका विद्यार्थीहरूलाई 'क' वर्गीय विषयका रूपमा इतिहासपुराण, साहित्य, ज्यौतिष, बौद्धदर्शन, प्राच्यराजशास्त्र, नीतिशास्त्र विषयमा मात्र अध्ययन गर्न अनुमति दिइनेछ ।

(ग) 'ख' वर्गमा भने सबै विद्यार्थीहरूले विश्वविद्यालयद्वारा स्वीकृत जुनसुकै विषय पनि लिन पाउनेछन् ।

(घ) पूर्वमध्यमा वा तत्समकक्ष तहमा अंग्रेजी लिई परीक्षा उत्तीर्ण गरेका विद्यार्थीलाई मात्र उत्तरमध्यमा तहमा अंग्रेजी विषय अनिवार्य विषयका रूपमा अध्ययन गर्न अनुमति दिइनेछ ।

५. स्थानान्तरण-प्रमाणपत्र प्रस्तुत गर्नुपर्ने -

मान्यताप्राप्त विश्वविद्यालय वा शिक्षण-संस्थाहरूबाट अध्ययन पूरा गरी विश्वविद्यालयमा प्रवेश गर्न आउन चाहने विद्यार्थीहरूले आफूले पहिले अध्ययन गरेको शिक्षण संस्थाबाट प्राप्त स्थानान्तर प्रमाणपत्र एवं प्रव्रजन-प्रमाणपत्र (माइग्रेसन सर्टिफिकेट) अनिवार्य रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ ।

उत्तरमध्यमास्तरको स्तरगत शिक्षणोद्देश्य -

छात्र-छात्राहरूलाई निम्न विषयमा दक्ष बनाउनु उत्तरमध्यमा तहको उद्देश्य हुनेछ -

१. सांस्कृतिक, नैतिक, धार्मिक तथा सामाजिक सबै क्षेत्रहरूमा विशेषरूपले विज्ञ जनशक्तिको रूपमा तयार पार्नु ।

२. संस्कृत भाषामा लेख्न, पढ्न र कुराकानी गर्न सक्ने बनाउनु ।

३. शास्त्रीय विविध विषयको सामान्य ज्ञान गराउनु ।

४. श्री ५ को सरकारका कार्यालयहरूमा काम गर्न सक्ने योग्यताप्राप्त गराउनु ।

५. नेपाली भाषामा शुद्ध र परिष्कृत रूपमा लेख्न र पढ्न सक्ने बनाउनु ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनिवार्य नेपाली

स्तरगत विषयशिक्षणको उद्देश्य -

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरूले निम्नलिखित भाषिक क्षमता र सीप प्राप्त गर्नेछन् -

(क) स्तरीय कथ्य र लेख्य भाषाका दृष्टिले द्विभाषिकता, नेपाली भाषाकै भाषिकाको प्रभाव तथा अन्य कारणले गर्दा माध्यमिक तह पूरा गर्दा पनि बाँकी रहन गएका भाषिक त्रुटिहरूको निराकरण गर्ने ।

(ख) नेपाली शब्दभण्डार र आधारभूत वाक्य संरचनाको ज्ञान र प्रयोग गर्ने अभ्यास बढाई आफूले देखेका, सुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयहरू शुद्ध तथा स्तरीय लेख्य एवं कथ्य नेपाली भाषामा अभिव्यक्त गर्ने ।

(ग) ज्ञानविज्ञान र व्यवहारका विभिन्न क्षेत्रमा प्रयुक्त नेपाली भाषाका विशेष भाषिक संरचना, शब्दावली र शब्दार्थको ज्ञान र प्रयोग गर्ने अभ्यास बढाई नेपाली भाषाका माध्यमबाट प्रकट गरिएका स्तरीय विचार र अनुभूतिलाई राम्ररी बुझ्ने र सो बोध स्तरीय नेपाली भाषामा व्यक्त गर्ने ।

प्रथम पत्र - **पूर्णाङ्क १००**

नेपाली व्याकरण र बोध, शैली तथा अभिव्यक्ति ।

प्रकरण-

(क) **वर्णविन्यास, चिह्नपरिचय, शब्दनिर्माण प्रक्रिया र शब्दभण्डार ....** २०

पाठ्यवस्तु - विवरण -

(क) १. **वर्णविन्यास** - ह्रस्व, दीर्घ, श, ष, स, व, ब, रि, ऋ, छे, क्षे, शिरबिन्दु, ङ, ञ, ण, न, म, चन्द्रबिन्दु, हलन्त प्रयोग, पदयोग र पद-वियोगसम्बन्धी नियमको ज्ञान र प्रयोग ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२. **छपाइ शुद्धिसम्बन्धी चिह्नहरू** - थप्ने, झिक्ने, जोड्ने छुट्टयाउने, स्पष्ट पार्ने र तलमाथि पार्ने चिह्नको प्रयोग ।

३. **लेख्य चिह्नहरू** : अल्पविराम, अर्धविराम, पूर्णविराम, प्रश्नचिह्न, उद्गार चिह्न, उद्धरण चिन्ह, योजक चिह्न र कोष्ठ चिह्न ।

४. **शब्दनिर्माण प्रक्रिया** -

(अ) मूल र व्युत्पन्न शब्दको परिचय ।

(आ) निम्नलिखित उपसर्ग लगाएर शब्दको निर्माण तथा तिनका अर्थको बोधका साथै प्रयोग ।

१. प्र, परा, अप, सं, अनु, अव, निस्, निर्, दुस्, दुर्, आ, अधि, वि, नि, प्रति, परि, उप ।

२. अ, अन, कु, बद, बे, सु ।

(इ) निम्नलिखित कृत्प्रत्यय लगाएर शब्दको निर्माण -

१. अ, अत, अक्कड, अन्ते, आइ, आवट, आउ, आहा, उवा, एली, ओट, ऐया ।

२. अ, अक, अन, इत, ई, त, ता, ति, य ।

(ई) तल लेखिएका तद्धित्प्रत्यय लगाएर शब्दको निर्माण-

१. आइ, आली, आलु, इलो, इया, इयार, ए, एली, पन, पना, मन्त, वन्त, ले, याइँ, र संख्या तथा सर्वनाम तद्धितान्त ।

२. इक, इका, ईन, क, इत, ता, त्व, मान्, वान् ।

(उ) अव्ययीभाव, तत्पुरुष, कर्मधारय, द्विगु, बहुब्रीहि र द्वन्द्व समास प्रक्रिया र तिनबाट बनेका समस्त शब्दहरू ।

५. **शब्दभण्डार** -

(अ) **अनुकरणात्मक शब्दहरू** - अकमक्क, कपक्क, कुपुक्रुपु, कपाकप, कलकल, कक्रक्क, किटिंक्क, खङ्ग्रङ्ङ, खचाखच,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गड्याङ्गुडुङ, गमक्क, चटचट, च्याप्प, चपचप, छ्यास्स, छपक्क, छ्याङ्ग, छप्ल्याङ्ग, झपक्क, झ्वाम्म, झिलिक्क, झलझली, टुप्लुक्क, टुलुटुलु, टिनिन्न, टिल्पिल, टप्प, ढकमक्क, तानतुन, थाम्थुम, धपक्क, धुरुधुरु, निथ्रुक्क, पट्ट, प्याट्ट, फटाफट, बुर्लुक्क, मगमग, मख्ख, मुसुक्क, रिमरिम, लहलह, स्वाँ-स्वाँ, सिमसिम, ह्वाल्ल आदि ।

(आ) **प्राविधिक शब्दहरू** - अवमूल्यन, अलङ्कार, आशुकवि, उपभोक्ता, एकाधिकार, छन्द, नायक, निलम्बन, पदपूरक, पुरातत्त्व, प्रत्याह्वान, प्रवक्ता, भूपरिवेष्टित, मुख्तियार, रस, राग, विनियम, विहार, शिलालेख, सहवरण, स्तूप, हिमनद, आत्मा, जीव, ध्वनि, अभिकर्ता, तारेख, देवानी, फौजदारी, बिगो, मुचुल्का, मुल्तवी, लालमोहर, वारेसनामा, सरजमीन, अधिकृत, अग्रिम, आयव्ययक, गण, गुल्म, चलानी, जमानत, तेजारत, निकासी, पैठारी, पञ्जिका, परिपत्र, पेस्की, फर्स्योट, बट्टा, बेरुजू, मस्यौदा, मुद्दती, रथी, राजस्व, लेखा, सेनानी, अब्बल, कित्ता, कुत, चाहार, दोयम, पर्ती, सिम, भूक्षय, अम्ल, कीटाणु, पोषण, जीवाणु, मोठ, सुकुम्बासी, आरक्ष, कटानी, छपान, निकुञ्ज, नसच्छेदन, महामारी, लवण, संक्रमण, कालोपत्र, घोडेटो, चक्रेटो, दलान, बोलपत्र, विद्युतीकरण, शिलान्यास, आकाशगङ्गा, इन्धन, ऊर्जा, जीवकोष, तापक्रम, तापमान, तारापुञ्ज, दूरदर्शन, यान्त्रिक, व्यास, स्नायु, दूरसञ्चार, प्राश्निक, नामाङ्कन, निःशुल्क, प्रश्नावली, प्रसारण, पुनः परीक्षा, बहुमुखी, बहुउद्देश्यीय, मापन, मूल्याङ्कन ।

(इ) पढाइका क्रममा देखा परेका विशेष शब्द र तिनको अर्थका लागि शब्दकोश ।

(ख) **वाक्यतत्त्व-** २०

१. वाक्यभित्रका उद्देश्य र विधेय, सकर्मक, अकर्मक, द्विकर्मक र पूरकापेक्षी क्रियाहरू, कारक र विभक्ति नियमको ज्ञान र अभ्यास ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२. **वाक्यान्तरण** - आज्ञार्थ, प्रश्नार्थक, विध्यर्थक र प्रेरणार्थक वाक्यहरूको परस्पर परिवर्तन, उक्तिपरिवर्तन, वाच्यपरिवर्तन, वाक्यसंश्लेषण तथा वाक्यविश्लेषण, अकरणबाट करण र करणबाट अकरण वाक्यमा परिवर्तन ।

३. **निपातहरू**- अरे, ई, ए, कि, क्यारे, खै, खोइ, चाहिँ, त, न, नि, नै, ब्यारे, र, रे, ल, लौ, ला, हँ, हगि, है ।

(ग) बुँदा टिपोट, सङ्क्षेपीकरण र बोध- १५

(घ) विस्तृतीकरण, अनुच्छेद, टिप्पणी र निबन्धलेखन - १५

(ङ) प्रयोजनपरक नेपाली (वेद, व्याकरण, दर्शन, साहित्य आदि विभिन्न क्षेत्रमा प्रयुक्त नेपाली भाषा बुझ्ने र ती फाँटमा नेपाली भाषाका माध्यबाट अभिव्यक्त गर्ने सीपका लागि विशेष अभ्यास) - १०

(च) **पठन र विवेचना**- २०

निर्धारित कृतिको विभिन्न कोणबाट अध्ययन तथा विवेचन ।

पाठ्यपुस्तक-

१. सम्पादक, ताराप्रसाद जोशी - **नेपाली कथा संग्रह भाग १** -

(निम्न कथाहरू मात्र - बिदा, परिबन्द, मधुमालती, मेरी दिदी, मैले नजन्माएको छोरो) ।

२. भीमनिधि तिवारी - **शिलान्यास** ।

३. भैरव अर्याल - **जयभुँडी** -

(नेता नम्बर एकसय एक, महापुरुषको संगत, ब्रह्माजीको प्रयोगशालाबाट र जयभुँडी मात्र) ।

४. माधव घिमिरे - **गौरी** ।

सहायक पुस्तक-

१. सोमनाथ सिग्द्याल - **मध्यचन्द्रिका** ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२. कृष्णप्रसाद पराजुली - **राम्रो रचना मीठो नेपाली।**

३. मोहनराज शर्मा - **शब्दरचना र वर्णविन्यास।**

४. चक्रपाणि चालिसे - **संक्षिप्त रामायण।**

५. रमेश विकल - **सात सूर्य एक फन्को।**

६. बदरीनाथ भट्टराई - **पच्चीस प्रबन्ध।**

७. बालकृष्ण पोखेल - **कलेज स्तरका निबन्धै निबन्ध।**

८. रामकृष्ण शर्मा - **प्यारो सपना।**

९. **स्तंरीय पत्रिकाका लेखहरू।**

द्रष्टव्य–

१, २, ३, नं. का पुस्तकहरू वा व्याकरण शिक्षणका लागि -

सन्दर्भग्रन्थहरू –

१. शिवगोपाल रिसाल - **नेपाली भाषा र व्याकरण।**

२. हर्षनाथ भट्टराई - **अनिवार्य नेपाली रचना।**

३. नरेन्द्र चापागाईं - **शब्द, वाक्य र अभिव्यक्ति।**

४. नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान - **बृहद् नेपाली शब्दकोश।**

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

COMPULSORY ENGLISH

Year : First **Full Marks : 100**

Paper : First

Objectives-

On Completion of the course, the students will be able to.

a. Comprehend simple prose extracts.

b. write correctly and logically.

c. use words and phrases correctly.

d. produce simple. acceptabel grammatical structures.

e. communicate orally with confidence.

f. translate simple Nepali passage into English.

Contents

a. Language

b. Literature

c. Translation or paraphrasing.

Texts

1. **Developing English Skills**

   Eds, P.K, thakor, S.D. Desai & T.J. Purani Oxford University Press India, 1983.

2. **Tales of all time**

   Ed. P.V. Ramchandran

   Vani Educational Books, Delhi, 1985.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(This is for non- detailed study only)

Translation/ Paraphrasing

Translation

Material: suitable passages written in standard Nepali.

Paraphrasing

Material : suitable extracts (prose or poetry)

Evaluation Scheme

a.	Reading -	30
b.	Writing -	20
c.	Vocabulary -	10
d.	Grammar -	20
e.	Speech -	10
f.	Translation or Paraphrasing -	10
		100

Note : Only General questions will be asked from the book prescribed for non detailed study. The following types of questions will have be avoided :

a. Literary appreciation. b. Critical coments. c. Characterization.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Year : Second **Full Marks : 100**

Paper : Second

Objectives

On completion of the course, the students will be able to.

a. Read simple prose passages efficiently.

b. Write logically, coherently and creatively.

c. Use vocabulary items contextually.

d. Handle grammatical categories with accuracy.

e. communicate and interact orally with confidence.

f. Translate simple Nepali passages into English.

Contents :

a. Language

b. Literature

c. Translation or Precis Writing.

Texts:

1. **English for further Education**, Second Edition. Eds. : Constance Hawkins & Roger Strangwich Longman, 1987.

2. Ten short Stories

Ed. : Jatin Mohanty

Madras University Press, 1983

(This is for non-detailed study only)

Translation/Precis-Writing

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Translation

Material: Suitable Passages written in standard Nepali.

PRECIS-WRITING

Material: Suitabel prose extracts.

Evaluation Scheme.

a.	Reading -	30
b.	Writing -	20
c.	Vocabulary -	10
e.	Grammar and Speech -	30
f.	Translation or Precis-writing -	10
		100

Note : Only General questions will be asked from the book prescribed for non detailed study. The following types of questions will have be avoided :

a. Literary appreciation. b. Critical comments. c. Characterization d. Biography.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनिवार्यवैकल्पिकसंस्कृतरचना

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम् -

१. अस्य विषयस्याध्ययनेन छात्रा गुप्ताशुद्धीरन्विष्य संशोधने, शुद्धसंस्कृतभाषाया : प्रयोगे च प्रवीणा भविष्यन्ति ।

२. गद्य-पद्यनाटककाव्यानां शैलीपरिशीलने विद्यास्वरूप-आर्यसंस्कृत्यनुकूलाचारज्ञाने च समर्था भविष्यन्ति ।

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्का : १००**

आचारशास्त्राध्ययनम्, गद्यपद्यनाटकानुशीलनञ्च ।

प्रकरणम्-

(क) आचारशास्त्रानुशीलनम् -	२५
(ख) गद्यकाव्यानुशीलनम् -	२५
(ग) नाटकानुशीलनम् -	४०
(घ) पद्यकाव्यानुशीलनम् -	१०

पाठ्यग्रन्था:-

१. **मनुस्मृति :** - द्वितीयाध्याय : ।

२. **शिवराजविजय :** - प्रथमविरामस्य द्वितीयो निश्वास : ।

३. **प्रतिमानाटकम्** - भासरचितम् ।

४. **वाल्मीकिरामायणम्** - वाल्मीकिरचितम् ।

(किकिष्न्धाकाण्डान्तर्गत २८ सर्गस्याध्ययनम्)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वितीयं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

संस्कृतरचना काव्यानुशीलनञ्च ।

प्रकरणम् -

(क)	नीतिकाव्यस्याध्ययनम् -	२५
(ख)	नैपालककवे : सम्बद्धपद्यरचनापरिचय :-	२०
(ग)	पद्यकाव्यानुशीलनम् -	२५
(घ)	निबन्धरचना व्युत्पत्तिप्रदर्शनञ्च -	३०

पाठ्यग्रन्थाः-

१. **नीतिशतकम्** - भर्तृहरिप्रणीतम् ।

२. **महेन्द्रोदयमहाकाव्यम्** - (प्रथमद्वितीयसर्गौ) भरतराजशर्मा ।

३. **रघुवंशमहाकाव्यम्** - (पञ्चम : सर्ग :) ।

३. **सहांयकग्रन्थाः-**

१. **निबन्धनवनीतम्** ।

२. **गुप्ताशुद्धिप्रदर्शनम्**-पं. अम्विकादत्तव्यास : ।

३. **मध्यसिद्धान्तकौमुदी** ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनिवार्यसंस्कृतव्याकरणम्
(व्याकरणेतरच्छात्राणां कृते)

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम् -

अस्मिन् स्तरे अनिवार्य- संस्कृतव्याकरणाध्ययनेन छात्रा अधोङ्कितेषु विषयेषु क्षमा भविष्यन्ति ।

(१) तिङन्तशब्दसिद्धिप्रक्रियाज्ञानपूर्वकं वाक्यरचनायाम् ।
(२) ण्यन्त-सन्नन्त-यङन्त- यङ्लुगन्तादितो लकारार्थप्रकरणान्त-शब्दसिद्धिप्रक्रियाज्ञानपूर्वकं प्रयोगे ।
(३) पूर्वोत्तरकृदन्तशब्दसिद्धिप्रक्रियाज्ञानपूर्वकं सहायकक्रियापदानां प्रयोगे ।
(४) कारकसमासनियमज्ञानपूर्वकं शब्दसिद्धिप्रक्रियाज्ञाने ।
(५) तद्धितप्रत्ययनिष्पन्नशब्दप्रक्रियाज्ञाने अर्थज्ञानपूर्वकं प्रयोगे ।
(६) स्त्रीप्रत्ययान्तशब्दसिद्धिप्रक्रियाज्ञाने च ।

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

तिङन्ताध्ययनं कारकाध्ययनञ्च ।

प्रकरणविभाजनम्	पाठ्यांशाः	अङ्काः	पूर्णाङ्काः
(क)	भ्वाद्यदादिप्रकरणम्	२०	१००
(ख)	जुहोत्यादितश्चुराद्यन्तम्	२०	
(ग)	ण्यन्तादिलकारार्थान्तम्	२०	
(घ)	कृत्यप्रक्रियात उत्तरकृदन्तान्तम्	३०	
(ङ)	कारकप्रकरणम्	१०	

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रकरणम्-

(क) भ्वाद्यदादिप्रकरणम्- २०

भ्वादयः- भू सत्तायाम् । संहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयो : । नित्या समासे वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥ (कारिका) । अत सातत्यगमने । षिध गत्याम् । सेक्- सृप्-सृ-स्तृ-सृज्-स्तृ- स्त्याऽन्ये दन्त्याजन्तसादय : । एकाचः षोपदेशाः स्युः ष्वष्क- स्विद्- स्वद्-स्वप्-स्मिङः ॥ (कारिका) । उपसर्गात् सुनोति- सुवति-स्यति-स्तौति-स्तोभति-स्था-सेनय-सेध-सिच-सञ्ज- स्वञ्जाम् ८ । ३ । ६५ । गद व्यक्तायां वाचि । णद अव्यक्ते शब्दे । उपसर्गादसमासेऽपि णोपदेशस्य ८ । ४ । १४ । टुनदि समृद्धौ । मन्थ विलोडने । व्रज गतौ । गुपू रक्षणे । इडनिव्यवस्थासाधीनि सूत्राणि । अजन्तोऽकारवान् वा यस्तास्यानिट् थलि वेडयम् । ऋदन्त ईदृङ् नित्यानिट् क्राद्यन्यो लिटि सेड् भवेत् ॥ (कारिका) । क्षि क्षये । तप सन्तापे । क्रमु पादविक्षेपे । स्खल सञ्चलने । पा पाने । धेट् पाने । गै शब्दे । घ्रा गन्धोपादाने । ष्ठा गतिनिवृत्तौ । स्मृ चिन्तायाम् । सृ गतौ । ध्यै चिन्तायाम् । दृशिर् प्रेक्षणे । गम्लृ गतौ । त्यज हानौ । रक्ष पालने । जि जये । जीव प्राणधारणे । एध वृद्धौ । कमु कान्तौ । क्षमूष् सहने । स्पदि किञ्चिच्चलने । मुद हर्षे । यती प्रयत्ने । शकि शङ्कायाम् । श्लाघृ कत्थने । ऋज गतिस्थानार्जनोपार्जनेषु । कपि चलने । ऊह वितर्के । भिक्ष भिक्षायाम् । द्युत दीप्तौ । वृतु वर्तने । रमु क्रीडायाम । श्रिञ् सेवायाम् । भृञ् भरणे । हृञ् हरणे । णीञ् प्रापणे । डुपचष् पाके । भज सेवायाम् । यज देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु । वह प्रापणे । वेञ् तन्तुसन्ताने । राजृ दीप्तौ । टु याचृ याच्ञायाम् । बुधिर् बोधने । खनु अवदारणे । धावु गतिशुद्ध्यो : ।

अदादय :- अद भक्षणे । हन हिंसागत्योः । या प्रापणे । भा दीप्तौ । विद ज्ञाने । अस् भुवि । इण् गतौ । वच परिभाषणे । रुदिर् अश्रुविमोचने । ञिस्वप् शये । जागृ निद्राक्षये । दरिद्रा दुर्गतौ । चकासृ दीप्तौ । शासु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनुशिष्टौ । शीङ् स्वप्ने । इङ् अध्ययने । आस उपवेशने । दुह प्रपूरणे । ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि ।

(ख) जुहोत्यादितः चुराद्यन्तम्- २०

जुहोत्यादयः- हु दानाऽऽदानयोः । ञिभी भये । ह्री लज्जायाम् । पृ पालनपूरणयोः । ओहाक् त्यागे । डुभृञ् धारणपोषणयो : । डुदाञ् दाने । डुधाञ् धारणपोषणयो : ।

दिवादयः- दिवु क्रीडाविजिगीषादिषु । नृती गात्रविक्षेपे । त्रसी उद्वेगे । पुष पुष्टौ । णश अदर्शने । तृप प्रीणने । द्रुह जिघांसायाम् । मुह वैचित्ये । ष्णिह प्रीतौ । तुष तुष्टौ । दुष वैकृत्ये । क्रुध क्रोधे । शमु उपशमे । षूङ प्राणिप्रसवे ।-जनी प्रादुर्भावे । विद सत्तायाम् । दीपी दीप्तौ ।

स्वादयः- षुञ् अभिषवे । चिञ् चयने । धुञ् कम्पने । वृञ् वरणे ।

तुदादयः- तुद व्यथने । भ्रस्ज पाके । मुच्लृ मोक्षणे । मिल संगमने । पिच क्षरणे ।. लिप उपदेहे । कृती छेदने । खिद परिदेवने । लुभ विमोहने । तृप तृप्तौ । इष इच्छायाम् । स्फुट विकसने । टुमस्जो शुद्धौ । षद्लृ विशरणगत्यवसादनेषु । प्रच्छ ज्ञीप्सायाम् । मृङ् प्राणत्यागे ।

रुधादयः- रुधिर् आवरणे । भिदिर् विदारणे । छिदिर् द्वैधीकरणे । युजिर् योगे । हिसि हिंसायाम् । पिष्लृ संचूर्णने । भुज पालनाभ्यवहारयोः ।

तनादयः- तनु विस्तारे । डुकृञ् करणे । मनु अवबोधने ।

क्र्यादयः- डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये । प्रीञ् तर्पणे कान्तौ च । पूञ् पवने । लूञ् छेदने । ग्रह उपादाने । ज्ञा अवबोधने । मुष स्तेये । बन्ध बन्धने। पुष पुष्टौ ।

चुरादयः- चुर स्तेये । चिति स्मृत्याम् । पींड अवगाहे । तड आघाते । पाल रक्षणे । पूज पूजायाम् । तुल उन्माने । कथ वाक्यप्रबन्धे । गण संख्याने । सूच पैशून्ये ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सूचना- उपरि निर्दिष्टधातूनां रूपसिद्धिप्रक्रियाशिक्षणे मध्यसिद्धान्तकौमुद्यनुसारेण सम्बद्धसूत्रवार्त्तिकार्थशिक्षणम् उदाहरणे समन्वयपूर्वकं परिगणितधातुरूपसिद्धिशिक्षणञ्च कर्तव्यम् ।

(ग) णिजन्तप्रक्रियातो लकारार्थान्तम्- २०

णिजन्तप्रकरणम्- स्वतन्त्रः कर्ता १ । ४ । ५४, तत्प्रयोजको हेतुश्च १ । ४ । ५५, हेतुमति च ३ । १ । १६, ओः पुयण्ज्यपरे ७ । ४ । ८०, हनस्तोऽचिण्णलो : ७ । ३ । ३२, अर्तिह्री- व्ली- रीक्नूयीक्ष्माटय्यातां पुग्णौ ७ । ३ । ३६ तिष्ठतेरित् ७ । ४ । ५, जिघ्रतेर्वा ७ । ४ । ६, शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक् ७ । ३ । ३७, रुहः पोऽन्यतरस्याम् ७ । ३ । ४३, दोषो णौ ६ । ४ । ९०, णौ गमिरबोधने २ । ४ । ४६, घटादयो मितः (ग.सू.), मितां ह्रस्वः ६ । ४ । ९२ ।

सन्नन्तप्रकरणम् - धातोःकर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वा ३ । १ । ७, सन्यङोः ६ । १ । ९, शैषिकान्मतुबर्थीयाच्छैषिको मतुबर्थिकः । सरूपःप्रत्ययो नेष्टः सन्नन्तान्न सनिष्यते ॥ (कारिका) । अज्झनगमां सनि ६ । ४ । १६, इको झल् १ । २ । ९, सनि च २ । ४ । ४७, रुदविदमुष-ग्रहिस्वपिप्रच्छः संश्च १ । २ । ८, सनिग्रहगुहोश्च ७ । २ । १२, हलन्ताच्च १ । २ । १०, किरश्च पञ्चभ्यः ७ । २ । ७५, पूर्ववत्सनः १ । ३ । ६२, आप्ज्ञप्यृधामीत् ७ । ४ । ५५, अत्र लोपोऽभ्यासस्य ७ । ४ । ५८, गुप्तिज्किद्भ्यः सन् ३ । १ । ५, मान्बधदान्शान्भ्यो दीर्घश्चाभ्यासस्य ३ । १ । ६ ।

यङन्तप्रकरणम्- धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् ३ । १ । २२, गुणो यङ्लुकोः ७ । ४ । ८२, नित्यं कौटिल्ये गतौ ३ । १ । २३, दीर्घोऽकितः ७ । ४ । ८३, यस्य हलः ६ । ४ । ४९, रीगृदुपधस्य च ७ । ४ । ९०, नुगतोऽनुनासिकान्तस्य ७ । ४ । ८५ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यङ्लुगन्तप्रकरणम् - यङोऽचि च २ । ४ । ७४, यङो वा ७ । ३ । ९४, शितपा शपाऽनुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गणेन च । यत्रैकाज्ग्रहणं चैव पञ्चैतानि न यङ्लुकि ॥ (कारिका) ।

नामधातुप्रकरणम्- सुप आत्मनः क्यच् ३ । १ । ८, सुपो धातुप्रातिपदिकयोः २ । ४ । ७१, क्यचि च ७ । ४ । ३३, काम्यच्च ३ । १ । ९, उपमानादाचारे ३ । १ । १०, सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वा वक्तव्यः (वा.), अनुनासिकस्य क्विझलोः क्ङिति ६ । ४ । १५, कर्तुः क्यङ् सलोपश्च ३ । १ । ११, शब्दवैरकलहाभ्र- कण्व- मेघेभ्यःकरणे ३ । १ । १७ ।

कण्ड्वादिप्रकरणम् – कण्ड्वादिभ्यो यक् ३ । १ । २७ ।

आत्मनेपदप्रकरणम् – कर्त्तरि कर्मव्यतिहारे १ । ३ । १४, परिव्यवेभ्यः क्रियः १ । ३ । १८, विपराभ्यां जेः १ । ३ । १९ वेः पादविहरणे १ । ३ । ४१, प्रोपाभ्यां समर्थाभ्याम् १ । ३ । ४२, अनुपसर्गाद् वा १ । ३ । ४३, समवप्रविभ्यः स्थः १ । ३ । २२, आङो यमहनः १ । ३ । २८, समो गम्यृच्छिभ्याम् १ । ३ । २९, धातोरर्थान्तरे वृत्तेर्धात्वर्थेनोपसङ्ग्रहात् । प्रसिद्धेरविवक्षातः कर्मणोऽकर्मिका क्रिया ॥ (कारिका) । स्पर्द्धायामाङः १ । ३ । ३१, ज्ञाश्रुस्मृदृशां सनः १ । ३ । ५७, गन्धनावक्षेपणसेवन-साहसिक्य-प्रतियत्न- प्रकथनोपयोगेषु कृञः १ । ३ । ३२ ।

परस्मैपदप्रकरणम् – प्राद्वहः १ । ३ । ८१, व्याङ्परिभ्यो रमः १ । ३ । ८३, क्रीङ्जीनां णौ ६ । १ । ४८, णौ च संश्चङोः २ । ४ । ५१ ।

भावकर्मप्रकरणम् – भावकर्मणोः १ । ३ । १३, सार्वधातुके यक् २ । १ । ६७, स्यसिच्सीयुट्- तासिषु- भावकर्मणोरुपदेशेऽज्झनग्रहदृशां वा चिण्वदिट् च ६ । ४ । ६२, चिण् भावकर्मणोः ३ । १ । ६६, आतो युक्चिण्कृतोः ७ । ३ । ३३, नोदात्तोपदेशस्य मान्तस्यानाचमेः ७ । ३ । ३४ ।

कर्मकर्तृप्रकरणम् – कर्मवत् कर्मणा तुल्यक्रियः ३ । १ । ८७ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लकारार्थप्रकरणम्-

अभिज्ञावचने लृट् ३ । २ । ११२, लट् स्मे ३ । २ । ११८, अपरोक्षे च ३ । २ । ११९, ननौ पृष्टप्रतिवचने ३ । २ । १२०, पुरि लुङ् चास्मे ३ । २ । १२२, यावत्पुरानिपातयोर्लट् ३ । ३ । ४, विभाषा कदाकर्ह्योः ३ । ३ । ५, वर्त्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा ३ । ३ । १३१, आशंसायां भूतवच्च ३ । ३ । १३२, क्षिप्रवचने लृट् ३ । ३ । १३३, धातुसम्बन्धे प्रत्ययाः ३ । ४ । १ ।

(घ) कृत्यप्रक्रियात उत्तरकृदन्तान्तम्- ३०

कृत्यप्रक्रिया- धातोः ३ । १ । ९१, वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् ३ । १ । ९४, कर्त्तरि कृत् ३ । ४ । ६७, तव्यत्तव्यानीयरः ३ । १ । ९६, वसेस्तव्यत् कर्तरि णिच्च (वा.), कृत्यचः ८ । ४ । २९, कृत्यल्युटो बहुलम् ३ । ३ । ११३, अचो यत् ३ । १ । ९७, ईद्यति ६ । ४ । ६५, पोरदुपधात् ३ । १ । ९८, अवद्यपण्यवर्य्यागर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु ३ । १ । १०१, एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् ३ । १ । १०९, ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ६ । १ । ७१, ऋहलोर्ण्यत् ३ । १ । १२४, चजोः कु घिण्ण्यतोः ७ । ३ । ५२ निष्ठायामनिट इति वक्तव्यम् (वा.), ओरावश्यके ३ । १ । १२५, विभाषा कृवृषोः ३ । १ । १२० ।

क्वचित् प्रवृत्तिःक्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव ।
विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य, चतुर्विधं बाहुलकं वदन्ति ॥ (कारिका) ।
लुम्पेदवश्यमःकृत्ये तुं काममनसोरपि ।
समो वा हिततयोर्मांसस्य पचि युड्घञोः ॥ कारिका ।

पूर्वकृदन्तप्रकरणम्-

ण्वुल्तृचौ ३ । ११ । १३३, युवोरनाकौ ७ । १ । १, नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः ३ । १ । १३४, इगुपधज्ञाप्रीकिरःकः ३ । १ । १३५, आतश्चोपसर्गे ३ । १ । १३६, पाघ्राध्माधेट्दृशःशः ३ । १ । १३७, विभाषा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्रहः ३ । १ । १४३, गेहे कः ३ । १ । १४४, तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ३ । १ । ९२, कर्मण्यण् ३ । २ । १, आतोऽनुपसर्गे कः ३ । २ । ३, सुपि स्थः ३ । २ । ४, हरतेरनुद्यमनेऽच् ३ । २ । ९, शक्ति-लाङ्गलाङ्कुशतोमर-यष्टिघटघटीधनुष्षु ग्रहेरुपसङ्ख्यानम् (वा.), स्तम्बकर्णयो रमिजपोः ३ । २ । १३, हस्तिसूचकयोरिति वक्तव्यम् (वा.), अधिकरणे शेतेः ३ । २ । १५, चरेष्टः ३ । २ । १६, कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु ३ । २ । २०, अतः कृ-कमि- कंस-कुम्भ- पात्र-कुशा- कर्णीष्वनव्ययस्य ८ । ३ । ४६, दिवा-विभा- निशा- प्रभा- भा-स्काराऽन्ताऽनन्ताऽऽदि- बहु-नान्दी-किं- लिपि-लिबि-बलि-भक्ति-कर्तृ-चित्र- क्षेत्र-संख्या-जङ्घा-बाह्व-हर्यत्तद्धनुररुष्षु ३ । २ । २१, न शब्दश्लोक- कलह-गाथा-वैर-चाटु-सूत्र-मन्त्रपदेषु ३ । २ । २३, एजेः खश् ३ । २ । २८, अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् ६ । ३ । ६७, नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः ३ । २ । २९, स्तने धेटो नासिकायां ध्मश्चेति वक्तव्यम् (वा.), प्रियवशे वदः खच् ३ । २ । ३८, विहायसो विह च, खच्च डिद्वा वाच्यः (वा.), अन्तात्यन्ताध्वदूरपारसर्वानन्तेषु डः ३ । २ । ४८, सुदुरोरधिकरणे (वा.), कुमारशीर्षयोर्णिनिः ३ । २ । ५१, शक्तौ हस्तिकपाटयोः ३ । २ । ५४, भजो ण्विः ३ । २ । ६२, दुहः कप् घश्च ३ । २ । ७०, अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते २ । ३ । ७५, नेड् वशि कृति ७ । २ । ८, विड्वनोरनुनासिकस्याऽऽत्, ६ । ४ । ४१, क्विप् च ३ । २ । ७६, सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये ३ । २ । ७८, मनः ३ । २ । ८२, आत्ममाने खश्च ३ । २ । ८३, ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विप् ३ । २ । ८७, दृशेः क्वनिप् ३ । २ । ९४, सप्तम्यां जनेर्ड : ३ । २ । ९७, तत्पुरुषे कृति बहुलम् ६ । ३ । १४, क्तक्तवतू निष्ठा १ । १ । २६, निष्ठा ३ । २ । १०२, अदो जग्धिर्ल्यप्ति किति २ । ४ । ३६, निष्ठायामण्यदर्थे ६ । ४ । ६०, क्षियो दीर्घात् ८ । २ । ४६, रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ८ । २ । ४२, ल्वादिभ्यः ८ । २ । ४४, हलः ६ । ४ । २, यस्य विभाषा ७ । २ । १५, शुषः कः ८ । २ । ५१, क्षायो मः ८ । २ । ५३, अनुपसर्गात् फुल्लक्षीवकृषोल्लाघाः ८ । २ । ५५,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आदिकर्मणि निष्ठा वक्तव्या (वा.), आदिकर्मणि क्तः कर्त्तरि च ३ । ४ । ७१, विभाषा भावादिकर्मणोः ७ । २ । १७, उदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतरस्याम् १ । २ । २१, दधातेर्हिः ७ । ४ । ४२, दो दद् घो : ७ । ४ । ४६, गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थास-वसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च ३ । ४ । ७२, द्यतिस्यतिमास्थामित्ति किति ७ । ४ । ४०, क्तोऽधिकरणे च ध्रौव्यगतिप्रत्यवसानार्थेभ्यः ३ । ४ । ७६, मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च ३ । २ । १८८, लिटः कानज्वा, ३ । २ । १०६, क्वसुश्च ३ । २ । १०७, लटः शतृशानचावप्रथमासमानाधिकरणे ३ । २ । १२४, आने मुक् ७ । २ । ८२, ईदासः ७ । २ । ८३, विदेः शतुर्वसुः ७ । १ । ३६, तौ सत् ३ । २ । १२७, लृटः सद्वा ३ । ३ । १४, ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषु चानश् ३ । २ । १२९, आ क्वेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ३ । २ । १३४, तृन् ३ । २ । १३५, स्थेशभासपिसकसो वरच् ३ । २ । १७५, दाम्नी-शस-यु-युजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे ३ । २ । १८२, तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च ७ । २ । ९, पुवः संज्ञायाम् ३ । २ । १८५ ।

मुकुन्दस्यासितमिदमिदं यातं रमापतेः ।
भुक्तमेतदनन्तस्येत्यूचुर्गोप्यो दिदृक्षवः ॥ (कारिका) ।

उत्तरकृदन्तप्रकरणम्-

उणादयो बहुलम् ३ । ३ । १, तुमुन्ण्वुलौ क्रियायां क्रियार्थायाम् ३ । ३ । १०, कालसमयवेलासु तुमुन् ३ । ३ । १६७, भावे ३ । ३ । १८, अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् ३ । ३ । १९, घञि च भावकरणयोः ६ । ४ । २७, एरच् ३ । ३ । ५६, ॠदोरप् ३ । ३ । ५७, ड्वितः क्त्रिः ३ । ३ । ८८, क्त्रेर्मम् नित्यम् ४ । ४ । २०, ट्वितोऽथुच् ३ । ३ । ८९, यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् ३ । ३ । ९०, स्वपो नन् ३ । ३ । ९१, उपसर्गे घोःकिः ३ । ३ । ९२, स्त्रियां क्तिन् ३ । ३ । ९४, सम्पदादिभ्यः क्विप् (वा.), कृञ : ३ । ३ । १००, श च ३ । ३ । १००, इच्छा ३ । ३ । १०१,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अप्रत्ययात् ३ । ३ । १०२, गुरोश्च हलः ३ । ३ । १०३, षिद्भिदादिभ्योऽङ् ३ । ३ । १०४, क्रपे संप्रसारणं च (वा.), आतश्चोपसर्गे ३ । ३ । १०६, व्यासश्रन्थो युच् ३ । ३ । १०७, रोगाख्यायां ण्वुल् बहुलम् ३ । ३ । १०८, इक्श्तिपौ धातुनिर्देशे, वर्णात्कारः (वा.), नपुंसके भावे क्तः ३ । ३ । ११४, ल्युट् च ३ । ३ । ११५, अवे तॄस्त्रोर्घञ् ३ । ३ । १२०, हलश्च ३ । ३ । १२१, ईषद्दुःसुषुकृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् ३ । ३ । १२६, आतो युच् ३ । ३ । १२८, अलंखल्वो : प्रतिषेधयोः प्राचां क्त्वा ३ । ४ । १८, समानकर्तृकयोः पूर्वकाले ३ । ४ । २१, न क्त्वा सेट् १ । २ । १८, रलो व्युपधाद्धलादे : संश्च १ । २ । २६, उदितो वा ७ । २ । ५६, समासेऽनञ्पूर्वेक्त्वो ल्यप् ७ । १ । ३७, वा ल्यपि ६ । ४ । ३८, आभीक्ष्ण्ये णमुल् च ३ । ४ । २२, नित्यवीप्सयोः ८ । १ । ४ ।

संज्ञासु धातुरूपाणि प्रत्ययाश्च ततः परे ।
कार्याद्विद्यादनूबन्धमेतच्छास्त्रमुणादिषु ॥ (कारिका) ।

(ङ) कारकप्रकरणम् सम्पूर्णम्- १०

सूचना- उपरिनिर्दिष्टसूत्रवार्त्तिकाद्यर्थशिक्षणे सम्बद्धोदाहरणानां सिद्धिप्रक्रियां मध्यसिद्धान्तकौमुद्यनुसारेण शिक्षणीयम् ।

पाठ्यपुस्तकम्-

मध्यसिद्धान्तकौमुदी (भ्वादितः कारकान्ता) वदराजाचार्यप्रणीता ।

निदर्शनप्रश्नपत्रम्

उत्तरमध्यमपरीक्षा

खण्डः- प्रथमः **पूर्णाङ्काः : १००**
विषयः- अनिवार्यसंस्कृतव्याकरणम् **समय : घण्टात्रयम्**
(व्याकरणेतरच्छात्राणां कृते)
पत्रम्- प्रथमम्

Nepal,Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१. भविता, अगादीत् गोपायति, एधाञ्चक्रे, इयाज, अवधीत, ब्रवीति एषु विशेषसूत्रप्रदर्शनपूर्वकं पञ्चानां साधुत्वं विधीयताम् । २०

अथवा

बभूव, अक्षैषीत्, अगमत्, एधेते, आदत, शेते, आह एषु पञ्चानामेव साधुत्वप्रकार:प्रदर्शनीय: ।

२. जुहोति, नर्तिष्यति, अजनि, ववस्थि, बभर्ज, हिनस्ति, अचूचुरत् एषु पञ्चानां साधुत्वं विशेषसूत्रप्रदर्शनपूर्वकं प्रदर्श्यताम् । २०

३. अबीभवत्, चिकीर्षति, वाव्रज्यते, पुत्रीयति, शब्दायते, अभावि, यजति स्म युधिष्ठर, एषु पञ्चैव साधनीया: । २०

अथवा

अजीगणत्, जिगमिषति, जंघन्यते, विष्णुयति द्विजम्, विक्रीणीते, भिद्यते काष्ठम्, वसन् ददर्श एषु पञ्चानां साधुत्वप्रकार : प्रदर्श्यताम् ।

४. एधितव्यम्, कर्ता, प्रियंवद:, शीर्षघाती एषु त्रयाणामेव साधुत्वं दर्शनीयम् । १०

अथवा

लुम्पेदवश्यम: कृत्ये तुं काममनसोरपि ।

समो वा हिततयोर्मांसस्य पचियुड्घञो: ॥ अस्या आशय: प्रकाश्यताम् ।

५. जग्धम्, क्षुधित:, हितम्, आसीन: एषु त्रय एव साधु साधनीया: । १०

६. शस्त्रम्, राग:, कृति:, हसनम् एषु त्रयाणां साधुत्वं विधीयताम् । १०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

७. हरिं भजति, उभयतः कृष्णं गोपाः, जटाभिस्तापसः, ग्रामादायाति, स्थाल्यां पचति एषु कारकाणि निर्दिशत । १०

अथवा

(क) रेखाङ्कितपदेषु विभक्तिविधायकानि सूत्राणि लिखत ।

(अ) भवनं परितःवृक्षाणि सन्ति ।

(आ) मशको मुखेन रक्तं पिवति ।

(इ) स पापाद् विभेति ।

(ई) छात्रस्य पुस्तकमस्ति ।

(उ) तिलेषु तैलं भवति ।

(ख) अधस्तनवाक्येषु कारकगताऽशुद्धयः सप्रमाणं निराकरणीयाः-
(i) तं बालक दुग्धं देहि (ii) याचको नृपस्य वसुधां याचते (iii) धर्मस्य अन्तरेण सुखं न भवति (iv) सेवकः चौरेण विभेति (v) गृहस्य गृहं तिष्ठति ।

द्वितीयं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः : ५०**

समासादिस्त्रीप्रत्ययान्त-पदज्ञानम् ।

प्रकरण-विभाजनम्

प्रकरणनाम	पाठ्यांशाः	अङ्काः	पूर्णाङ्काः
(क)	केवलसमासप्रकरणतः समासाश्रयप्रकरणान्तम्	२०	५०
(ख)	अपत्याधिकारप्रकरणतो द्विरुक्तप्रकरणान्तम्	२०	
(ग)	स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्	१०	

प्रकरणम्-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(क) केवलसमासप्रकरणतः समासाश्रयप्रकरणान्तम्- २०

केवलसमास :- समासभेदपरिगणनम् । समर्थः पदविधिः २ । १ । १, प्राक्कडारात् समासः २ । १ । ३, सहसुपा २ । १ । ४, इवेन समासो विभक्त्यलोपश्च (वा.) ।

अव्ययीभावप्रकरणम् - अव्ययीभावः २ । १ । ५, अव्ययं विभक्ति समीपसमृद्धिवृद्धयर्थाभावात्ययासंप्रतिशब्दप्रादुर्भाव-पश्चाद्यथानुपूर्व्ययौग-पद्यसादृश्यसंपत्ति-साकल्यान्तवचनेषु २ । १ । ६, प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम् १ । २ । ४३, उपसर्जनं पूर्वम् २ । २ । ३०, अव्ययीभावश्च २ । ४ । १८, नाव्ययीभावादतोऽम्त्वपञ्चम्याः २ । ४ । ८३, तृतीयासप्तम्योर्बहुलम् २ । ४ । ८४, विभाषा २ । १ । ११, अपपरिबहिरञ्चवः पञ्चम्या २ । १ । १२, पारे मध्ये षष्ठ्या वा २ । १ । १८, तद्धिताः ४ । १ । ७६, अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः ५ । ४ । १०७, अनश्च ५ । ४ । १०८, नस्तद्धिते ६ । ४ । १४४ ।

तत्पुरुषप्रकरणम् - तत्पुरुषः २ । १ । २२, द्विगुश्च २ । १ । २३, द्वितीया श्रितातीत-पतित- गतात्यस्त- प्राप्तापन्नैः २ । १ । २४, तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन २ । १ । ३०, पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रश्लक्ष्णैः २ । १ । ३१, कर्तृकरणे कृता बहुलम् २ । १ । ३२, कृद्ग्रहणे गतिकारकपूर्वस्यापि ग्रहणम् (वा.), चतुर्थी - तदर्थार्थ - बलि-हित-सुख-रक्षितैः २ । १ । ३६, अर्थेन नित्यसमासो विशेष्यलिङ्गता चेति वक्तव्यम् (वा.), पञ्चमी भयेन २ । १ । ३७, षष्ठी २ । २ । ८, न निर्धारणे २ । २ । १०, तृजकाभ्यां कर्तरि २ । ३ । १५, प्राप्तापन्ने च द्वितीयया २ । २ । ४, सप्तमी शौण्डैः २ । १ । ४०, तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च २ । ३ । ५१, दिक्पूर्वपदादसंज्ञायां ञः ४ । २ । १०७, तद्धितेष्वचामादे : ७ । २ । ११७, संख्यापूर्वो द्विगु : २ । १ । ५२, द्विगुरेकवचनम् २ । ४ । १, स नपुंसकम् २ । ४ । १७, विशेषणं विशेष्येण बहुलम् २ । १ । ५७, आन्महत : समानाधिकरणजातीययोः ६ । ३ । ४६,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तत्पुरुष : समानाधिकरणः कर्मधारय : १ । २ । ४२, पुंवत्कर्मधारयजातीयदेशीयेषु ६ । ३ । ४२, उपमानानि सामान्यवचनै : २ । १ । ५५, उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे २ । १ । ५६, शाकपार्थिवादीनां सिद्धये उत्तरपदलोपश्च (वा.), नञ् २ । २ । ६, नलोपो नञः ६ । ३ । ७६, तस्मान्नुडचि ६ । ३ । ७४, कु-गतिप्रादय : २ । २ । १८, प्रादयो गताद्यर्थे प्रथमया (वा.), अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थे द्वितीयया (वा.), एकविभक्ति चापूर्वनिपाते १ । २ । ४४, गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य १ । २ । ४८, निरादयः क्रान्ताद्यर्थे पञ्चम्या (वा.), तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ३ । १ । ९२, उपपदमतिङ् २ । २ । १९, गतिकारकोपपदानां कृद्भिः सह समासवचनं प्राक् सुबुत्पत्ते : (परि), अहः सर्वैकदेशसंख्यातपुण्याच्च रात्रेः ५ । ४ । ८७, रात्राह्नाहाः पुंसि २ । ४ । २९, संख्यापूर्वं रात्रं क्लीबम् (वा.), राजाहः सखिभ्यष्टच् ५ । ४ । ९१, द्व्यष्टन : संख्यायामबहुव्रीह्यशीत्योः ६ । ३ । ४७, त्रेस्त्रय : ६ । ३ । ४८, विभाषा चत्वारिंशत् प्रभृतौ सर्वेषाम् ६ । ३ । ४९, परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः २ । ४ । २६, अकारान्तोत्तरपदो द्विगुः स्त्रियामिष्टः (वा.), पात्राद्यन्तस्य न (वा)., सभाराजाऽमनुष्यपूर्वा २ । ४ । २३ ।

बहुव्रीहिप्रकरणम्- शेषो बहुव्रीहिः २ । २ । २३, अनेकमन्यपदार्थे २ । २ । २४, सप्तमीविशेषणे बहुव्रीहौ २ । २ । ३५, हलदन्तात् सप्तम्याः संज्ञायाम् ६ । ३ । ९, प्रादिभ्यो धातुजस्य वाच्यो वा चोत्तरपदलोपः (वा.), नञोऽस्त्यर्थानां वाच्यो वा चोत्तरपदलोप : (वा.), स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ् समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु ६ । ३ । ३४, नद्यृतश्च ५ । ४ । १५३, केऽण : ७ । ४ । १३, न कपि ७ । ४ । १४, वृद्धिनिमित्तस्य च तद्धितस्यारक्तविकारे ६ । ३ । ३९, स्वाङ्गाच्चेतः ६ । ३ । ४०, जातेश्च ६ । ३ । ४१, संख्यया व्ययाऽसन्नादूराधिकसंख्याः संख्येये २ । २ । २५, बहुव्रीहौ संख्येये डजबहुगणात् ५ । ४ । ७३, तिविंशतेर्डिति ६ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४ । १४२, तेन सहेति तुल्ययोगे २ । २ । २८, वोपसर्जनस्य ६ । ३ । ८२, बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः स्वाङ्गात् षच् ५ । ४ । ११३, पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः ५ । ४ । १३८, संख्यासुपूर्वस्य ५ । ४ । १४०, सुहृद्दुर्हृदौ मित्रामित्रयोः ५ । ४ । १५०, धर्मादनिच् केवलात् ५ । ४ । १२४, ऊधसोऽनङ् ५ । ४ । १३१, जायाया निङ् ५ । ४ । १३४, लोपो व्योर्वलि ६ । १ । ६६, गन्धस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्य : ५ । ४ । १३५, उपमानाच्च ५ । ४ । १३७, वयसि दन्तस्य दतृ ५ । ४ । १४१, शेषाद् विभाषा ५ । ४ । १५४, ईयसश्च ५ । ४ । १४६, ईयसो बहुव्रीहेर्न (वा.), निष्ठा २ । २ । ३६ ।

द्वन्द्वसमासप्रकरणम् - चार्थे द्वन्द्वः २ । २ । २९, राजदन्तादिषु परम् २ । २ । ३१, धर्मादिष्वनियमः (वा.), जायाशब्दस्य दम्भावो जम्भावश्च वा निपात्यते (आ. ग.), द्वन्द्वे घि २ । २ । ३२, अल्पाच्तरम् २ । २ । ३४, लघ्वक्षरं पूर्वम् (वा.), द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनाङ्गानाम् २ । ४ । २, येषां च विरोधः शाश्वतिक : २ । ४ । ९, आनङ् ऋतो द्वन्द्वे ६ । ३ । २५, देवताद्वन्द्वे च ६ । ३ । २६, इद् वृद्धौ ६ । ३ । २८, द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात् समाहारे ५ । ४ । १०६ ।

एकशेषप्रकरणम् - सरूपाणामेकशेष एकविभक्तौ १ । २ । ६४, विरूपाणामपि समानार्थानाम् (वा.), पुमान् स्त्रिया १ । २ । ६७, नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्यतरस्याम् १ । २ । ६९, पिता मात्रा १ । २ । ७०, श्वशुरः श्वश्र्वा १ । २ । ७१, त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम् १ । २ । ७२ ।

समासान्ताः- ऋक्पूरब्धूः पथामानक्षे ५ । ४ । ७४, द्व्यन्तरुपसर्गेभ्योऽप ईत् ६ । ३ । ९७, अक्ष्णोऽदर्शनात् ५ । ४ । ७६, ब्रह्महस्तिभ्यां वर्चसः ५ । ४ । ७८ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अलुक्समासप्रकरणम् – अलुगुत्तरपदे ६ । ३ । १, वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः ६ । ३ । २, परस्य च ६ । ३ । ८, गवियुधिभ्यां स्थिरः ८ । ३ । ९५, तत्पुरुषे कृति बहुलम् ६ । ३ । १४, शयवासवासिष्वकालात् ६ । ३ । १८, विभाषा स्वसृपत्योः ६ । ३ । २४, मातुः पितुर्भ्यामन्यतरस्याम् ८ । ३ । ८५, मातृपितृभ्यां स्वसा ८ । ३ । ८४ ।

समासाश्रयविधयः – घ-रूपकल्प-चेलड्ब्रुवगोत्र-मत-हतेषु ङ्योऽनेकाचो ह्रस्वः ६ । ३ । ४३, उगितश्च ६ । ३ । ४५, उदकस्योदः संज्ञायाम् ६ । ३ । ५७, ज्योतिर्जनपद- रात्रि - नाभि- नाम- गोत्र- रूपस्थानवर्ण- वयोवचन- बन्धुषु ६ । ३ । ८५, दृग्दृशवतुषु ६ । ३ । ८९, दृक्षे च (वा.), कोः कत्तत्पुरुषेऽचि ६ । ३ । १०१, पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् ६ । ३ । १०९, भवेद् वर्णागमाद्हंसः सिंहो वर्णविपर्ययात् । गूढोत्मा वर्णविकृतेर्वर्णनाशात् पृषोदरम् ॥ (कारिका) । नरे संज्ञायाम् ६ । ३ । १२९, मित्रे चर्षौ ६ । ३ । १३०, प्रातिपदिकान्तनुम्विभक्तिषु च ८ । ४ । ११, कुमति च ८ । ३ । १३, पदव्यवायेऽपि ८ । ४ । ३८, पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् ६ । १ । १५७ ।

(ख) अपत्याधिकारप्रकरणतो द्विरुक्तप्रकरणान्तम् – २०

अपत्याधिकारप्रकरणम्– समर्थानां प्रथमाद्वा १ । ४ । ८२, प्राग्दीव्यतोऽण् ४ । १ । ८३, अश्वपत्यादिभ्यश्च ४ । १ । ८४, दित्यदित्यादित्यपत्यु- त्तरपदाण्ण्यः ४ । १ । ८५, हलो यमां यमि लोपः ८ । ४ । ३४, देवाद्यञञौ (वा.), बहिषष्टिलोपो यञ्च (वा.), ईकक् च (वा.), किति च ७ । २ । ११८; गोरजादिप्रसङ्गे यत् (वा.), उत्सादिभ्योऽञ् ४ । १ । ८६, स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नञौ भवनात् ४ । १ । ८७, तस्यापत्यम् ४ । १ । ९२, ओर्गुणः ६ । ४ । १४६, अपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम् ४ । १ । १६२, एको गोत्रे ४ । १ । ९३, गर्गादिभ्यो यञ् ४ । १ । १०५, यञञोश्च २ । ४ । ६४, जीवति तु वंश्ये युवा ४ । १ । १६३, गोत्राद्यन्यस्त्रियाम् ४ । १ । ९४, यञिञोश्च ४ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१ । १०१, आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनाम् ७ । १ । २, अत इञ् ४ । १ । ९५, शिवादिभ्योऽण् ४ । १ । ११२, ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च ४ । १ । ११४, मातुरुत्संख्यासंभद्रपूर्वायाः ४ । १ । ११५, स्त्रीभ्यो ढक् ४ । १ । १२०, राजश्वशुराद्यत् १ । ४ । १३७, ये चाभावकर्मणोः ६ । ४ । १६८, अन् ६ । ४ । १६७, क्षत्राद् घ : ४ । १ । १३८, रेवत्यादिभ्यष्ठक् ४ । १ । १४६, ठस्येक : ७ । ३ । ५०, पितृष्वसुश्छण् ४ । १ । १३२, ढकि लोपः ४ । १ । १३३, मातृष्वसुश्च ४ । १ । १३४, कुलात् खः ४ । १ । १३९, वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धम् १ । १ । ७३, जनपदशब्दात् क्षत्रियादञ् ४ । १ । १६८, द्वयञ्मगध- कलिङ्ग- सूरमसादण् ४ । १ । १७० ।

रक्ताद्यर्थप्रकरणम् - तेन रक्तं रागात् ४ । २ । १, लाक्षारोचनाट्ठक् ४ । २ । २, संस्कृतं भक्षाः ४ । २ । १६, साऽस्मिन् पौर्णमासीति ४ । २ । २१ साऽस्य देवता ४ । २ । २४, वाय्वृतुपित्रुषसो यत् ४ । २ । ३१, रीङ् ऋतः ७ । ४ । २७, पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः ४ । २ । ३६, ग्रामजनबन्धुभ्यस्तल् ४ । २ । ४३, अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् ४ । २ । ४७, इसुसुक्तान्तात् कः ७ । ३ । ५१, तदधीते तद्वेद ४ । २ । ५९, न य्वाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच् ७ । ३ । ३, क्रमादिभ्यो वुन् ४ । २ । ६१, क्रतूक्थादिसूत्रान्ताट्ठक् ४ । २ । ६०, विद्यालक्षणकल्पान्ताच्चेति वक्तव्यम् (वा.) ।

चातुरर्थिकप्रकरणम् - तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि ४ । २ । ६७, तेन निर्वृत्तम् ४ । २ । ६८, तस्य निवासः ४ । २ । ६९, अदूरभवश्च ४ । २ । ७०, वुञ्छण्कठजिलसेनिरढञ्ण्ययफक्फिञिञ्ञ्यकक्ठकोऽरीहणकृशाश्वर्श्य- कुमुद-काश-तृण-प्रेक्षाश्म- सखि-संकाश-बल-पक्ष-कर्ण- सुतङ्गम- प्रगदिन्वराहकुमुदादिभ्यः ४ । १ । ८०, नद्या मतुप् ४ । २ । ८५,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुमुदनड- वेतसेभ्यो डमतुप् ४ । २ । ८७, झयः ८ । २ । १०, मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः ८ । २ । ९ ।

शैषिकप्रकरणम् - शेषे ४ । २ । ९२, राष्ट्रावारपाराद् घखौ ४ । २ । ९३, ग्रामाद्यखञौ ४ । २ । ९४, नद्यादिभ्यो ढक् ४ । २ । ९७, दक्षिणा-पश्चात्पुरसस्त्यक् ४ । २ । ९८, द्युप्रागपागुदक्प्रतीचो यत् ४ । २ । १०१, अव्ययात्त्यप् ४ । २ । १०४, अमेह - क्व- तसि - त्रेभ्य एव (वा.), ऐषमोह्यः श्वसोऽन्यतरस्याम् ४ । २ । १०५, वृद्धाच्छः ४ । २ । ११४, त्यदादीनि च १ । १ । ७४, वा नामधेयस्या वृद्धसंज्ञा (वा.), भवतष्ठक्छसौ ४ । २ । ११५, सिति च (वा.), युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ् च ४ । ३ । १, तस्मिन्नणि च युष्माकास्माकौ ४ । ३ । २, तवकममकावेकवचने ४ । ३ । ३, प्रत्ययोत्तरपदयोश्च ७ । २ । ९८, मध्यान्मः ४ । ३ । ८, कालाट्ठञ् ४ । ३ । ११, अव्ययानां भमात्रे टिलोपः (वा.), श्वसस्तुट् च ४ । ३ । १५, द्वारादीनाञ्च ७ । ३ । ४, सन्धिवेलाद्यृतुनक्षेत्रेभ्योऽण् ४ । ३ । १६, वर्षाभ्यष्ठक् ४ । ३ । १८, सायंचिरंप्राह्णे-प्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युट्युलौ तुट् च ४ । ३ । २३, तत्र जातः ४ । ३ । २५, तत्र भवः ४ । ३ । ५३, शरीरावयवाच्च ४ । ३ । ५५, अन्तः पूर्वपदाट्ठञ् ४ । ३ । ६०, अध्यात्मादेष्ठञिष्यते (वा.), अनुशतिकादीनाञ्च ७ । ३ । २०, जिह्वामूलाङ्गुलेश्छः ४ । ३ । ६२, वर्गान्ताच्च ४ । ३ । ६३, तत आगतः ४ । ३ । ७४, विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यो वुञ् ४ । ३ । ७७, ऋतष्ठञ् ४ । ३ । ७८, पितुर्यच्च ४ । ३ । ७९, हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रुप्यः ४ । ३ । ८१, मयट् च ४ । ३ । ८२, प्रभवति ४ । ३ । ८३, अधिकृत्य कृते ग्रन्थे ४ । ३ । ८७, तेन प्रोक्तम् ४ । ३ । १०१, तस्येदम् ४ । ३ । १२० ।

प्राग्दीव्यतीयप्रकरणम्- तस्य विकारः ४ । ३ । १३४, अश्मनो विकारे टिलोपो वक्तव्यः (वा.), मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः ४ । ३ । १४३, नित्यं वृद्धशरादिभ्यः ४ । ३ । १४४, एकाचो नित्यम् (वा.),

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गोपयसोर्यत् ४ । ३ । १६०, फले लुक् ४ । ३ । १६३, लुक् तद्धितलुकि ६ । ५ । ७ ।

ठगधिकारप्रकरणम्- प्राग्वहतेष्ठक् ४ । ४ । १, तेन दीव्यति खनति जयति जितम् ४ । ४ । २, संस्कृतम् ४ । ४ । ३, तरति ४ । ४ । ५ नौद्व्यचष्ठन् ४ । ४ । ७, चरति ४ । ४ । ८, वेतनादिभ्यो जीवति ४ । ४ । १२, संसृष्टे ४ । ४ । २२, रक्षति ४ । ४ । ३३, शब्ददर्दुरं करोति ४ । ४ । ३४, पक्षिमत्स्यमृगान् हन्ति ४ । ४ । ३५, धर्मं चरति ४ । ४ । ४१, अधर्माच्चेति वक्तव्यम् (वा.), शिल्पम् ४ । ४ । ५५, प्रहरणम् ४ । ४ । ५७, अस्ति नास्ति दिष्टं मतिः ४ । ४ । ६०, शीलम् ४ । ४ । ६१, छत्रादिभ्यो णः ४ । ४ । ६२, तत्र नियुक्तः ४ । ४ । ६९ ।

प्राग्घितीय प्रकरणम् - प्राग्घिताद्यत् ४ । ४ ७५, तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् ४ । ४ । ७६, धुरो यड्ढकौ ४ । ४ । ७७, नौवयोधर्मविषमूलमूलसीता-तुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्यानाम्य - सम-समित - संमितेषु ४ । ४ । ९१, तत्र साधुः ४ । ४ । ९८, सभाया य : ४ । ४ । १०५ ।

छयदधिकारप्रकरणम् - प्राक्क्रीताच्छः ५ । १ । १ । तस्मै हितम् ५ । १ । ५, शरीरावयवाद्यत् ५ । १ । ६ ।

ठञधिकारप्रकरणम् - प्राग्वतेष्ठञ् ५ । १ । १८, आर्हादगोपुच्छसंख्या-परिमाणाट्ठक् ५ । १ । १९, शताच्च ठन्यतावशते ५ । १ । २१, संख्याया अतिशदन्तायाः कन् ५ । १ । २२, वतोरिड्वा ५ । १ । २३, तेन क्रीतम् ५ । १ । ३७, तस्येश्वर : ५ । १ । ४२, तदस्य परिमाणम् ५ । १ । ५७, पङ्क्ति-विंशति-त्रिंशच्चत्वारिंशत्-पञ्चाशत्-षष्टि-सप्तत्यशीति-नवतिशतम् ५ । १ । ५९, तदर्हति ५ । १ । ६३, दण्डादिभ्यो यत् ५ । १ । ६६, तेन निर्वृत्तम् ५ । १ । ७९ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भावकर्मार्थकप्रकरणम्– तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः ५ । १ । ११५, तत्र तस्येव ५ । १ । ११६, तस्य भावस्त्वतलौ ५ । १ । ११९, पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा ५ । १ । १२२, र ऋतो हलादेर्लघोः ६ । ४ । १६१, टेः ६ । ४ । १५४, वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ् च ५ । १ । १२३, गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च ५ । १ । १२४, चतुर्वर्णादीनां स्वार्थे उपसंख्यानम् (वा.), स्तेनाद्यन्नलोपश्च ५ । १ । १२५, सख्युर्यः ५ । १ । १२६, पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् ५ । १ । १२८, हायनान्तयुवादिभ्योऽण् ५ । १ । १३०, श्रोत्रियस्य यलोपश्च (वा.), इगन्ताच्च लघुपूर्वात् ५ । १ । १३१ ।

पाञ्चमिकप्रकरणम्– धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ् ५ । २ । १, विभाषा तिल-माषोमाभङ्गाणुभ्यः ५ । २ । ४, तत्सर्वादेः पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति ५ । २ । ७, हैयङ्गवीनं संज्ञायाम् ५ । २ । २३, तेन वित्तश्चुञ्चुप्चणपौ ५ । १ । २६, वेः शालच्छङ्कटचौ ५ । २ । २८, संप्रोदश्च कटच् ५ । २ । २९, उपाधिभ्यां त्यकन्नासन्नारूढयोः ५ । २ । ३४, कर्मणि घटोऽठच् ५ । २ । ३५, तदस्य सञ्जातं तारकादिभ्य इतच् ५ । २ । ३६, प्रमाणे द्वयसज् - दघ्नञ्- मात्रचः ५ । २ । ३७, यत्तदेतेभ्यः परिमाणे वतुप् ५ । २ । ३९, किमिदंभ्यां वो घः ५ । २ । ४०, इदंकिमोरीश्की ६ । ३ । ९०, किमः संख्यापरिमाणे डति च ५ । २ । ४१, संख्याया अवयवे तयप् ५ । २ । ४२, द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा ५ । २ । ४३, उभादुदात्तो नित्यम् ५ । २ । ४४, तदस्मिन्नधिकमिति दशान्ताड्डः ५ । २ । ४५, शतसहस्रयोरेवेष्यते (वा.), शदन्त विंशतेश्च ५ । २ । ४६, तस्य पूरणे डट् ५ । २ । ४८, नान्तादसंख्यादेर्मट् ५ । २ । ४९, षट्कति कतिपयचतुरां थुक् ५ । २ । ५१, द्वेस्तीयः ५ । २ । ५४, त्रेः सम्प्रसारणं च ५ । २ । ५५, विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् ५ । २ । ५६, नित्य शतादिमासार्धमाससंवत्सराच्च ५ । २ । ५७, श्रोत्रियंश्छन्दोऽधीते ५ । २ । ८४, साक्षाद् द्रष्टरि संज्ञायाम् ५ । २ । ९१ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्वर्थीयप्रकरणम् – तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप् ५ । २ । ९४, तसौ मत्वर्थे १ । ४ । १९, गुणवचनेभ्यो मतुपो लुगिष्ट : (वा.), प्राणिस्थादातो लजन्यतरस्याम् ५ । २ । ९६, फेनादिलच्च ५ । २ । ९९, प्रज्ञाश्रद्धाऽर्चाभ्यो णः ५ । २ । १०१, तपः सहस्राभ्यां विनीनी ५ । २ । १०२, अण् च ५ । २ । १०३, दन्त उन्नत उरच् ५ । २ । १०६, ऊषसुषिमुष्कमधो र : ५ । २ । १०७, रप्रकरणे खमुखकुञ्जेभ्य उपसंख्यानम् (वा.), केशाद्वोऽन्यतरस्याम् ५ । २ । १०९, गाण्ड्यजगात् संज्ञायाम् ५ । २ । ११०, रजः कृष्यासुतिपरिषदो वलच् ५ । २ । ११२, दन्तशिखात् संज्ञायाम् ५ । २ । ११३, अत इनिठनौ ५ । २ । ११५, तुन्दादिभ्य इलच्च ५ । २ । ११७, रूपादाहतप्रशंसयोर्यप् ५ । २ । १२०, अस्मायामेधास्रजो विनिः ५ । २ । १२१ वाचो ग्मिनिः ५ । २ । १२४, आलजाटचौ बहुभाषिणि ५ । २ । १२५, कुत्सित इति वक्तव्यम् (वा.), स्वामिन्नैश्वर्ये ५ । २ । १२६, अर्शआदिभ्योऽच् ५ । २ । १२७, अहंशुभयोर्युस् ५ । २ । १४० ।

प्राग्दिशीयप्रकरणं सम्पूर्णम् ।

प्रागिवीयाः– दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्यो दिग्देशकालेष्वस्तातिः ५ । ३ । २७, पूर्वाधरावराणामसि पुरधवश्चैषाम् ५ । ३ । ३९, अस्ताति च ५ । ३ । ४०, विभाषा ऽवरस्य ५ । ३ । ४१, दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् ५ । ३ । २८, अञ्चेर्लुक् ५ । ३ । ३०, उपर्युपरिष्टात् ५ । ३ । ३१, पश्चात् ५ । ३ । ३२, संख्याया विधार्थे धा ५ । ३ । ४२, भूतपूर्वे चरट् ५ । ३ । ५३, अतिशायने तमबिष्ठनौ ५ । ३ । ५५, तिङश्च ५ । ३ । ५६, तरप्तमपौ घ : १ । १ । २२, किमेत्तिङव्ययघादाम्वद्रव्यप्रकर्षे ५ । ४ । ११, द्विवचनविभज्योपपदे तरबीयसुनौ ५ । ३ । ५७, प्रशस्यस्य श्रः ५ । ३ । ६०, प्रकृत्यैकाच् ६ । ४ । १६३, ज्य च ५ । ३ । ६१, ज्यादादीयसः ६ । ४ । १६०, वृद्धस्य च ५ । ३ । ६२, अन्तिकबाढयोर्नेदसाधौ ५ । ३ । ६३,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्थूलदूरयुवह्रस्वक्षिप्रक्षुद्राणां यणादिपरं पूर्वस्य च गुणः ६ । ४ । १५६, प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुलगुरुवृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणां प्रस्थस्फवर्बंहिगर्वर्षित्रबद्राधिवृन्दाः ६ । ४ । ६६, बहोर्लोपो भू च बहोः ६ । ४ । १५८, इष्ठस्य यिट् च ६ । ४ । १५९, प्रशंसायां रूपप् ५ । ३ । ६६, ईषदसमाप्तौ कल्पब्- देश्य- देशीयरः ५ । ३ । ६७, विभाषा सुपो बहुच्पुरस्तात्तु ५ । ३ । ६८, प्रागिवात्कः ५ । ३ । ७०, अव्ययसर्वनाम्नामकच् प्राक् टेः ५ । ३ । ७१, कुत्सिते ५ । ३ । ७४, अल्पे ५ । ३ । ८५, विनापि प्रत्ययं पूर्वोत्तरपदयोर्लोपो वा वाच्यः (वा.), किं यत्तदो निर्धारणे द्वयोरेकस्य डतरच् ५ । ३ । ९२, वा बहुनां जातिपरिप्रश्ने डतमच् ५ । ३ । ९३, एकाच्च प्राचाम् ५ । ३ । ९४ ।

स्वार्थिक प्रकरणम् – इवे प्रतिकृतौ ५ । ३ । ९६, सर्वप्रातिपदिकेभ्यः स्वार्थे कन् (वा.), शाखादिभ्यो यः ५ । ३ । १०३, कुशाग्राच्छः ५ । ३ । १०५, तत्प्रकृतवचने मयट् ५ । ४ । २१, संख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्वसुच् ५ । ४ । १७, द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच् ५ । ४ । १८, एकस्य सकृच्च ५ । ४ । १९, पादार्घाभ्यां च ५ । ४ । २५, अतिथेर्ञ्य : ५ । ४ । २६, नवस्य नू आदेशः त्नप्तप्खाश्च वक्तव्या (वा.), भागरूपनामभ्यो धेयः (वा.), देवात्तल् ५ । ४ । २७, मृदस्तिकन् ५ । ४ । ३९, सस्नौ प्रशंसायाम् ५ । ४ । ४०, प्रज्ञादिभ्यश्च ५ । ४ । ३८, बह्वल्पार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम् ५ । ४ । ४२, संख्यैकवचनाच्च वीप्सायाम् ५ । ४ । ४३, कृभ्वस्तियोगे संपद्यकर्तरि च्विः ५ । ४ । ५०, अभूततद्भाव इति वक्तव्यम् (वा.), अस्य च्वौ ७ । ४ । ३२, अभिविधौ संपदा च ५ । ४ । ५३, अव्यक्तानुकरणाद् द्व्यजवरार्धादनितो डाच् ५ । ४ । ५७, डाचि बहुलं द्वे भवतः (वा.), नित्यमाम्रेडिते डाचीति वक्तव्यम् (वा.), संख्यायाश्च गुणान्तायाः ५ । ४ । ५९, समयाच्च यापनायाम् ५ । ४ । ६०, सुखप्रियादानुलोम्ये ५ । ४ । ६३, दुःखात् प्रातिलोम्ये ५ । ४ । ६४, शुलात् पाके ५ । ४ । ६५ मद्रात्परिवापणे ५ । ४ । ६७ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्विरुक्तप्रकरणं सम्पूर्णम् ।

(ग) स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्– १०

स्त्रियाम् ४ । १ । ३, अजाद्यतष्टाप् ४ । १ । ४, शूद्रा चामहत् पूर्वा जाति : (वा.), उगितश्च ४ । १ । ६, वनो र च ४ । १ । ७, बहुव्रीहौ वा (वा.), पादो ऽन्यतरस्याम् ४ । १ । ८, टाबृचि ४ । १ । ९, मनः ४ । १ । ११, अनो बहुव्रीहेः ४ । १ । १२, डाबुभाभ्यामन्यतरस्याम् ४ । १ । १३, अन उपधालोपिनो ऽन्यतरस्याम् ४ । १ । २८, प्रत्ययस्थात्कात् पूर्वस्यात इदाप्यसुपः ७ । ३ । ४४, टिड्ढाणञ्-द्वयसज्-दघ्नञ्-मात्रच् तयप्-ठक्-ठञ्-कञ्-क्वरपः ४ । १ । १५, वयसि प्रथमे ४ । १ । २०, ऊधसोऽनङ ५ । ४ । १३, बहुव्रीहेरुधसोङीप् ४ । १ । २५ पत्युर्नो यज्ञसंयोगे ४ । १ । ३, विभाषा सपूर्वस्य ४ । १ । ३४, नित्यं सपत्न्यादिषु ४ । १ । ३५, षिद्गौरादिभ्यश्च ४ । १ । ४१, मत्स्यस्य ङ्याम् (वा.), वोतो गुणवचनात् ४ । १ । ४४, बह्वादिभ्यश्च ४ । १ । ४५, कृतिकारादक्तिनः (वा.), पुंयोगादाख्यायाम् ४ । १ । ४८,पालकान्तान्न (वा.), सूर्याद्दिवतायां चाप (वा.), इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमारण्ययवयवन मातुलाचार्याणामानुक् ४ । १ । ४९, हिमारण्यर्महत्त्वे (वा.), यवनाल्लिप्याम् (वा.), मातुलोपाध्याययोरानुग्वा (वा.), स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् ४ । १ । ५४, अद्रवं मूर्तिमत् स्वाङ्गं प्राणिस्थमविकारजम् । अतत्स्थं तत्र दृष्टं च तेन चेत्तत्तथा युतम् ॥ (कारिका) । सख्यशिश्वीति भाषायाम् ४ । १ । ६२, जातेरस्त्री विषयादयोपधात् ४ । १ । ६३, आकृतिग्रहणा जातिर्लिङ्गानाञ्च न सर्वभाक् । सकृदाख्यातनिर्ग्राह्या गोत्रञ्च चरणैः सह ॥ (कारिका) । इतो मनुष्यजातेः ४ । १ । ६५, ऊङुतः ४ । १ । ६६, ऊरूत्तरपदादौपम्ये ४ । १ । ६९, संहितशफलक्षणवामादेश्च ४ । १ । ७०, नृनरयोर्वृद्धिश्च (वा.), यूनस्तिः ४ । १ । ७७ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाठ्यपुस्तकम्–

१. **मध्यसिद्धान्तकौमुदी** वरदराजकृता, (केवलसमासतः स्त्रीप्रत्ययान्ता) चौखम्बा संस्कृत सिरिज, वाराणसी ।

शिक्षणपद्धतिः

१. पाठ्यविषयोपस्थापनं स्तरानुकूल्या सरलया पद्धत्या करणीयम् ।
२. श्यामपट्टस्य प्रयोगोऽनिवार्यतया रूपसिद्धिप्रक्रियाशिक्षणे करणीयः ।
३. प्रश्नोत्तरमाध्यमेन कक्षायां छात्रान् सक्रियान् विधाय विषयोस्थापनमावश्यकम् ।
४. रूपसिद्धिप्रक्रियालेखने छात्रा : प्रोत्साहनीया : न तु रटने ।
५. शिक्षकेण निदर्शनरूपेण कक्षायां रूपसिद्धिप्रक्रियालेखनाभ्यासः कारयितव्यः ।
६. गृहकार्यरूपेण रूपसिद्धिप्रक्रियाया लेखनाभ्यासस्य परीक्षणं कर्तव्यम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनिवार्यन्यायः
(व्याकरणच्छात्राणां कृते)

उद्देश्यम्-

न्यायशास्त्राभिमतपदार्थानां सामान्यतो ज्ञानम् ।

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्का : १००**

प्रकरण-विभाजनम्-

(क)	मङ्गलवादादिः	१०	पूर्णाङ्काः
(ख)	पदार्थोद्देशः	१०	१००
(ग)	साधर्म्यवैधर्म्ये	३०	
(घ)	पृथिवीजलतेजसां निरूपणम्	३०	
(ङ)	वाय्वाकाशदिशां निरूपणम्	२०	

प्रकरणम्-

(क) **मङ्गलवादादिः-** १०

कारिकावलीमङ्गलम्, मुक्तावलीमङ्गलम्, तत्र समाप्तपुनरात्तत्वदोषनिराकरणम्, अनुबन्धचतुष्टयम्, मङ्गलवादः, ईश्वरसिद्धिश्चेति ।

(ख) **पदार्थोद्देशः-** १०

द्रव्यादिपदार्थोद्देशः, शक्तिसादृश्ययोरनतिरिक्तपदार्थत्वम्, द्रव्यविभागः, द्रव्यत्वजातिसिद्धिः, तमसो दशमद्रव्यत्वाभावः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुणकर्मणोरवान्तरविभागः, सामान्यविशेषसमवायाभावानां निरूपणञ्चेति ।

(ग) **साधर्म्यवैधर्म्ये-** ३०

सप्तपदार्थानां साधर्म्यवैधर्म्ये, तत्र क्रमश उत्तरोत्तरवर्तिष्वेकैकं विहाय पञ्चानां चतुर्णां त्रयाणां द्वयोश्च साधर्म्यवैधर्म्ये, गुणादिसाधर्म्यम्, सामान्यादिसाधर्म्यम्, प्रसङ्गात् कारणत्वनिर्वचनम्, तत्त्रैविध्यप्रतिपादनम्, अन्यथासिद्धिनिरूपणं, नित्यद्रव्यातिरिक्तानां साधर्म्यम् ततो द्रव्यमात्रस्य, मूर्तद्रव्याणां, व्यापकद्रव्याणां, स्पर्शवताम्, आकाशशरीरिणोः, पृथिव्यादित्रयाणाम्, पृथिवीतेजसोः, विशेषगुणवताञ्च साधर्म्यवैधर्म्ये द्रव्यविशेषे गुणाविशेषस्थितिश्चेति ।

(घ) **पृथिवीजलतेजसां निरूपणम्-** ३०

पृथिवीलक्षणम्, पृथिवीत्वजातिसिद्धिः, पाषाणस्य गन्धवत्त्वम्, पृथिव्यामेव षड्विधो रस इति निरूपणम्, गुणान्तराणामपि तत्रास्तित्वप्रतिपादनम्, नित्यानित्यपृथिवीविभागः, अवयविसिद्धिः, परमाणुसिद्धिः, शरीरेन्द्रियविषयनिर्देशः, जलनिरूपणम् तत्र रसस्पर्शवर्णानां वर्णनम्, जललक्षणम्, जलत्वजातिसिद्धिः, पूर्ववन्नित्यानित्यत्वविवेके ऽपि शरीरेन्द्रियविषयाणां विशेष इति कथनम्, तेजोलक्षणादिकम्, जल इवात्राप्यतिदेशः सुवर्णस्य तैजसत्वञ्चेति

(ङ) **वाय्वाकाशदिशां निरूपणम्-** २०

वायोर्लक्षणम्, वायुत्वजातिः, स्पर्शानुमेयता, इन्द्रियं त्वक्, प्राणादिमहावायु-पर्यन्तमस्य विषयः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दाश्रयत्वेन आकाशे प्रमाणसूचनम्, आकाशस्यैकत्वेऽपि उपाधिभेदाच्छ्रोत्रेन्द्रियाणामनेकत्वम्, कालस्य जन्याधारतानिरूपणम्, उपाधिभेदात्कालानेकत्वप्रतीतिः, दैशिकपरत्वापरत्व-निमित्तत्वेन दिशः साधनम्, तस्या एकत्वेऽपि प्राच्यादिव्यपदेश उपाधिनिबन्धन इति निरूपणञ्चेति ।

पाठ्यग्रन्थः-

१. **न्यायसिद्धान्तमुक्तावली** (आदितो दिङ्निरूपणान्ता) ।

सहायकग्रन्थौ-

१. **मुक्तावल्याः** किरणावलीटीका ।

२. **तर्कभाषा** केशवमिश्रकृता ।

शिक्षणविधिः

१. विषयोपयोगित्वप्रतिपादनम् ।

२. संक्षेपेण विषयवस्तुनिरूपणम् ।

३. प्रकरणानां सङ्गतिबोधावश्यकत्वप्रतिपादनम् ।

४. अधीतविषयाणां प्रश्नोत्तरमाध्यमेन स्थैर्यसम्पादनम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

५. लेखाभ्यासवृद्धये लघुविषयेषु लेखनकला-शिक्षणम् ।

६. कठिनशब्दानां पृथगर्थबोधनम् ।

७. श्यामपट्टादौ शब्दार्थं विलिख्य पठनसौकर्याधानञ्च ।

निदर्शनप्रश्नपत्रम्

उत्तरमध्यमपरीक्षा

(व्याकरणच्छात्राणां कृते)

खण्डः- प्रथमः पूर्णाङ्काः : १००

विषयः- अनिवार्य न्यायः । समयः- घण्टात्रयम्

पत्रम्- प्रथमम्

१. मुक्तावल्या मङ्गलं विलिख्य तत्र को दोषः कथं निरस्तो भवतीति विलिख्यताम् । १०

अथवा

अनुमानेनेश्वरं प्रसाध्य तदनुमाने सत्प्रतिपक्षः कथं न भवतीति विचार्यताम् ।

२. पदार्थभेदं निर्दिश्य सामान्यभेदा जातिबाधकाश्च परिगण्यन्ताम् । १०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथवा

तममो दशमद्रव्यत्वनिरासो विधीयताम् ।

३. अणुपरिमाणं कुत्रेति विलिख्य तस्याकारणत्वं सम्यक् प्रतिपाद्यताम् । २०

अथवा

अव्याप्यवृत्तिविशेषगुणवत्त्वं केषां साधर्म्यम् ? तच्च तत्र कथमिति भण्यताम् ।

४. पृथिवीलक्षणमुल्लिख्य पाषाणानां गन्धवत्त्वं प्रसाध्यताम् । २०

अथवा

सुवर्णस्य तैजसत्वे युक्तिः प्रदर्श्यताम् ।

५. वायोः कतिगुणाः ? के च ते ? १०

६. परमाणुसिद्धौ का युक्तिः प्रदर्शिता ग्रन्थकृतेति प्रदर्श्यताम् । १०

७. वायुसाधकानुमानं कीदृशमिति निदर्श्यताम् । १०

८. दिश एकत्वात् प्राच्यादिव्यवहारः कथं भवतीति निरूप्यताम् । १०

अथवा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कालोपाधिर्विविच्यताम् ।

द्वितीयं पत्रम्- **पूर्णाङ्का: ५०**

१.	आत्मनिरूपणम्	१५	पूर्णाङ्का:
२.	बुद्धिनिरूपणम्	२०	५०
३.	सन्निकर्ष:	१५	

प्रकरणम्-

(क) आत्मनिरूपणम्- १५

आत्मत्वजातिसाधनम्, आत्मानुमानम्, शरीरेन्द्रियमनसामात्मत्वाभाव:, क्षणिकविज्ञानस्य नित्यविज्ञानस्य चात्मत्वखण्डनम्, आत्मनि प्रमाणम्, आत्मसम्बन्धिसांख्यमतखण्डनम्, परात्मानुमानविधिश्चेति ।

(ख) बुद्धिनिरूपणम्- २०

आत्मनो बुद्ध्यादिगुणवत्त्वकथनम्, सामान्यतो बुद्धिभेद:, प्रत्यक्षानुमित्युपमितिशाब्दभेदेनानुभूतेश्चातुर्विध्यम्, प्रत्यक्षादिलक्षणानि, प्रत्यक्षभेदास्तेषां विषयाश्च, त्वङ्मनोयोगस्य ज्ञानसामान्ये कारणत्वविचार:, मनोग्राह्यविषयकथनम्, निर्विकल्पकज्ञानम्, प्रत्यक्षे महत्त्वं हेतु:, करणमिन्द्रियमिति निरूपणञ्चेति ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ग) सन्निकर्षः- १५

लौकिकव्यापाराणां षड्विधत्वम्, विषयभेदेन प्रत्यासत्तिभेदाः, अभावप्रत्यक्षे योग्यानुपलब्धेः कारणता, सामान्यलक्षणज्ञानलक्षणयोगजभेदेनालौकिसन्निकर्षस्य त्रैविध्यम्, सामान्यलक्षणज्ञानलक्षणयोः पार्थक्ये हेतुः योगजसन्निकर्षस्य द्वैविध्यञ्चेति ।

पाठ्यग्रन्थः-

१. **न्यायसिद्धान्तमुक्तावली** (प्रत्यक्षखण्डस्य आत्मनिरूपणात्प्रत्यक्षखडान्तो भागः) ।

सहायकग्रन्थः-

१. **तर्कसङ्ग्रहस्तस्य** पदकृत्यटीका च ।

शिक्षणविधिः

१. प्रथमखण्डे ऽधीतस्येतः प्राक्तनग्रन्थभागस्यानेनभागेनसम्बन्धस्थापनम् ।

२. कठिनशब्दानां विवरणकरणम् ।

३. व्याकरणाध्ययने ऽस्योपयोगित्वदर्शनम् ।

४. न्यायपदार्थानां समासेन बोधाधानम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

५. शास्त्रिस्तराधारभूतयोग्यता-सम्पादनम् ।

६. उपर्युक्त-विषयाधानाय लेखनशैलीवर्धनम् ।

७. सद्यउत्तरापेक्षिप्रश्नमाध्यमेनाधीतविषयाणामयातयामत्वस्थितीकरणञ्चेति ।

निदर्शनप्रश्नपत्रम्

उत्तरमध्यमपरीक्षा

खण्डः- द्वितीयः **पूर्णाङ्का : ५०**
विषयः- अनिवार्यन्यायः **समयः- सार्धैकघण्टा**
(व्याकरणच्छात्राणां कृते)
द्वितीयं पत्रम्

१. आत्मत्वजातिसाधनं विधीयताम् । १०

अथवा

क्षणिकविज्ञानात्मवादिनः के ? तस्यात्मत्वे का हानिरिति निरूप्यताम् ।

२. परात्मा कथमनुमीयते ? ५

३. इन्द्रियलक्षणं सपदकृत्यमुल्लिख्यताम् । २०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथवा

त्वङ्मनोयोगस्य ज्ञानसामान्यकारणत्वं व्यवस्थाप्यताम् ।

४. लौकिकसन्निकर्षः कतिविध इति नामतो निर्दिश्यताम् । १०

अथवा

का नाम योग्यानुपलब्धिः ? कस्य प्रत्यक्षे सा कारणमिति निगद्यताम् ।

५. योगजसन्निकर्षः कतिविध इति सनामग्राहं प्रदर्श्यताम् । ५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनिवार्यसंस्कृतरचना

स्तरगतविषयशिक्षणस्योद्देश्यम्-

अस्य पाठ्यांशस्याध्ययेनेनच्छात्रा निम्नविषयेषु क्षमा भविष्यन्ति-

१- वाक्याधारभूतानां नामपदानां लिङ्गव्यवस्थाया ज्ञाने ।

२- सुबन्ततिङन्तपदानां रूपावबोधे ।

३- संस्कृतवाक्यरचनायाम् ।

४- अभिव्यक्तिप्रकाराणां प्रयोगे ।

५- सरलसंस्कृतनिबद्धग्रन्थानां स्वयमेवाध्ययने शब्दानां व्युत्पादने च

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्का : १००**

संस्कृतरचना ।

प्रकरणविभागः

प्रकरणनाम	पाठ्यांशाः	अङ्काः	पूर्णाङ्काः
(क)	नामलिङ्गव्यवस्था रूपावलिश्च	-२०	१००
(ख)	वाक्यरचना	-२०	
(ग)	वाक्यपरिवर्तनम्	-२०	
(घ)	अभिव्यक्तिस्तत्प्रकाराश्च	-२०	
(ङ)	बोधो व्युत्पत्तिश्च	-२०	

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रकरणम्–

(क) **नामलिङ्गव्यवस्था रूपावलिश्च–** २०

तत्र वाक्याधारभूतानां सुबन्तपदानां लिङ्गव्यवस्थावबोधाय निम्नसूत्राणां सापवादानां सोदाहरणमध्ययनम् ।

(अ)

(१) **स्त्र्यधिकारे –**

(१) ऋकारान्ता मातृदुहितृस्वसृयातृननान्दरः (२) अन्यूप्रत्ययान्तो धातुः
(३) मिन्यन्तः (४) क्तिन्नन्तः
(५) ईकारान्तश्च (६) ऊङाबन्तश्च
(७) य्वन्तमेकाक्षरम् (८) विंशत्यादिरा नवतेः
(९) तलन्तः
(१०) भाःस्रुक्-स्रग्दिगुष्णिगुपानहः ।

(२) **पुमधिकारे –**

(१) घञबन्तः (२) घाजन्तश्च
(३) भयलिङ्गभगपदानि नपुंसके (४) नङन्तः
(५) क्यन्तो घुः (६) त्रिविष्टपत्रिभुवने नपुंसके
(७) द्यौः स्त्रियाम् (८) क्रतुपुरुषकपोल-गुल्फमेघाभिधानानि
(९) अभ्रं नपुंसकम् (१०) उकारान्तः
(११) धेनुरज्जुकुहुसरयुतनुरेणुप्रियङ्गवः स्त्रियाम् (१२) रुत्वन्त :
(१३) दारुकशेरुजतुवस्तुमस्तूनि नपुंसके च (१४) कोपधः
(१५) चिबुकादीनि नपुंसके (१६) टोपधः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(१७) किरीटादीनि नपुंसके च (१८) णोपधः
(१९) ऋणलवणपर्णतोरणोष्णानि नपुंसके (२०) थोपधः
(२१) नोपधः (२२) जघनादीनि नपुंसके
(२३) पोपधः (२४) पापादीनि नपुंसके
(२५) मोपधः (२६) संग्रामादीनि नपुंसके च
(२७) योपधः (२८) किसलयहृदयेन्द्रियोत्तरीयाणि नपुंसके
(२९) गोमयकषायमलयान्वयाव्ययानि नपुंसके च
(३०) रोपधः (३१) द्वारादीनि नपुंसके
(३२) षोपधः (३३) शिरीषादीनि नपुंसके
(३४) सोपधः (३५) पनसबिसबुससाहसानि नपुंसके
(३६) चमसादीनि नपुंसके च (३७) रश्मिदिवाभिधानानि
(३८) मानाभिधानानि (३९) खारीमानिके स्त्रियाम्
(४०) दाराक्षतलाजासूनां बहुत्वं च ।

(३) **नपुंसकाधिकारे -**

(१) भावे ल्युडन्तः (२) निष्ठा च
(३) त्वष्यञौ तद्धितौ (४) यद्यढग्यगञण्वुञ्छाश्च
(५) द्वन्द्वैकत्वम्
(६) मुखनयनलोहवनमांसरुधिरकार्मुकविवरजलहलधनान्नाभिधा-नानि
(७) शतादिःसंख्या (८) असन्तो द्व्यच्कः
(९) त्रन्नन्तः ।

(४) **अवशिष्टलिङ्गे -**

(१) अव्ययं कतियुष्मदस्मदः (२) ष्णान्ता संख्या
(३) गुणवचनम् (४) कृत्याश्च
(५) करणाधिकरणयोर्ल्युट् च (६) सर्वादीनि सर्वनामानि ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(आ) **रूपावली** -

(१) सुबन्तेषु अजन्तानां- कृष्ण-फल-सर्व-प्रथम-द्वितीयान्यतरकतमरमाहरिसखि-द्वि-दधि-त्रि-सुधी-नदी-स्त्री-सानु-भानु-भू-नृ-धातृ-पितृ-मातृ-गो-नौशब्दानां तत्तुल्यानाञ्चान्येषां शब्दानां रूपाणां ज्ञानम् ।

(२) हलन्तानां- वणिज्- भवत्-यावत्-गच्छत्-ब्रह्मन्-सीमन्-कर्मन्-राजन्-युवन्-पथिन्-अहन्-पञ्चन्-अष्टन्-दण्डिन्-अप्-गिर्-दिश्-दिव्-षष्-चतुर्-वेधस्-विद्वस्-मनस्-युष्मदस्मद्-किम्-तदेतदिदमदस्-यच्छब्दानां तत्तुल्यानामन्येषाञ्च शब्दानां रूपाणां बोधः ।

(३) ण्यन्त-सन्नन्तसहितानां-भू-वृधु-हन्-शीङ्-दृ-दा-दिवु-जनी-तुद-रुध-कृ-क्री-धातूनां रूपाणां ज्ञानम् (वाक्यरचनायामत्यपेक्षितानां लट्-लृट्-लोट्-लङ्-लिङ्लुङ्लकारेषु निष्पन्नानां तेषां विशेषेणाभ्यासः) ।

(ख) **संस्कृतवाक्यरचना** - २०

वाक्यपरिचयः, वाक्यावयवाः, वाक्यभेदाः, ससम्बन्धकारकनियमानुसारेण वाक्यरचनाभ्यासः, अनुच्छेदलेखनाभ्यास : ।

(ग) **वाक्यपरिवर्तनम्** - २०

(१) वचनपुरुषकालानुसारेण वाक्यानां मिथः परिवर्तनम् ।

(२) वाच्यपरिवर्तनम् ।

(३) रचनादृष्ट्या वाक्यानां परस्परं परिवर्तनम् ।

(४) अर्थानुसारेण वाक्यानां मिथः परिवर्तनम् ।

(५) वाक्यसंश्लेषणम् ।

(६) वाक्यविश्लेषणम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(७) विस्तृतस्यांशस्य संक्षेपेण संक्षिप्तस्य च विस्तरेण लेखनम् ।

(घ) **अभिव्यक्तिस्तत्प्रकाराश्च** - २०

अभिव्यक्तिपदस्यार्थः, अभिव्यक्तेः प्रकाराः, तेषु निम्नलिखिताभिव्यक्ति-प्रकाराणामभ्यासः -

(क) **निबन्धरचना** - निबन्धस्य लक्षणम्, निबन्धस्य प्रकाराः, निबन्धावयवा :, निबन्ध-लेखनविधिः, निबन्धरचनाभ्यासः ।

(ख) **संवादः**- संवादस्य परिचयः, संवादलेखनविधिः, संवादलेखनाभ्यासः ।

(ग) **वादविवादः**- वादविवादस्य स्वरूपम्, तत्र विचारणीया विषयाः, वादविवादलेखनाभ्यासः ।

(घ) **मनोवादः**- मनोवादस्य परिचयः, संवादमनोवादयोः पार्थक्यम्, मनोवादलेखनाभ्यासः।

(ङ) **समीक्षा**- समीक्षायाः परिचयः, समीक्षायाः प्रकाराः, समीक्षायां विचारणीया विषयाः, निम्नकृतीनामध्ययनं विधाय समीक्षणस्याभ्यासः-

(१) **कथायां**- पञ्चतन्त्रमित्रभेदस्यादितः पञ्चकथाः ।

(२) **नाटके**- स्वप्नवासवदत्तम्-भासप्रणीतम् ।

(३) **कवितायां**- नीतिशतकम्-भर्तृहरिप्रणीतम् ।

(ङ) **बोधो व्युत्पत्तिश्च**- २०

(१) पञ्चतन्त्रान्तर्गतानां मित्रभेदस्थितानां सपद्यानामादितः पञ्चकथानां विग्रह-प्रकृतिप्रत्ययविभाग-पर्यायभावार्थप्रदर्शनपूर्वकं व्याख्यानम् ।

२) संस्कृत-भाषावबोधशक्तेरभिवृद्धयेऽ दृष्टांशानामपि प्रश्नोत्तरविग्रहपर्यायभावार्थप्रदर्शनाभ्यासः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाठ्यपुस्तकानि-

(१) **मध्यसिद्धान्तकौमुदी** (लिङ्गानुशासनम्) ।
(२) **स्वप्नवासवदत्तम्-** भासप्रणीतम् ।
(३) **नीतिशतकम्** भर्तृहरिप्रणीतम् ।
(४) **पञ्चतन्त्रम्-** विष्णुशर्मप्रणीतम् (आदितः पञ्चकथाः) ।

सहायकपुस्तकानि-

(१) **अनुवादचन्द्रिका** - पं. सोमनाथसिग्द्याल: ।
(२) **रूपचन्द्रिका** - रमेशचन्द्रशुक्ल: ।
(३) **संस्कृतशिक्षणाभ्यासः (प्रथमो भागः)** - नीलमणिढुङ्गाना ।
(४) **प्रबन्धरत्नाकर** : डा. रमेशचन्द्रशुक्लः ।
(५) **निबन्धनवनीतम्** - पारसनाथप्रणीतम् ।

शिक्षणविधिः

(१) लिङ्गानुशासनशिक्षणे रूपावलीनाञ्च शिक्षणं विधेयम् ।
(२) वाक्यरचनाशिक्षणक्रमे कारकीयसूत्राणामप्युल्लेखः कार्यः ।
(३) सर्वत्र निगमनागमन-प्रश्नोत्तर-व्याख्याविधिनामुपयोगो भवति समुचितः ।

निदर्शनप्रश्नपत्रम्

उत्तरमध्यमपरीक्षा

खण्डः- प्रथमः **पूर्णाङ्काः १००**
विषयः- अनिवार्यसंस्कृतरचना **समयः- घण्टात्रयम्**
पत्रम्- प्रथमम्

(१) अशनि-बहु-किम्-राजन्-कर्मन्-मातृ-पङ्क्ति-लवण-पनस-दारशब्दानां लिङ्गनिर्देशं कुरुत । ५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(२) भ्रातृ-नदी-यत्नोपाधि-पङ्कशब्दानां लिङ्गानुशासनसूत्राणि लिखत । ५

अथवा

निम्नसूत्राणां सोदाहरणमर्थं प्रकाशयत ।

अन्यूप्रत्ययान्तो धातुः । क्तिन्नन्तः । भावे ल्युडन्तः । शतादिःसंख्या । घञवन्तः ।

(३) कृष्ण-रमा-सर्व-युवन्-राजन्शब्दानां चतुर्थ्येकवचने रूपाणि विलिख्य वाक्येषु प्रयोगं कुरुत । ५

(४) भू-हन्-भी-लभ्-नश्धातूनां लङि मध्यमपुरुषस्यैकवचने रूपाणि निर्दिश्य वाक्यानि रचयत । ५

(५) कोष्ठानुसारेण रिक्तस्थानं प्रपूर्य कारकीयविभक्तिविधायकसूत्राणि च निर्दिशत । १०

(क) आवाम्....................जिघ्राव: (कमल, पुष्प)

(ख) बाला:..................... अधिशेरते (शय्या)

(ग) याचका:....................द्रव्यं याचन्ते (धनिन्)

(घ) भटा:.....................विजित्य पारितोषिकं लभन्ते (शत्रु)

(ङ) त्वं.................सह गृहमगच्छः (तत्-स्त्री, बहुवचन)

(च) असौ................. क्रुध्यति (अस्मद्-द्विवचन)

(छ) गाव:................. बिभ्यति (सिंह-बहुवचन)

(ज) राम:................. चतुरो वर्तते (बाल)

(झ) छात्रा:.............. विद्यालयं यान्ति (अध्ययन)

(ञ) ....सवितरि तारका अदृश्यन्त (अस्तं यात)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(६) वाक्येषु प्रयोगं कुरुत । ५

अन्तरा । नमः । त्रायसे । परितः । दुग्धः ।

(७) अशुद्धीः सयुक्ति संशोधयत । ५

मया पाठं पठामि । देव पूज्यन्ताम् । कृष्णो देवाय भजते । रामौ सिंहेनः त्रस्यतः । तव मम श्रद्धा नास्ति ।

(८) वाच्यपरिवर्तनं कुरुत । ५

(क) रामः सुन्दरो ऽस्ति ।

(ख) याचकाः प्रतिगृहं भ्रमन्तो द्रव्यमयाचन्त ।

(ग) मया पक्वानि फलानि खादितानि ।

(घ) बालकैः फलेषु खाद्यमानेषु वानरा अकुप्यन्त ।

(ङ) गोपालो गां पयो धोक्ष्यति ।

अथवा

कर्मवाच्यस्य प्रयोगं विधाय दशभिर्वाक्यैर्हिमालयं वर्णयत ।

(९) कोष्ठस्थसङ्केतमनुसृत्य वाक्यपरिवर्तनं कुरुत । ५

(क) रामः पाठं पठिष्यति (आज्ञार्थके)

(ख) त्वं गृहं यास्यसि (भूतकाले)

(ग) त्वयाऽहं पाठ्ये (कर्तृवाच्ये)

(घ) स मां पाठयति (प्रश्नार्थे)

(ङ) महाकवयः काव्यान्यरचयन् (भविष्यति)

(च) वयं कार्याणि कुर्मः (प्रेरणार्थके)

(छ) मृगः सिंहाद् बिभेति (बहुवचने)

(ज) त्वं कुत्र गच्छसि (प्रथमपुरुषे)

(झ) यः पठति स समुत्तीर्णो भवति (संयुक्ते)

(ञ) परीक्षायां त्वं सफलो भवसि (विध्यर्थे)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथवा

कोष्ठानुसारेण निम्नप्रश्नानामुत्तराणि लिखत ।

(क) मशकैः के अदश्यन्त (युष्मद्)

(ख) पुत्र : कमनुयाति (पितृ)

(ग) अनुजौ केन सह क्रीडतः (भ्रातृ)

(घ) मूर्खः कस्मै द्रुह्यति (तत् सज्जन)

(ङ) वनं कस्माद् दक्षिणा वर्तते ? (नगर)

(च) बालकाः केभ्योऽन्तर्दधते ? (गुरु)

(छ) कस्योपरि हिमं विलसति ? (हिमवत्)

(ज) तारकाःकुत्राद्योतन्त ? (नभस्)

(झ) कस्मिन् सति तमो नश्यति ? (उदित, सूर्य)

(ञ) कीदृशश्चौरो व्याघ्रेण खादितः (परा-अय्)

१०. निम्नसूक्तेराशयं विस्तारयत । ५

महान् महत्स्वेव करोति विक्रमम् ।

११. क्त्वा-तुमुन्-शतृप्रत्ययान्तैः पदैर्योजयित्वा प्रत्येकं त्रीणि वाक्यानि रचयत । १०

(क) वयं फलानि खादामः । वयं वाटिकां यास्यामः ।

(ख) ते हरेश्चरित्रं गायन्ति । ते सुन्दरं नृत्यन्ति ।

(ग) अनुजौ मन्दिरं प्रविशतः । तौ शिवं नमतः ।

(घ) भ्रातरो विद्यालयं गच्छन्तु । ते पाठं पठन्तु ।

(ङ) वृक्षेषु फलानि पक्वानि सन्ति । तानि भूमौ पतन्ति ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१२. कमप्येकं विषयमवलम्ब्य निबन्धं रचयत । १५

(क) अस्माकं विद्यालयः ।

(ख) हिमालयो नाम नगाधिराजः ।

(ग) संस्कृतभाषा ।

अथवा

स्वप्नवासवदत्तस्य वैशिष्ट्यं प्रकाशयत ।

अथवा

विष्णुशर्मणः परिचयं प्रस्तूय निम्नपद्यस्याशयं स्फुटीकुरुत ।

षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णः स्थिरो भवेत् ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन षट्कर्णं वर्जयेत् सुधीः ॥

अथवा

प्रसङ्गच्छन्दोविग्रहप्रदर्शनपुरःसरमधस्तनपद्यं व्याख्यायताम् ।

परीक्षका यत्र न सन्ति देशे नार्घन्ति रत्नानि समुद्रजानि ।
आभीरदेशे किल चन्द्रकान्तं त्रिभिर्वराटैर्विपणन्ति गोपा : ॥

१३. कमप्येकं विषयमवलम्ब्य स्वल्पं मनोवादं रचयत । ५

१४. निम्नप्रश्नानामुत्तराणि लिखत । ५

(क) नयशास्त्रप्रवर्तकाः के सन्ति ?

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ख) कीदृशा नरा यौवने ऽपि वृद्धा दृश्यन्ते ?

(ग) धनस्य प्रभाव: कीदृशो ऽस्ति ?

(घ) कीदृशस्य नरस्य जीवितेन प्रयोजनं न विद्यते ?

(ङ) राजान: पन्नगाश्च कीदृशा भवन्ति ?

अथवा

निम्नलिखितगद्यभागमधीत्य तदनुवर्तिनां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत।

अथ कदाचित् पिङ्गलको नाम सिंह: सर्वमृगपरिवृत: पिपासाकुल: उदकपानार्थं यमुनातटमवतीर्ण: सञ्जीवकस्य गम्भीरारावं दूरादेवाशृणोत्। तच्छ्रुत्वा ऽतीव व्याकुलहृदय: ससाध्वसमाकारं प्रच्छाद्य वटतले चतुर्मण्डलावस्थानेनावस्थित: । चतुर्मण्डलावस्थानन्त्वित्थम्- सिंहा:, सिंहानुयायिन:, काकरवा:, किंवृत्ता इति। अथ तस्य करटकदमकनामानौ द्वौ शृगालौ मन्त्रिपुत्रौ भ्रष्टाधिकारौ सदानुयायिनावास्ताम्।

(१) कथंभूतेन सिंहेन सञ्जीवकस्यारावो ऽश्रूयत ?

(२) सिंह: किमर्थं व्याकुल:, कथञ्चावस्थित: ?

(३) करटकदमकयो: परिचय: क: ?

(४) चतुर्मण्डलावस्थानस्य को ऽभिप्राय: ?

(५) सिंह: किमर्थं यमुनाकच्छं यात: ?

अथवा

उपरितनगद्यभागान्तर्गतपदानां केवलं पर्यायशब्दान् लिखत।

(१५) विग्रहं प्रदर्श्य समासनामानि च लिखत। ५

सर्वमृगपरिवृत: । पिपासाकुल: । यमुनातटम् । ससाध्वसम् । भ्रष्टाधिकारौ ।

(१६) प्रकृतिप्रत्ययविच्छेदं विधाय सूत्राणि च निर्दिशत। ५

अवतीर्ण : । श्रुत्वा । अवस्थानम् । स्थित: । प्रच्छाद्य । अनुयायी ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नेपाल परिचय

स्तरगत विषयशिक्षणको उद्देश्य -

नेपालको वस्तुस्थिति विशेषत:- भौगोलिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, आर्थिक एवं राजनैतिक पक्ष तथा आधुनिकीकरणका प्रक्रियाहरूको जानकारी संक्षिप्त रूपमा दिनु नेपाल-परिचय विषयक पाठ्यक्रमको मूल उद्देश्य रहेको छ ।

प्रथम पत्र - **पूर्णाङ्क -५०**

नेपाल परिचय

प्रकरण -

१. **भौगोलिक स्थिति ।**

(क) विश्वमानचित्रमा नेपाल ।

(ख) भौगोलिक विभाजन -

१. **धरातल** - हिमाल, पहाड, तराई ।

२. **नदी** - गण्डकी, कर्णाली, कोशी ।

३. **हावापानी** - उष्ण, समशीतोष्ण, शीत ।

(ग) **प्रशासनिक विभाजन -**

प्रशासनिक क्षेत्र - अंचल, जिल्ला ।

२. **राजनीतिक इतिहास -**

१. नेपाल शब्दको उत्पत्ति ।

२. प्राग्-ऐतिहासिक काल ।

३. प्राचीन नेपाल (गोपाल, महिषपाल, किरात र लिच्छविकाल) ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४. **मध्यकाल** (क) त्रिशक्तिको उदय, (डोय, डस र मल्ल) (ख) बाइसी, चौबीसी, पूर्वतर्फको सेन तथा उपत्यकाका मल्ल राज्यहरूको ऐतिहासिक परिचय ।

५. **आधुनिक काल-**

(क) नेपालको एकीकरण (पृथ्वीनारायण शाह, राजेन्द्रलक्ष्मी, बहादुर शाह) ।

(ख) राजनैतिक स्थिति र राणाशासन ।

(ग) २००७ सालको क्रान्ति र त्यसपछिको एक दशक ।

(घ) पंचायती व्यवस्थाको उदय, विकास र विशेषता ।

३. **सामाजिक जीवन**

जाति, भाषा, धर्म, पेसा, रहन-सहन र चाडपर्व ।

४. **आर्थिक जीवन**

(क) **आर्थिक समस्याका महत्त्वपूर्ण पक्षहरू -**

१. कृषिव्यवस्था र भूमिसुधार
२. औद्योगिक विकास
३. व्यापार विविधीकरण
४. मिश्रित व्यवस्था
५. साझा
६. योजनाबद्ध विकास ।

(ख) **साधन र स्रोत** - मानवशक्ति, जलस्रोत, भूमि, वनसम्पदा र खनिजस्रोत ।

५. **परराष्ट्र नीति**

(क) नेपालको परराष्ट्र नीतिका विशेषताहरू (ख) नेपाल-भारत सम्बन्ध

(ग) नेपाल-भोट -चीन सम्बन्ध (घ) असंलग्न परराष्ट्र नीति र शान्ति ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

६. **शासन व्यवस्था**

(क) कार्यपालिका (ख) व्यवस्थापिका (ग) न्यायपालिका ।

७. **भाषा र साहित्य**

संस्कृत, नेपाली, मैथिली र नेवारी भाषा तथा साहित्यको सामान्य परिचय ।

८. **ललित कला**

(क) चित्रकला (ख) मूर्तिकला (ग) वास्तुकला ।

प्रश्न–पत्रसम्बन्धमा : प्रश्न-पत्र तयार गर्दा दुई दुई समूहमा विभाजन गर्ने ।

(क) समूहमा चारवटा निबन्धात्मक प्रश्नहरू सोधिनेछन् । तीमध्ये कुनै दुईवटाको उत्तर दिनुपर्ने छ र अंकभार प्रत्येक प्रश्नको १६ हुनेछ ।

(ख) समूहमा पाँचवटा प्रश्न सोधिनेछन् र तीमध्ये तीनवटाको उत्तर संक्षिप्तात्मक किसिमले दिनुपर्नेछ । अंकभार प्रत्येक प्रश्नको ६ हुनेछ ।

नोट : प्रश्नहरू सोद्धा हरेक यूनिटहरूबाट कम्तीमा पनि एउटा प्रश्न समावेश हुनुपर्नेछ र निबन्धात्मक प्रश्नहरू सोधिएका यूनिटहरूबाट संक्षिप्तात्मक प्रश्नहरू सोधिनेछैनन् । एउटा यूनिटबाट दुईवटा निबन्धात्मक प्रश्न पनि रहनेछैनन् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुक्लयजुर्वेद :

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम्-

१. नित्यनैमित्तिक-वैदिककर्मसंस्कारयोस्तत्रप्रयोक्तव्यमन्त्राणां छन्दोदेवतादिज्ञानोत्पादनम् ।

२. स्मार्तकर्मणि विहित-कुण्डमण्डपादिनिर्माणसामर्थ्योत्पादनम् ।

३. उपनयनविवाहसंस्कारमुहूर्तादिज्ञानोत्पादनम् ।

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्का : १००**

मन्त्रसंस्कारकुण्डादिज्ञापकम्।

प्रकरणम्-

(क) चयनयागमन्त्राः शतरुद्रीयमन्त्राश्च
(शु.य.वे.संहितायाः सस्वराया : १३-१६ अध्यायाः)- ३५

(ख) चयनशेषमन्त्रा : सौत्रामणिमन्त्राश्च
(शु.य.वे.सं हितायाः सस्वराया : १७-२० अध्यायाः)- ३५

(ग) कुण्डमण्डपनिर्माणविधि :
(दिक्साधन-मण्डपसाधन-पताकाध्वजनिवेशन-कुण्डनिर्माण-मेखलाविरचनानि)- ३०

पाठ्यग्रन्थौ-

१. शुक्लयजुर्वेदसंहिता (१३-२० अध्यायान्ता) । २. कुण्डमण्डपसिद्धौ-निम्नाङ्किता अंशाः-

(क) ग्रन्थकर्तृपरिचय : (ख) हस्तादिमानानि (ग) पृथ्वीपरीक्षा (घ) दिक्साधनम् (ङ) चतुष्कोणसाधनम् (च) मण्डपनिर्माणप्रकारः (छ) ध्वजारोपणप्रकारः (ज) नवकुण्डपक्षः (झ) पञ्चकुण्डीपक्षः (ञ) नवकुण्डफलानि (ट) हवनसंख्याहस्तादिमानम्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ठ) कुण्डेषु योनिनिवेशनप्रकार: (ड) चतुरस्रकुण्डसाधनम् (ढ) वृत्तकुण्डसाधनम् (ण) मेखलारचनप्रकार: (त) स्थण्डिलवेदिप्रमाणम् ।

सहायकग्रन्थौ –

१. काण्वसंहिता २. कुण्डार्कः ।

द्वितीयं पत्रम्- **पूर्णाङ्का : १००**

मन्त्रसंस्कारच्छन्दोज्ञापकम् ।

प्रकरणम्-

(क)	सौत्रामण्यश्वमेधादिमन्त्रा: (शु.य.वे.संहिताया:सस्वराया: २१-२५ अध्याया:) -	३५
(ख)	खिलहोतृप्रेषसौत्रामणिशेषमन्त्रा: (शु.य.वे.संहिताया : सस्वराया : २६-३० अध्याया:) -	३५
(ग)	गायत्र्यादिवैदिकच्छन्दांसि -	१५
(घ)	गर्भाधानादिकेशान्तसंस्कारमुहूर्ता:-	१५

पाठ्यग्रन्था :

१. **शुक्लयजुर्वेदसंहितायाः** २१-३० अध्याया : ।

२. **पिङ्गलच्छन्द** : सूत्रस्य चतुर्थाध्यायान्तो भाग : ।

३. **मुहूर्तचिन्तामणौ** – निम्नाङ्किता अंशा :-

(क) तिथीशज्ञानम् (ख) तिथीनां नन्दादिसंज्ञा: (ग) नक्षत्रस्वामिन: (घ) नक्षत्रवासराणां ध्रुवादिसंज्ञा: (ङ) संस्कारप्रकरणे च-

१. प्रथमरजोदर्शने शुभाशुभविचार: (१-३ पद्यानि) २. रजस्वलास्नानमुहूर्त : गर्भाधानपुंसवनसीमन्तोन्नयनमुहूर्ताश्च ३. जातकर्मनामकरणमुहूर्त: (११पद्यम्) ४. प्रथमदन्तोद्गमनफलम्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(१३ पद्यम्), ५. अन्नप्राशनमुहूर्त : तल्लग्नशुद्धिश्च (१७,१८ पद्ये) ६. अन्नप्राशने शुभाशुभफलम् ७. कर्णवेधमुहूर्त : तल्लग्नशुद्धिश्च ८. गुरुशुक्रबाल्यास्तवार्धक्यकृत्याकृत्यविवेक : (२६-२८ पद्यानि) ९. चुडामुहूर्त : १०. अक्षरारम्भादि केशान्तसंस्कारमुहूर्ता:।

तृतीयं-पत्रम् - **पूर्णाङ्क : १००**

पुरुषमेधमन्त्र-संस्कारमुहूर्तज्ञापकम्।

(क) पुरुषमेध- सर्वमेधपितृमेधादिमन्त्रा:
(शुक्लयजुर्वेदसंहिताया : ३१-३५ अध्याया :)- ३५

(ख) शान्तिकमन्त्रा :, धर्मनिर्माणादिसौमिकशेषमन्त्रा: ईशोपनिषन्मन्त्राश्च
(शु.य.वे.संहिताया: सस्वराया : ३६-४० अध्याया :) - ३५

(ग) विवाहलग्न-मुहूर्तादि: - १०

(घ) चूडोपनयविवाहपद्धतय: - २०

पाठ्यग्रन्था:-

१. **शुक्लयजुर्वेदसंहिताया : ३१-४० अध्याया :।**

२. **मुहूर्तचिन्तामणौ** विवाहप्रकरणे निम्नाङ्किता अंशा: -
(क) वैधव्ययोग: (ख) प्रथमापत्यविषयकविचार: (ग) प्रश्नलग्नक्षणविचार: (घ) कन्यावरणमुहूर्त: (ङ) विवाहे वरवध्वोर्जन्मराशितो ग्रहशुद्धिप्रकार: (च) विवाहमासादि:, (१३-१८ पद्यानि) (छ) वरवध्वोर्वर्णाद्यष्टकूटज्ञानम् (२१-२६ पद्यानि) (ज) विवाहनक्षत्राणि (झ) आद्यगर्भ-द्विज्येष्ठत्रिज्येष्ठ, सहजादिविवाहे विशेषज्ञानम् (ञ) चूडाविवाहादौ पौर्वापर्यविचार: (ट) मूलादिनक्षत्रजातयोर्वरवध्वो: श्वश्र्वादिपीडाविचार: (ठ) लता-कर्तारीदोषौ तत्परिहारश्च ।

३. **प्रचलिताश्चूडोपनयनविवाहपद्धतय:।**

सहायकग्रन्था:-

१. **काण्वसंहिता । २. संस्कारभास्कर :। ३. मुहूर्तमार्तण्ड :।**

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नव्यव्याकरणम्

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम् -

पाणिनीयव्याकरणरीत्या लौकिकसंस्कृतशब्दानां

साधुत्वव्युत्पादनम् । एतावता - व्याकरणोत्तरमध्यमोत्तीर्णाश्छात्रा :

सन्धि-सुबन्त-स्त्रीप्रत्ययान्त-तद्धितान्त-तिङन्तशब्दानां व्युत्पादने, प्रयोगे विभक्त्यर्थज्ञाने च समर्था भविष्यन्ति ।

प्रथमं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

संज्ञादिकारकान्तम् ।

प्रकरणम् -

(क)	संज्ञासन्धिप्रकरणम् (आदितः स्वादिसन्ध्यन्तम्) -	२०
(ख)	सुबन्तप्रकरणम् (अजन्तपुँल्लिङ्गादव्ययान्तम्) -	४०
(ग)	स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् (सम्पूर्णम्) -	२०
(घ)	कारकप्रकरणम् (सम्पूर्णम्) -	२०

पाठ्यग्रन्थः-

वैयाकरण-सिद्धान्तकौमुदी (आदितःकारकान्ता) ।

द्वितीयं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

समासादिद्विरुक्तान्तम् ।

प्रकरणम् -

(क)	समासप्रकरणम् (अव्ययीभावादिसमासाश्रयान्तम्) -	४०
(ख)	अपत्याधिकारादिचातुरर्थिकप्रकरणान्तम् -	२०
(ग)	शैषिकादिद्विरुक्तप्रकरणान्तम् (शेषे इति सूत्रात् नञ्स्नञधिकारान्तम्)-	४०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाठ्यग्रन्थः-

वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (समर्थानां प्रथमाद्वेत्यतो द्विरुक्तान्ता) ।

तृतीयं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

भ्वादित : सन्नन्तान्तम् ।

प्रकरणम् -

(क) भ्वादितो जुहोत्याद्यन्तम् - ४०

(ख) दिवादित : क्र्याद्यन्तम् - ३०

(ग) चुरादितो णिजन्तान्तम् - २०

(घ) सन्नन्तप्रकरणम् - १०

पाठ्यग्रन्थः-

वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भ्वादित : सन्नन्तान्ता) ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ज्यौतिषम्

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम् -

१. आवश्यकानां ज्यौतिषसम्बन्धिकार्याणां निष्पादनम् ।

२. व्यवहारोपयोगिपञ्चाङ्गनिर्माणे तदुपयोगे च सामर्थ्योत्पादनम् ।

३. गोलसम्बन्धिसाधारणविषयाणां क्षेत्रात्परिचयप्रदानसामर्थ्यम् ।

४. साधारणजन्मपत्रिकानिर्माणपूर्वकं तदाधारे शुभाशुभफलकथनम् ।

५. रेखागणितस्य निर्धारितसिद्धान्तानां स्थापनं तथा प्रतिपादनम् ।

६. ज्यौतिषशास्त्रसम्बद्धानां व्यवहारोपयोगिविषयाणां संस्कारादीनाञ्च कृते शुभमुहूर्तप्रदानम् ।

प्रथमं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

रेखागणितं मुहूर्तशास्त्रञ्च ।

प्रकरणम् -

(क) क्षेत्रमितिः (रेखागणितस्य प्रथमद्वितीयाध्यायान्तर्गतसिद्धान्तानां प्रतिपादनम्)- ३०

(ख) मुहूर्तज्ञानम् (मुहूर्तचिन्तामणेः संक्रान्ति-गोचर-संस्कार-विवाहप्रकरणानामधोलिखितविषया :) - २५

१. संक्रान्तिप्रकरणम् ।

२. गोचरप्रकरणम् ।

३. संस्कारप्रकरणे -

(i) प्रथमरजोदर्शने मासनक्षत्रतिथ्यादीनां शुभाशुभत्वम् (१-३ पद्यानि) (ii) प्रथमरजस्वलायाःस्नानमुहूर्तः (४ पद्यम्) (iii) जातकर्मनामकरणयोर्मुहूर्तः (११ पद्यम्) (iv) प्रथमदन्तोत्पत्तिफलम् (१३पद्यम्) (v) अन्नप्राशनमुहूर्तः तत्कृते लग्नशुद्धिश्च (१७, १८ पद्ये) (vi) अन्नप्राशनलग्नानुसारेण शुभाशुभफलकथनम् (१९,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२० पद्ये) (vii) कर्णवेधमुहूर्तस्तत्र लग्नशुद्धिश्च (२४,२५ पद्ये) (viii) गुरुशुक्रयोर्बाल्यवार्धक्यास्तादौ वर्ज्यकर्माणि हेयदिनानि च (२६-२८ पद्यानि) (ix) चूडाक्षरविद्यारम्भव्रतबन्धसंस्काराणां लग्ननवमांशशुद्धिपूर्वकम् शुभाशुभमुहूर्तज्ञानं तत्फलं च (२९-५३ पद्यानि) (x) उपनयेऽनध्यायास्तिथयः (५४ पद्यम्) (xi) केशान्तसमावर्तनयोर्मुहूर्त :(६० पद्यम्) ।

४. **विवाहप्रकरणे -**

(i) बालवैधव्यादिदोषपरिहारः (७ पद्यम्) (ii) कन्यावरवरणमुहूर्तस्तथा वरवध्वोर्विवाहे जन्मराशितो ग्रहशुद्धिप्रकारश्च (१०-१२ पद्यानि) (iii) विवाहविहितमासाः, विवाहार्थं विविधधर्मशास्त्रीयवचनानि च (१३-१८ पद्यानि) (iv) वरवध्वोर्वर्णाद्यष्टकूटानां मेलनप्रकारः (२१-३६ पद्यानि) (v) विवाहे ग्राह्यनक्षत्राणि, पञ्चसप्तशलाकाचक्रे क्रूराक्रान्तनक्षत्रदोषपरिहारश्च (५३-५६ पद्यानि) (vi) लग्ननवमांशवशाद् वरवध्वोः शुभाशुभत्वं संक्रान्तौ वर्ज्यघटिकाश्च (७४-७८ पद्यानि) (vii) विवाहे नवमांशलग्नवशाच्छुभाशुभत्वम् (८२-८९ पद्यानि) (viii) विवाहदिनात् पूर्वमावश्यकानां दलन-वण्डन-गृहाङ्गणविभूषणादिकर्मणां मुहूर्तदानम् (९४-९५ पद्ये (ix) विवाहे लग्नेष्टकालसाधनप्रकार : (१०२-१०४ पद्यानि) ।

(ग) **जातकशास्त्रम् -** २५

(घ) **क्रियात्मकमध्ययनम्**

(सामान्यजन्मपत्रिकानिर्माणां, लग्नपत्रिकासाधनञ्च)- २०

(i) पञ्चाङ्गाधारे भयातभभोगसाधनम् (ii) ग्रहाणां स्पष्टीकरणम् (iii) प्रथमलग्नसाधनम् (iv) भुक्तोन-योगिनी-विंशोत्तरी-दशासाधनम् (v) त्रिभागी-दशासाधनम् (vi) जन्मकुण्डली-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

राशिकुण्डली-साधनम् (vii) विवाह-व्रतबन्धयोर्लग्नपत्रिकानिर्माणम् ।

पाठ्यग्रन्था:-

१. **रेखागणितम्** (१-२ अध्यायौ)-सम्पादक :- सीतारामझा ।

२. **मुहूर्तचिन्तामणि**:- रामदैवज्ञ: ।

३. **लघुजातकम्**-वराहमिहिराचार्य : ।

सहायकग्रन्था:-

१. **नवीन-रेखागणितम् ।**

२. **ज्योति:सारशिरोमणि: ।**

३. **जन्मपत्रदीपक: ।**

४. **नेपालदेशीयं पञ्चाङ्गम् ।**

द्वितीयं पत्रम्- पूर्णाङ्क : १००

रेखागणितं फलशास्त्रञ्च ।

प्रकरणम् -

(क) क्षेत्रमिति: (रेखागणितस्य तृतीयचतुर्थाध्यायान्तर्गतसिद्धान्तानां प्रतिपादनम्) - ३०

(ख) मुहूर्तज्ञानम् (मुहूर्तचिन्तामणेर्वधूप्रवेश-द्विरागमनाग्न्याधान राजाभिषेकयात्रा-वास्तुगृहप्रवेश-प्रकरणानामधोनिर्दिष्टा विषया :) - ३०

१. वधूप्रवेशप्रकरणम् ।

२. द्विरागमनप्रकरणम् ।

३. अग्न्याधानप्रकरणम् ।

४. राजाभिषेकप्रकरणम् ।

५. यात्राप्रकरणे -

(i) यात्राकालस्तन्मुहूर्तश्च (८,९ पद्ये) (ii) वारनक्षत्रशूलम् (१०पद्यम्) (iii) नक्षत्रवशात् कालशूलपरिज्ञानम् (११ पद्यम्)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(iv) सर्वाङ्कज्ञानम् (२४ पद्यम्) (v) घातचन्द्र-घाततिथि-घातवार-घातनक्षत्र-योगिनीनां ज्ञानप्रकार : (२७-३१ पद्यानि) (vi) कालपाशयोगौ (३२ पद्यम्) (vii) सम्मुखशुक्रदोषस्तत्परिहारश्च (३७-३९ पद्यानि) (viii) यात्रायां त्याज्यलग्नं. नौकायानञ्च (४०-४३ पद्यानि (ix) यात्रायां लग्नशुद्धि : (५३पद्यम्) (x) यात्रायां विजयादशम्या वैशिष्ट्यम् (७४ पद्यम्) (xi) यात्रायां चित्तशुद्धिस्तथा व्रतबन्धेन देवताप्रतिष्ठादितो गमनवर्ज्यदिनानि च (७५-७६ पद्ये) (xii) त्रिनवमीदोष : (७९ पद्यम्) (xiii) नक्षत्रदिग्वार-तिथि-दोहदज्ञानम् (८१-८५ पद्यानि) (xiv) गमनविलम्बे वर्गक्रमेण प्रास्थानिकवस्तुनिरूपणम् (८९ पद्यम्) (xv) शुभाशंसना: (९७-१०४ पद्यानि) (xvi) अपशकुनेतिकर्तव्यतानिरूपणम् ।

६. **वास्तुप्रकरणे** -

(i) गृहारम्भे सूर्य-चन्द्र-गुरु-शुक्राणामस्तादिवशात्तत्तदशुभ-फलनिर्देशनम् (६पद्यम्) (ii) सफलवृषवास्तुचक्रम् (१३-१४ पद्ये) (iii) गृहारम्भे मासशुचिप्रकार : (१६ पद्यम्) (iv) गृहारम्भे पञ्चाङ्गशुद्धिस्तथा खातारम्भे राहुमुखपुच्छादिज्ञानम् (१८-१९ पद्ये) (v) गृहनिर्माणलग्नस्थितिग्रहवशाद् गृहस्यालक्ष्म्यादि-युक्तत्वपरिज्ञानम् (२४ पद्यम्) (vi) नक्षत्रवारादिवशाद् गृहस्य धनधान्यादिप्रदायकत्वम् (२६ पद्यम्) ।

७. **गृहप्रवेशप्रकरणम्**–

(ग) **लघुपाराशरी (पाराशरीयं जातकशास्त्रम्)** - १०

(घ) **षट्पञ्चाशिका (प्रश्नफलात्मकं ज्यौतिषम्)** - १०

(ङ) **क्रियात्मकमध्ययनम्** - २०

(i) ससन्धि-द्वादशभावसाधनम् (ii) आयुर्दाय -साधनम् ।

(iii) भाव-नवमांश-द्वादशांश-होरा-द्रेष्काण- त्रिंशदशाष्ट-वर्गकुण्डलीनिर्माणम् ।

पाठ्यग्रन्था :-

१. **रेखागणितम्** (३-४ अध्यायौ) ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२. **मुहूर्तचिन्तामणि** :- राम-दैवज्ञ :।

३. **लघुपाराशरी** -पराशराचार्य :।

४. **षट्पञ्चाशिका** -पृथुयश : ।

तृतीयं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

करणशास्त्रं गोलपरिभाषा च।

प्रकरणम् -

(क) ग्रहलाघवं करणम् (ग्रहलाघवस्य आदितः सूर्यग्रहणान्तो भागः) -

(अ)	आदितःपञ्चतारास्पष्टीकरणान्तम् -	२५
(आ)	त्रिप्रश्नाधिकार : -	१५
(इ)	चन्द्रसूर्यग्रहणाधिकारौ -	२०
(ख)	गोलपरिभाषा (गोलीय-पदार्थानां क्षेत्रगतं निदर्शनम्)-	२०
(ग)	क्रियात्मकमध्ययनम् -	२०

(अ) पञ्चाङ्गानां (तिथि-वार-नक्षत्र-योग-करणानां साधनम्) ।

(आ) संक्रान्तिसाधनम् ।

पाठ्यग्रन्थाः-

१. **ग्रहलाघवं करणम्** - गणेशदैवज्ञः ।

२. **सौरार्य-ब्राह्मपक्षीय-तिथिगणितम्** - केतकरः ।

३. **गोलपरिभाषा** - नीलाम्बरः ।

सहायकग्रन्थाः-

१. **भास्वती** - शतानन्दः ।

२. **वैजयन्ती नाम पञ्चाङ्गगणितम्** - केतकर :।

३. **गोलबोधः** - नयराजपन्तः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

न्यायः

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम्-

नैयायिकोक्तपूर्वोत्तरव्याप्तिस्वरूपयोः पूर्वोत्तर-मीमांसा-साङ्ख्ययोग-विषयकसिद्धान्तानाञ्चावगमः ।

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

न्यायवेदान्तमीमांसापरिचयः।

प्रकरणम्-

(क) व्याप्तिपूर्वपक्षप्रथम-द्वितीय-लक्षणपरिष्कारः-	२०
(ख) व्याप्तिपूर्वपक्षतृतीयादिपञ्चम-लक्षणपरिष्कारः-	२०
(ग) वेदान्तसिद्धान्तपरिचयः-	३०
(घ) पूर्वमीमांसासिद्धान्तपरिचयः-	३०

पाठ्यग्रन्थाः-

१. **व्याप्तिपञ्चकमाथुरी** (सम्पूर्णा) ।
२. **वेदान्तसार** : सदानन्दकृत : ।
३. **अर्थसंग्रह** : लौगाक्षिभास्करप्रणीतः ।

द्वितीयं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

सिद्धान्तव्याप्तियोगसिद्धान्तपरिचयः।

प्रकरणम्-

(क) व्याप्तिसिद्धान्तलक्षणविचारः (अभावान्तार्थनिष्कर्षपर्यन्तो भागः) -	४०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ख) व्याप्तिसिद्धान्तलक्षणविचारः
(तदवशिष्टो भागः) - ३०

(ग) योगसिद्धान्तपरिचयः- ३०

पाठ्यग्रन्थौ-

१. सिद्धान्तलक्षणजागदीशी ।

२. योगसूत्रम् (पदचन्द्रिकोपेतम्) ।

तृतीयं पत्रम्- पूर्णाङ्काः १००

अवच्छेदकत्वनिर्वचनम् तथा सांख्यसिद्धान्तपरिचयः ।

प्रकरणम्-

(क) अवच्छेदकत्वविवेक : (प्रथमलक्षणम्)- २५

(ख) अवच्छेदकत्वविवेक : (अवशिष्टभाग :)- २५

(ग) साङ्ख्यशास्त्रप्रयोजन-प्रमाणविचारः- २०

(घ) साङ्ख्यप्रमेयविचारः- ३०

पाठ्यग्रन्थौ-

१. अवच्छेदकत्वनिरुक्तिजागदीशी ।

२. साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

साहित्यम्

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम् -

(क) पद्यरचनाभ्यासवर्धनार्थं छन्दसामावश्यकज्ञानोपार्जनम् ।

(ख) साहित्यविषयपरिशीलनोपयोगितर्कशास्त्रज्ञानार्जनम् ।

(ग) कालिदासादीनां काव्यरचनाध्ययनमाध्यमेन रचनाकौशलसंवर्धनमार्यसंस्कृते : परिचयार्जनञ्च ।

प्रथमं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

गद्यपद्यकाव्याध्ययनम्।

प्रकरणम्-

(क)	दशकुमारचरिताध्ययनम् -	५०
(ख)	रघुवंशाध्ययनम् -	२०
(ग)	किरातार्जुनीयाध्ययनम् -	३०

पाठ्यग्रन्था:-

१. दण्डिरचितदशकुमारचरितम् (पूर्वपीठिकाया १-५ उच्छ्वासा:) ।

२. महाकविकालिदासकृतं रघुवंशमहाकाव्यम् (१३-१४ सर्गौ) ।

३. भारविरचितं किरातार्जुनीयम् महाकाव्यम् (३-५ सर्गा:) ।

द्वितीयं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

नाटकानुशीलनं गद्यकाव्याध्ययनं च ।

प्रकरणम् -

(क)	नागानन्दाध्ययनम् -	४०
(ख)	सुन्दरचरिताध्ययनम् -	३०
(ग)	शिवराजविजयाध्ययनम् -	३०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाठ्यग्रन्थाः -

१. **नागानन्दम्** - हर्षवर्धनप्रणीतम् (सम्पूर्णम्) ।

२. **सुन्दरचरितम्** (१-४ अङ्काः) छविलालसूरिरचितम् ।

३. **शिवराजविजय** : (प्रथमविरामस्य ३-४ निःश्वासौ) ।

सहायकग्रन्थः -

१. **संस्कृतसाहित्येतिहास** : रामचन्द्रमिश्रप्रणीत : ।

तृतीयं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

तर्कच्छन्दः साहित्यशास्त्राध्ययनम् ।

'क' समूह :

प्रकरणम् -

(क)	द्रव्यादिपदार्थाध्ययनम् -	२०
(ख)	प्रत्यक्षानुमानप्रमाणाध्ययनम् -	२०
(ग)	उपमानशब्दप्रमाणाध्ययनम् -	१०

पाठ्यग्रन्थः-

(१) **तर्कसंग्रह** : (न्यायबोधिनीपदकृत्यसहित :) ।

'ख' समूह :

प्रकरणम्-

(क)	शास्त्रनिर्देश : काव्यपुरुषोत्पत्तिविषयकमध्ययनम् -	१५
(ख)	शिष्यप्रतिभाव्युत्पत्तिकविस्वरूपविषयकमध्ययनम् -	१५
(ग)	छन्दसामध्ययनम् -	२०

सगणयतिविरामादिनियमज्ञानं 'ग' प्रकरणे अधस्तनानां छन्दसां लक्षणोदाहरणानि ..

१. शशिवदना २. विद्युन्माला ३. विद्युल्लेखा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४. प्रमाणिका	५. मत्ता	६. त्वरितगतिः
७. इन्द्रवज्रा	८. उपेन्द्रवज्रा	९. उपजातिः
१०. शालिनी	११. रथोद्धता	१२. स्वागता
१३. दोधकम्	१४. इन्दिरा	१५. वंशस्थम्
१६. इन्द्रवंशा	१७. जलोद्धतगतिः	१८. भुजङ्गप्रयातम्
१९. तोटकम्	२०. स्रग्विणी	२१. प्रमिताक्षरा
२२. द्रुतविलम्बितम्	२३. कुसुमविचित्रा	२४. मत्तमयूरम्
२५. प्रहर्षिणी	२६. वसन्ततिलका	२७. मालिनी
२८. पञ्चचामरम्	२९. शिखरिणी	३०. पृथ्वी
३१. मन्दाक्रान्ता	३२. हरिणी	३३. शार्दूलविक्रीडितम्
३४. सुवदना	३५. स्रग्धरा	३६. कुसुमस्तबकदण्डकः
३७. हरिणप्लुता	३८. अपरवक्त्रम्	३९. पुष्पिताग्रा
४०. सुन्दरी	४१. वक्त्रम्	४२. पथ्या
४३. आर्या	४४. गद्यभेदा :	

पाठ्यग्रन्थौ –

१. **राजशेखरकृता काव्यमीमांसा** (१-५अध्यायाः)।

२. **गङ्गादासकृता छन्दोमञ्जरी** (निर्दिष्टांशयुता)।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इतिहास-पुराणम्

स्तरगतशिक्षणोद्देश्यम्-

१. पशुपतेः पाशुपतक्षेत्रस्य च धार्मिकैतिहासिकविषयकज्ञानोपार्जनम् ।

२. विष्णुमहिमज्ञानसम्पादनं सृष्टिस्वरूपज्ञानसम्पादनं च ।

३. संक्षेपतो रामचरितपूर्वकाणां रामायणकाव्योपक्रमादिविषयाणां रामलक्ष्मणयोः पराक्रमसम्बद्धानां चरितानां च ज्ञानम् ।

४. प्राचीनाभिलेखज्ञानम् ।

५. भीष्म-द्रोण - युधिष्ठिरादिचरितज्ञानसम्पादनं

धौम्यर्षेरारुण्यादिशिष्याणामादर्शचरितज्ञानं वर्णधर्मादिविषयकज्ञानोपार्जनञ्च ।

६. गण्डकी (चक्रनदी) महिमज्ञानसम्पादनम् ।

७. भूगोल-खगोलविषयकज्ञानार्जनम् ।

८. नेपालस्य प्राचीनेतिहासज्ञानप्राप्ति : ।

प्रथमं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

विष्णु-नेपाल-गण्डकीमाहात्म्यम् ।

प्रकरणम् -

(क) मृगस्थल्यादिवर्णनम् - २५

(ख) विष्णुमहिमादिवर्णनम् - ३०

(ग) श्रीरामचरितादिवर्णनम् - ३०

(घ) गण्डकीमाहात्म्यवर्णनम् - १५

पाठ्यग्रन्थाः-

१. **नेपालमाहात्म्यम्** (१-१० अध्यायाः) ।

२. **विष्णुपुराणस्य प्रथमांश :** सम्पूर्ण :।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३. **वाल्मीकिरामायणस्य** बालकाण्डे १-११ सर्गाः ।

४. **गण्डकीगौरवम्** (सम्पूर्णम्)-उमानाथपन्थी ।

सहायकपुस्तकानि -

१. **रूरूवृत्तम्** - डा.टीकारामपन्थी ।

२. **पौराणिक आख्यान** - गङ्गासागर राय ।

३. **भानुभक्तरामायण** - बालकाण्ड ।

४. **रामायणदर्पण** - स्वामी ब्रह्ममुनिजी ।

द्वितीयं पत्रम् - पूर्णाङ्का : १००

श्रीरामचरितम् महाभारतस्यादिपर्वस्थविविधोपाख्यानञ्च ।

प्रकरणम् -

(क)	**हरिणेश्वरा** (पशुपति) **दिवर्णनम्** -	३०
(ख)	रामायणकथा (दशरथयागो रामादिजन्म च) -	३०
(ग)	महाभारतीयकथा -	४०

पाठ्यग्रन्थाः-

१. **नेपालमाहात्म्यम्** (१६-२० अध्यायाः) ।

२. **वाल्मीकिरामायणस्य** बालकाण्डे (१२-२० सर्गाः ।

३. **महाभारतस्यादिपर्वणि** १-२० अध्यायाः ।

तृतीयं पत्रम् - पूर्णाङ्का : १००

पौराणिकभूगोल-खगोलवर्णनं नेपालस्य

प्राचीनेतिहासोऽभिलेखश्च ।

प्रकरणम्-

(क)	भूगोलखगोलवर्णनम् -	३०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ख) नेपालस्य प्राचीनेतिहास: - २५

(ग) रामलक्ष्मणयोर्विश्वामित्रेण सह मुन्याश्रमगमनं ताडकावधादिकञ्च - ३०

(घ) अभिलेखविषय: - १५

पाठ्यग्रन्था:-

१. **विष्णुपुराणस्य द्वितीयोंश:** सम्पूर्ण: ।

२. **वाल्मीकिरामायणस्य** बालकाण्डे २१-३० सर्गा: ।

३. **नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा** - बालचन्द्र शर्मा ।

४. **नेपालको आलोचनात्मक इतिहास** - प्रो.ढुण्डिराज भण्डारी ।

५. **चाँगुनारायणस्याभिलेख :** पाठ्याभिलेखा : ।

सहायकपुस्तकानि -

१. **लिच्छविकालका अभिलेख** -धनवज्र बज्राचार्य ।

२. **संक्षिप्तमहाभारतम्**-गीताप्रेस गोरखपुर ।

३. **संक्षिप्त महाभारत** नेपाली अनुवाद (कुनै पनि पुस्तकको सम्बद्ध अंश) ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बौद्धदर्शनम्

स्तरगतविषयशिक्षणस्योद्देश्यम्-

१. बौद्धदर्शनपदार्थपरिचयप्रदानम् ।

२. बौद्धदर्शनस्य विशेषतो महायानसम्प्रदायसिद्धान्तस्य सामान्यज्ञानप्रदानम् ।

३. पालिभाषालिखितबौद्धग्रन्थाध्ययनसामर्थ्योत्पादनम् ।

प्रथमं पत्रम् - **पूर्णाङ्काः १००**

बौद्धदर्शनपारिभाषिकशब्दार्थपरिचयः।

प्रकरणम्-

क) निम्नाङ्कितानां पारिभाषिकशब्दार्थपरिचयः- ३०

१. त्रीणि रत्नानि	२. त्रीणि यानानि
३. पञ्चबुद्धाः	४. चतस्रो देव्यः
५. पञ्चरक्षाः	६. सप्त तथागताः
७. चत्वारो लोकपालाः	८. अष्टौ लोकपालाः
९. दशलोकपालाः	१०. चतुर्दश लोकपालाः
११. दशक्रोधाः	१२. अष्टौ बोधिसत्वाः
१३. षड् योगिन्यः	१४. सप्तविधाउत्तरपूजाः
१५. त्रीणि कुशलमूलानि	१६. चत्वारो ब्रह्मविहाराः
१७. षट् पारमिताः	१८. दशपारमिताः
१९. चत्वारि संग्रहवस्तुनि	२०. पञ्चाभिज्ञाः
२१. चत्वार्यार्यसत्यानि	२२. पञ्चस्कन्धाः

२३. लोकोत्तरपञ्चस्कन्धाश्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ख) निम्नाङ्कितानांपारिभाषिकशब्दार्थपरिचयः- २०

१. द्वादशायतनानि
२. अष्टादश धातवः
३. एकादश रूपस्कन्धाः
४. त्रिविधा वेदनाः
५. संज्ञास्कन्धाः
६. द्विविधाः संस्काराः
७. चित्तसंप्रयुक्तसंस्काराश्चत्वारिंशत्
८. त्रयोदश चित्तविप्रयुक्तसंस्काराः
९. सप्तत्रिंशत् बोधिपाक्षिकधर्माः ।

(ग) निम्नाङ्कितानांपारिभाषिकशब्दार्थपरिचयः- २०

१. चतस्रः प्रतिसंविदः
२. चतस्रो धारिण्यः
३. चत्वारि प्रतिशरणानि
४. षडनुस्मृतयः
५. चत्वारि धर्मपदानि
६. दशाकुशलानि
७. षट् गतयः
८. षट् धावव:
९. अष्टौ विमोक्षाः
१०. पञ्चानन्तर्याणि
११. अष्टौ लोकधर्माः
१२. नवाङ्गप्रवचनानि
१३. दशभूमयः
१४. पञ्च चक्षूंषि
१५. षट् क्लेशाः
१६. पञ्च दृष्टयः
१७. चतुर्विंशतिरूपक्लेशाः
१८. पञ्चाहाराः
१९. पञ्च भयानि
२०. चत्वारि ध्यानानि ।

(घ) प्रत्यक्षप्रमाण-स्वार्थानुमानविचारः ३०

पाठ्यग्रन्थौ-

१. **धर्मसंग्रहः** (संबद्धांशः) नागार्जुनरचितः ।
२. **तर्कभाषा** (प्रत्यक्षस्वार्थानुमान-परिच्छेदौ) मोक्षाकरगुप्तविरचिता ।

सहायकग्रन्थः-

१. **बौद्धधर्मदर्शनम्**- आचार्यनरेन्द्रदेवप्रणीतम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वितीयं पत्रम् - **पूर्णाङ्का : १००**

कोषावदानम् ।

प्रकरणम्-

(क)	धातुनिर्देशः-	३०
(ख)	इन्द्रियनिर्देशः-	३५
(ग)	चक्रन्दमैत्र्यकन्यकावदाने-	३५

पाठ्यग्रन्थौ-

१. **अभिधर्मकोषः** (१-२ कोषस्थाने) ।

२. **अवदानशतकम्** (संबद्धांशः) ।

सहायकग्रन्थौ-

१. **बौद्धधर्म के विकासका इतिहास**- गोविन्दचन्द्र पाण्डेय ।

२. **बौद्धधर्मदर्शन**- नरेन्द्रदेवप्रणीत ।

तृतीयं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

विज्ञप्तिमात्रतासिद्धिबोधिचर्यावितारौ।

प्रकरणम्-

(क)	ज्ञानचर्याविचारः-	३०
(ख)	बोधिचिन्तानुशंसा-	३५
(ग)	पालिभाषा व्याकरणञ्च-	३५

(ग) प्रकरणस्य कृते पाठ्यवस्तुविवरणम्-

१. स्वराः, व्यन्जनानि च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२. सन्धिप्रकरणम्- स्वरसन्धिः व्यन्जनसन्धिः निग्रहितसन्धिश्च ।

३. बुद्ध-लता-मुनि-अट्ठि-रत्ति-दण्डी-इत्थी-भिक्तु-आयु-धेनु-धमप्यूं-बधू-चित्रो-अता-धनवन्तु-पितु-ति-चतु-पंच-अम्हतुम्ह-त-एतत्शब्दानां रूपाणि ।

४. भू-रुध्-दिव्-तुद-जि-कि-सुतन्-चुर धातूनां भूतवर्तमानभविष्यदाज्ञार्थकानि रूपाणि ।

५. वाक्यरचनात्रानमभ्यासश्च ।

पाठ्यग्रन्थौ-

१. **विज्ञाप्तिमात्रतासिद्धिः** (विंज्ञातिकां प्रकरणम्) वसुबन्धुप्रणीता ।

२. **बोधिचर्यावतारः** (प्रथमद्वितीयपरिच्छेदौ) शान्तिदेवरचितः ।

सहायकग्रन्थौः-

१. **बालावतारी-** द्वारिकादास सम्पादित ।

२. **पालिमहाव्याकरण-** भिक्षु जगदीश काश्यप ।

सन्दर्भग्रन्था-

१. **पालिसाहित्य का इतिहास-** भरतसिंह उपाध्यायः ।

२. **कच्चायनव्याकरण-** कच्चायनकृत ।

३. **मोग्गलायन व्याकरण-** मोग्गलायनरचित ।

४. **संस्कृत साहित्यका इतिहास-** बलदेव उपाध्याय ।

५. **पालिप्राकृत अपभ्रंश संग्रह-** रामअवध पाण्डेय ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्राच्यराजशास्त्रम्

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम्-

१. प्राच्यराजनीतिविषयकमध्ययनम् ।
२. प्राचीनराज्यव्यवस्थायाः परिशीलनम् ।
३. राजधर्मलोकव्यवहारयोर्ज्ञानम् ।

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

राजनीतिसमुच्चयः, अपरीक्षितकारकादि च ।

प्रकरणम्-

(क)	व्यावहारिकराजनीतिपरिचयादिः -	५०
(ख)	सरसकथाव्याजेन नीतिज्ञानम् -	३०
(ग)	निरङ्कुशसत्ताया दोषः, आदर्शराज्यस्वरूपञ्च -	२०

पाठ्यग्रन्थाः-

१. **चाणक्यनीतिदर्पणः सम्पूर्णः ।**
२. **पञ्चतन्त्रम् काकोलुकीयम् ।**
३. **रामराज्यम् (३-४ सर्गौ) स्व. पूर्णप्रसादब्राह्मणः ।**

द्वितीयं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

धर्मादिसमुद्देशो राजधर्मनिरूपणञ्च ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रकरणम्-

(क)	धर्मादिलक्षणम् -	३५
(ख)	स्वाम्यादीनां गुणदोषादिवर्णनम् -	३५
(ग)	राज्ञः प्रजापालनादिधर्मनिरूपणम् -	३०

पाठ्यग्रन्थौ-

१. नीतिवाक्यामृतम् सम्पूर्णम् ।
२. शुक्रनीतिः (चतुर्थाध्याये राजधर्मनिरूपणम्) ।

तृतीयं पत्रम्- पूर्णाङ्काः १००

राजधर्मो व्यवहारश्च ।

प्रकरणम्-

(क)	राजोत्पत्त्यादिवर्णनम् -	४०
(ख)	व्यवहारादिनिर्णयः -	३०
(ग)	विद्याश्रमःराज्याश्रमयोः सम्बन्धः -	३०

पाठ्यग्रन्थाः-

१. मनुस्मृतिः सप्तमो ऽध्यायः ।
२. मनुस्मृतिः अष्टमो ऽध्यायः ।
३. रघुवंशमहाकाव्यस्य चतुर्थः सर्गः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सहायकपुस्तके-

१. **हिन्दु-राज्यशास्त्रम्** अम्बिकाप्रसादबाजपेयी ।
२. **हितोपदेशः** ।

निर्देशः- अध्यापकेन ग्रन्थस्य ग्रन्थकर्तुश्च परिचयो देयः । पाठ्यग्रन्थस्य गद्यं पद्यं वा सम्यगुच्चारयितुं छात्राः प्रेरणीयाः । ततो विषयस्य व्याख्या कार्या ।

तृतीयपत्रे (ख) प्रकरणे (मनुस्मृतेः अष्टमे ऽ ध्याये) विषयवस्तुसम्बद्धप्रश्ना भविष्यन्ति न तु श्लोकावरणम्, (यथा के अष्टादशव्यवहारमार्गाः मनुना प्रदर्शिता इतिरित्या)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नीतिशास्त्रम्

स्तरगतविषयशिक्षणोद्देश्यम्-

१. संस्कृतवाङ्मये स्थितानां चतसृणां विद्यानां मध्ये दण्डनीतिविद्यायां समाविष्टस्य सर्वलोकोपयोगिनो नीतिशास्त्रस्य सामान्यज्ञानस्य सम्पादनम् ।

२. नीतिशास्त्रान्तर्गतानां धर्मनीत्यर्थनीतिराजनीतिव्यवहारनीत्यादीनां सामान्यं ज्ञानं कृत्वा तेषामनुसरणस्य लोके प्रसारस्य च सामान्यायाः क्षमतायाः सम्पादनम् ।

३. स्वतन्त्रेणा ऽ ध्ययनेना ऽ पि सरलसंस्कृतनीतिश्लोकानामर्थस्य बोधे क्षमतायाः सम्पादनम् ।

४. वेदादिसंस्कृतवाङ्मये निबद्धाया दण्डनीतिविद्याया गभीराध्ययनस्य रुचेर्जागरणं क्षमतायाश्च सम्पादनम् ।

प्रवेशयोग्यता-

यं कमपि मुख्यं शास्त्रीयं विषयं गृहीत्वा पूर्वमध्यमपरीक्षामुत्तीर्णाश्छात्राः, ऐच्छिकसंस्कृतविषयं गृहीत्वा प्रवेशिकापरीक्षां तत्समकक्षामन्यां परीक्षां वा ऽ- प्युत्तीर्णाश्छात्राश्च उत्तरमध्यमकक्षायां नीतिशास्त्रविषये प्रवेशमर्हन्ति ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रथमं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

विष्णुशर्मप्रतिपादितभेदनीतिज्ञानं चाणक्योक्तसाधारणनीतिज्ञानञ्च ।

प्रकरणम्-

(क) पञ्चतन्त्रग्रन्थस्वरूपप्रयोजनादिज्ञानं मित्रभेदादिनीतिज्ञानञ्च (पञ्चतन्त्रस्य कथामुखं मित्रभेदस्य नवमकथान्तो भागश्च) - ३०

(ख) राजपरिजनगुणविवेचनादिनीतिज्ञानम् (पञ्चतन्त्रस्य मित्रभेदस्य दशमकथातो मित्रभेदान्तो भागः) - ३०

(ग) चाणक्योक्तकार्याकार्यादिनीतिज्ञानम् (चाणक्यनीतिदर्पणस्य प्रथमादिनवमाध्यायान्तो भागः) - २०

(घ) चाणक्योक्तविद्यारत्नलाभादिज्ञानम् (चाणक्यनीतिदर्पणस्य दशमादिसप्तदशाध्यायान्तो भागः) - २०

पाठ्यग्रन्थौ-

१. **पञ्चतन्त्रम्,** विष्णुशर्मप्रणीतम् (कथामुखमित्रभेदतन्त्रात्मकम्) ।

२. **चाणक्यनीतिदर्पणः** सम्पूर्णः ।

सहायकग्रन्थाः-

१. **पञ्चतन्त्रम्** (१, २ भाग), अनुवाद-लेखनाथ पौड्याल, जोरगणेश प्रेस, काठमाडौं ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२. **पञ्चतन्त्रम्** सरलाख्यहिन्दीटीकोपेतम्, वाराणसी ।

३. **चाणक्यनीतिदर्पणः** शिवदत्तकृतहिन्दीव्याख्यासहितः, वाराणसी ।

४. **संक्षिप्त चाणक्यनीति,** संग्रहकर्ता देवदत्तशास्त्री, विश्वेश्वरानन्द-वैदिक-संस्थान, होशियारपुर, पञ्जाब ।

५. **चाणक्यनीतिदर्पण,** नेपालीभाषानुवादसहित, त्रिमूर्ति प्रकाशन, वाराणसी ।

द्वितीयं पत्रम्– **पूर्णाङ्काः १००**

मित्रसम्प्राप्त्यादिनीतेर्ज्ञानम् ।

प्रकरणम्–

(क)	मित्रसम्प्राप्तिनीतिः-	३०
(ख)	विरोधिशमननीतिः-	३०
(ग)	विदुरोक्तसाधारणनीतिः-	४०

पाठ्यग्रन्थौ–

१. **पञ्चतन्त्रम्,** (मित्रसम्प्राप्तिकाकोलुकीयतन्त्रद्वयात्मकम्) विष्णुशर्मविरचितम् ।

२. **विदुरनीतिः** (महाभारतस्य उद्योगपर्वणः ३३-४० अध्यायाः) ।

सहायकग्रन्थाः–

१. **पञ्चतन्त्रम्** (भाग १,२), अनुवादक लेखनाथ पौड्याल, जोरगणेश प्रेस, काठमाडौँ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

२. **पञ्चतन्त्रम्,** सरलाख्यहिन्दीटीकोपेतम्, वाराणसी ।

३. **पञ्चतन्त्रम्,** सरल-हिन्द्यनुवादसहितम्,
सम्पादकः डा. चमनलालगौतमः, संस्कृतिसंस्थान,
बरेली ।

४. **पञ्चतन्त्रम्,** नेपाल्यनुवादसहितम्, अनुवादिका कृष्णकुमारीदेवी, प्रकाशक- बाबू माधवप्रसादशर्मा वाराणसी ।

५. **तीन नीति,** (विदुर, धौम्य र कणिक नीति) नेपाली अनुवादसहित, अनुवादक-विश्वनाथ भट्टराई, प्रकाशक-रोयल नेपाल एकेडेमी ।

६. **विदुरनीति** हिन्दी-अनुवादसहित, प्रकाशक गीताप्रेस, गोरखपुर ।

७. **विदुरनीतिः** तत्त्वार्थदर्शिनी संस्कृतहिन्दीटीकासहिता, वाराणसी ।

तृतीयं पत्रम्- **पूर्णाङ्काः १००**

लब्धप्रशमननीत्यादिकं राज्याङ्गोपाङ्गादिराजगुणादिनिरूपणञ्च ।

प्रकरणम्-

(क) लब्धप्रशमननीत्यादिकम्- २०

(ख) अपरीक्षितकारकदोषपरिहारनीत्यादिकम्- ३०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ग) राज्याङ्गोपाङ्गनिरूपणादिकम्- २०

(घ) राजगुण-धर्मकृत्यादिनिरूपणम्- ३०

पाठ्यग्रन्थौ-

१. **पञ्चतन्त्रम्,** (लब्धप्रणाशापरीक्षितकारकरूपतन्त्रद्वयात्मकम्) विष्णुशर्मप्रणीतम् ।

२. **राजविधानसारः** पण्डितराजरङ्गनाथसूरिविरचितः ।

सहायकग्रन्थाः-

१. **पञ्चतन्त्रम्** (१, २ भाग), अनुवादक, लेखनाथ पौड्याल, जोरगणेश प्रेस, काठमाडौं ।

२. **पञ्चतन्त्रम्,** सरलाख्यहिन्दीटीकोपेतम्, वाराणसी ।

३. **राजविधानसारः** हरिनाथगौतमकृत नेपालीभाषाटीकासहित, राष्ट्रिय अभिलेखालय, काठमाडौं ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'ख' वर्ग नेपाली

यसको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित क्षमता आर्जन गर्न सक्नेछन्-

१. नेपाली कथा, उपन्यास, निबन्ध र नाटक-एकाङ्की विधाको ऐतिहासिक विकासक्रम तथा उक्त विधाका प्रमुख प्रतिभा र तिनका निर्धारित कृतिको विभिन्न कोणबाट अध्ययन गरी सामान्य विवेचना गर्न ।

२. नेपाली भाषाको विकासक्रम, यसको वर्तमान स्वरूप तथा विशेषताको सामान्य वर्णन गर्न ।

३. नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाको अध्ययनका लागि साहित्य तत्त्व र तत्सम्बन्धी सामान्य सिद्धान्तको वर्णन गर्न ।

प्रथम पत्र - **पूर्णाङ्क - १००**

नेपाली कथा, उपन्यास, निबन्ध र कविता ।

प्रकरण -

(क) **नेपाली कथा -** २०

(अ) नेपाली कथाको विकासक्रम ।

(आ) गुरुप्रसाद मैनाली र उनका निम्नलिखित कथाको विवेचना -

१. कर्तव्य २. प्रत्यागमन ३. शहीद ४. पापको परिणाम ।

(इ) कथाकार गोविन्द गोठाले र उनका निम्नलिखित कथाको विवेचना-

१. लक्ष्मीपूजा २. निद्रा आएन ३. औंठी ४. भय ५. कृष्णे र खुकुरी ।

(ई) कथाकार रमेश विकल र उनका निम्नलिखित कथाको विवेचना -

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१. भञ्ज्याङ्को चौतारी २. प्रतिहिंसा ३. बिहानीपखको बत्ती ४. दुई रुपियाँको नोट ५. सिंगारी बाखो ।

(ख) नेपाली उपन्यास– ३०

(अ) नेपाली उपन्यासको विकासक्रम ।

(आ) उपन्याकार लैनसिंह बाङ्देल र उनको 'माइतघर' ।

(इ) उपंन्यासकार हृदयचन्द्रसिंह प्रधान र उनको 'एक चिहान' ।

(ई) उपन्यासकार मोहनबहादुर मल्ल र उनको 'समयको हुरी' ।

(उ) उपन्यासकार शङ्कर कोइराला र उनको 'खैरेनी घाट' ।

(ग) नेपाली निबन्ध – २०

(अ) नेपाली निबन्धको विकासक्रम ।

(आ) प्रतिनिधि निबन्धकार र तिनका निबन्ध ।

१. निबन्धकार देवकोटा र उनको 'पहाडी जीवन' निबन्ध ।

२. निबन्धकार शंकर लामिछाने र उनको 'औपन्यासिक पात्र ..... ' निबन्ध ।

३. निबन्धकार ताना शर्मा र उनको 'राष्ट्रियताको ज्योति हुलाक घर' निबन्ध ।

४. निबन्धकार भैरव अर्याल र उनको 'अमरावती कान्तिपुरी नगरी' निबन्ध ।

(इ) हास्यव्यङ्ग्यकार भैरव अर्याल र उनको 'जयभुँडी'-

१. नेता नं. एकसय एक,

२. महापुरुषको संगत,

३. ब्रह्माजीको प्रयोगशालाबाट र

४. जयभुँडीबाहेकका अरू निबन्धहरू ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(घ) **नेपाली फुटकर कविता, खण्डकाव्य र महाकाव्य -** ३०

१. नेपाली कविताको विकासक्रम ।

२. प्रतिनिधि कविका कविताहरू -

प्रश्नोत्तरी, गीतगजल, हिमाल, इच्छा, म पनि द्यौता मान्छु, गरीब, ओखलढुङ्गा, सिपाही, सुख र दुःख संचित गर्छु, आमाको सपना, यस धर्तीको पानीमा, सधैं सधैं मेरो सपनामा ।

३. खण्डकाव्यकार माधव घिमिरे र उनको 'राष्ट्रनिर्माता' खण्डकाव्य ।

४. खण्डकाव्यकार देवकोटा र उनको 'मुनामदन' खण्डकाव्य ।

५. आदिकवि भानुभक्त र उनको 'रामायण' महाकाव्य ।

पाठ्यपुस्तक -

१. गुरुप्रसाद मैनाली - **नासो** (कथासंग्रह) ।

२. गोविन्द गोठाले- **कथासंग्रह ।**

३. रमेश विकल - **नयाँ सडकको गीत ।**

४. लैनसिंह बाङ्देल - **माइतघर ।**

५. हृदयचन्द्रसिंह प्रधान - **एक चिहान ।**

६. मोहनबहादुर मल्ल - **समयको हुरी ।**

७. शंकर कोइराला- **खैरेनीघाट ।**

८. **नेपाली गद्यसंग्रह भाग २** - साझा प्रकाशन ।

९. भैरव अर्याल - **जयभुँडी ।**

१०. सं. ताराप्रसाद जोशी - **नेपाली कवितासंग्रह** (भाग एक) ।

११. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा - **मुनामदन ।**

१२. माधव घिमिरे - **राष्ट्रनिर्माता ।**

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१३. भानुभक्त आचार्य - **रामायण।**

सहायक पुस्तक -

१. राममणि रिसाल - **नेपाली काव्य र कवि।**

२. कुमारबहादुर जोशी - **कविता चर्चा।**

द्वितीय पत्र - **पूर्णाङ्क - १००**

नेपाली नाटक, भाषा तथा साहित्य परिचय।

प्रकरण -

(क) **नेपाली नाटक -** ३०

१. नेपाली नाटकको विकासक्रम।

२. नेपाली एकांकीको विकासक्रम।

३. नाटकार सम र उनको 'मुकुन्द इन्दिरा' नाटक।

४. नाटककार विजय मल्ल र उनको 'कोही किन बर्बाद होस्' नाटक।

५. नाटककार भीमनिधि तिवारी र उनको 'चौतारा लक्ष्मीनारायण' नाटक।

६. निम्नलिखित एकाङ्कीहरू -

(क) घरको माया (ख) खैराती मास्टर।

(ख) **नेपाली भाषा -** ३०

१. **नेपाली भाषाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि -**

(क) भारोपेली खलक (ख) संस्कृत, प्राकृत र अप्रभंश

(ग) प्राचीन, मध्यकालीन र आधुनिक नेपाली भाषा।

२. **नेपाली भाषाको वर्तमान स्वरूप**

(क) राष्ट्रभाषा नेपालीको भौगोलिक स्थिति।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(ख) नेपालका भाषाहरू र तिनसँग नेपाली भाषाको सम्बन्ध ।

(ग) कथ्य र लेख्य भाषाका विविध रूप

३. शिक्षा, संचार र प्रसारणको माध्यमका रूपमा नेपाली भाषा ।

४. नेपाली भाषाका प्रवृत्तिहरू ।

५ नेपाली भाषाको शब्दढुकुटी ।

६. नेपाली भाषामा ध्वनिपरिवर्तन -

(समीभवन, विषमीभवन, अल्पप्राणीभवन, महाप्राणीभवन, अघोषीभवन र घोषीभवन) ।

७. अर्थपरिवर्तन (अर्थोन्नति, अर्थावनति, अर्थविस्तार र अर्थसंकोच) ।

(ग) साहित्य परिचय - २०

१. साहित्यको परिभाषा, हेतु, र प्रयोजन ।

२. साहित्यका विभिन्न विधा र तिनको वर्गीकरण ।

३. **शब्द शक्ति** - अभिधा, लक्षणा र व्यञ्जना ।

४. रस, यसका भेद र उदाहरण ।

५. **छन्दपरिचय र निम्नलिखित छन्दका लक्षण तथा उदाहरण**- आर्या, अनुष्टुप्, उपजाति, वसन्ततिलका, मन्दाक्रान्ता, शिखरिणी, शार्दूविक्रीडित, स्रग्धरा, मालिनी, झ्याउरे र गद्य कविता मात्र ।

६. **निम्नलिखित अलङ्कारका लक्षण र उदाहरण**- अनुप्रास, यमक, श्लेष, उपमा, उत्प्रेक्षा, दृष्टान्त र रूपक ।

(घ) नेपाली साहित्यको इतिहास - २०

१. प्राचीन अभिलेख ।

२. नेपाली भाषाको प्राचीन वाङ्मय ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३. नेपाली साहित्यको प्राथमिक काल (गद्य र पद्यका धारा एवम् उपधारा) ।

४. नेपाली साहित्यको माध्यमिक काल) गद्य, पद्य र नाटकका धारा एवं उपधारा) ।

५. नेपाली साहित्यको आधुनिक काल

(कविता, कथा, उपन्यास, निबन्ध, समालोचनाका धारा एवम् उपधारा तथा तिनका प्रवृत्तिहरू) ।

पाठ्यपुस्तक -

१. बालकृष्ण सम - **मुकुन्द-इन्दिरा** ।

२. विजय मल्ल - **कोही किन बर्बाद होस्** ।

३. **गद्यसंग्रह भाग २ - साझा प्रकाशन** ।

४. भीमनिधि तिवारी - **चौतारा लक्ष्मीनारायण** ।

सहायक पुस्तक -

१. बालकृष्ण पोखेल - **राष्ट्रभाषा** ।

२. व्रतराज आचार्य - **हाम्रो भाषा** ।

३. मोहनहिमांशु थापा - **साहित्य परिचय** ।

४. टङ्क न्यौपाने - **साहित्यको रूपरेखा** ।

५. ऋषभदेव शर्मा - **काव्यमञ्जरी** ।

६ ताना शर्मा - **नेपाली साहित्यको संक्षिप्त परिचय** ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

POLITICAL SCIENCE

Objectives :

The certificate level Political Science cources intend to introduce the basic condepts and ideas of the subject to the students. It will help them prepare for the requirements of the objectives as stated at the Bachelor of Arts and Master of Arts. It is also expected manpower required by Nepal in its various aspects of life.

Paper I : **Full Marks** : 100

Political Theory.

1. Introduction to the study of Political Science; nature, scope and developement in brief.
2. Civic life and citizenship, rights and duties of a citizen.
3. **State :** concept, elements and theories of the origin of state.
4. **Sovereignty :** concept, elements and types de facto and de jure.
5. **Liverty and Equality :** concept and classifications.
6. **Law :** concept and the doctrine of rule of law.
7. **Democracy :** Concept of democracy and theories of representation, and conditions required for the successful working of democracy.
8. **Political Parties :** concept and functions.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

9. **Organs of Government:** Legislature, Executive and Judiciary.
10. **Political System :** Concept and functions based on Input and Output Model.
11. Concept and formation of political culture.
12. Concept of power and its elements and Authority.
13. **Constitution:** meaning and types (rigid, flexible, enacted and evolved)

Recommended books -

Dahal, R. - **Modern Political Analysis.**

Johari, J.C.- **Comparative Politics.**

Kafle, M. Prasad - **Nagarik Shstrako Audhunik Siddhant.**

Kapoor, A.C. **Principles of Political Science.**

Krishna, B. - **Principles of Civics.**

Regmi, S. Chandra - **Rajniti shastrako Parichaya.**

Pokharel, K. - **Rajniti ,shastrako Siddhant.**

Shreshtha, H. Lal - **Rajniti Shastra.**

Paper - 2nd **Full Marks : 100**

Government & Administration of Nepal

Group 'A'

1. A brief constitutional and political Development of Nepal since 1948 A.D. (2004 B.S.)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

2. The constitution of the Kingdom of Nepal 1990.

a. It's main features.

b. Directive Principles and Policies of the state.

c. Fundamental Rights.

3. Organs of the government.

a. **Executives :** Council of Ministers and position of Monarchy.

b. **Legislature :** House of Representatives and National Council.

c. **Judiciary :** Supreme Court.

4. Political Parties.

5. Electoral System.

Group 'B'

6. **Public Administration :** Meaning and Scope.

7. A brief history of Public Administration of Nepal since 1951.

8. **Structure and functions of local self Government :** Vikas Samities at Village an District levels. Municipality, and the role of local administration (CDO and DO).

9. Role of Public Service commission in Nepalese Administrative personal's Recruitment and promotion.

10. Concept of Decentralization and its importance in Nepal.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Recommended Books

Group 'A'

His Majesty's government. **The constitution of the Kingdom of Nepal**, 1990 Booklets and other related material and Acts.

Neupane, P.(ed.) **The Constitution and Constitutions of Nepal.**

Pokhrel, Krishna. **Nepalko Rajniti.**

Shivakoti, Gopal. **Nepalko Rajniti Ra Prashasan.**

Singh, Top Bahadur. **Nepalko Sambidhan Ra Sambaidhanik Kanoon.**

Shrestha, Baishnavi. **Nepalko Sambidhan Ra Prashasan.**

Group 'B'

Joshi, Krishna, **Sarvajanik Prashasan: Adhunik Adhyayan.**

Joshi, Nanda Lal, **Evolution of Public Administration in Nepal.**

Pradhan, Prachanda, **Public Administration.**

Sharma, M.P. **Theory and Practice of Public Administration.**

shreshtha, Mangal Krishna, **Public Administration in Nepal.**

Sthapit, Chiniya Kaji, **Nepalko Rajniti Ra prashasan.**

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

OPT. ECONOMICS

Paper - I **Full Marks. - 100**

Elementary Economics and Quantitative Tools.

Group 'A'

Elementary Economics.

1. **Introduction** : Definition and Subject-Matter of Economics, Basic Concepts of Goods, Utility, value and Wealth.
2. **Consumption:** Meaning, Wants characteristic and Classification. Law of Diminishing Marginal Utility, Law of substitution, Law of Demand, Elasticity of Demand-Types, Price-Elasticity, Measurement of Price- Elasticity Through Total Outlay Method. Cousumer's Surplus- Concept, Marshallian Approach to its Measurement.
3. **Production** : Meaning Role of the Factors of Production.

a. **Land** : Characteristics, Law of Returns, Application of Law of Diminishing returns of Land.

b. **Labour** : Characteristics, Division of Labourconcept, Merits and Demerits, Population, Malthusian and Optimum Theories.

c. **Capital** : Characteristics, Types.

d. **Organization** : Concept and Classification of Organization.

4. **Revenue and cost Curves** : Concepts of Total Revenue, Average Revenue, Marginal Revenue,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Total Cost, Average Cost and Marginal cost, Law of supply.

5. **Exchange**: Meaning, Market, Its Definition and Forms, Price Determination under Perfect Competition, Price Determination under Monopoly.

6. **Distribution**: Meaning, Concept of National Income.

a. **Rent** : Meaning, Economic and Contract Rent, Ricardian Theory of Rent.

b. **Wages** : Meaning, Money Wage and Real Wage, Subsistence and Wage-fund Theories.

c. **Interest** : Meaning Gross and Net Interest, Classical Theory of Interest.

d. **Profit** : Meaning, Gross and Net Profit, Risk and Uncertainity bearing Theories of Profit.

Group 'B'

Quantitative Tools

1. **Statistics :**

a. Definition, Importance of Statistics in Economics, Collection and Tabulation of Statistical Data, Graphical and Diagramatic Representation of Data. Line graph, Bar diagram, Multiple bar diagram and pie gram.

b. Measures of Central Tendency : Mean (Arithmetic, Geometric and Harmonic), Median, Mode, Quartile, Decile, Percentile.

2. **Mathematics :**

a. Law of Indices, Logarithms of Numbers, Use of Logarithms in Multiplication and Division.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

b. Solution of Equations (Upto three unknowns).

c. Trigonometrical Ratios and Values of Standard Angles.

d. Equation of a Straight Line.

References :

1. Aishwarya Lal Pradhananga - **Artha Shastra Ko Siddhant (I).**
2. B. P. Shreshth - **Artha Shastra Ko Ruprekha.**
3. D.N. Elhance - **Fundamentals of Statistics.**
4. G.D. Pant - **Coordinate Geometry.**
5. K.K. Dewett - **Elementary Economic Theory.**
6. N.M.Singh - **Principles of Economics.**
7. Ram Pd. Rajbahak - **Artha Shastra Ko Siddhant.**
8. S.P. Gupta - **Elementary Statistics.**
9. Manik Ratna Tamrakar - **Arthashatrako Ek Parichaya.**
10. Dr. Ramchandra Thakur - **Arthashastrako Siddhanta.**
11. C.B. Gupta - **Statistical Methods.**
12. G.D. Panta - **Mathematics and Statistics.**
13. Das and Mukharjee - **Trigonometry.**

Paper II : **Full Marks:100**

Money, Banking, Public Finance, International Trade and Nepalese Economy

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Group A : Money, Banking, Public Finance and International Trade.

1. **Money**

Meaning, Kinds- Metallic and Paper Money, Importance and functions of Money, Qualities of Good money, Grasham's Law, Value of money-Quantity Theory of money (Transactions Approach only), Simple Index Numbers; Meaning of Inflation and Deflation.

2. **Banking**

Defination Types, functions of central and Commercial Banks, Credit Instruments Cheques. Traveller's Cheque, Bil of Exchange, Treasury Bonds, Letter of Credit and Promisory Note ... Debenture.

3. **Public Finance**

a. Distinction between Public and Private Finance.

I. **Revenue** : Sources of Public Revenue.

II. **Tax** : Meaning; Types - Direct and Indirect Taxes; Merits and Demertis of direct and Indirect Taxes, Meaning of Progressive. Regressive, Degressive and Proportional Taxes, Cannons of Taxation.

4. **Public Expenditure**

Classification and Cannons of Public Expenditure.

5. **Budget** : Meaning only.

6. **International Trade**

Difference between Internal and International Trade, Cause of International Trade, Meaning of balance of Trade and Balance of Payments,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Argument for and Against Free Trade and Protection.

Group 'B'

Nepalese Economy

1. **Topography** and **Environment.**
2. **Natural Resources** : Importance and Existing Position of forest, Minearal and Water Resource.
3. **Human Resources** : Structure of Population Size, Sex, age according to Latest Census, Density and Distribution (Mountain, Hill and Terai).
4. **Agriculture** : Importance, Problems, Production of some Cereal and Cash Crop-Paddy, wheat, Maize, Millet, Potato, Sugar Cane, Jute, Tea and Tobacco (Geographical distribution, Area under cultivation, Total Production and Productivity).
5. **Irrigation** : Importance, Methods and Area under Irrigation.
6. **Rural Indebtedness** : Nature and Gauses.
7. **Land - Reform** : Land tanure System (Birta, Raiker, Guthi and Kipat), Objectives and Features of Land Act 2021 (1964).
8. **Industry** :

a. Importance and Problems of Large, Small and Cottage Industries.

b. Current Position of the Organised Industries (Jute, sugar, Cigarette and Match).

c. Tourism - Importance only.

9. **Infrastructure**

a. **Transports** : Importance of Transport, Current Position of Road, Air, Ropeway and Railway.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

b. **Communication**: Importance of Communication, Current Position of Postal Service and Telecommunication.

10. **Foreign Trade** - Composition and Direction.

11. **Banking in Nepal** -Functions of Nepal Rastra Bank and Commercial Banks.

12. **Government Finance** - Sources of Revenue and Classification of Expenditure of HMG/Nepal.

13. **Planning** : Historical Background, Objectives and Priorities of Current Plan.

14. **Concept of**

    a. Economic liberalization.

    b. Economic Globalization.

    d. Economic Privatization.

15. Relationship between environment and economic development.

References :

1. A.L. Pradhanang - **Arthashastra Ko Siddhant (II).**

2. Amrit Man Shreshtha - **Nepal Ko Artha Shastra Parichaya.**

3. B.P. Shreshtha - **An Introduction to Nepalese Economy.**

4. **Nepali Artha Sahitya** - Economic Instruction Committee Publication, P.N. Campus, Pokhara.

5. R.R. Shah - **Nepal Ko Adhunik Arhashastra**, Prakashan Kendra, Janakpur.

6. World Bank Refond and Publications.

7. जनसंख्या तथा वातावरणमन्त्रालयका प्रकाशनहरू ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'ख' वर्ग गणित

उत्तरमध्यमा तहको गणित विषयको पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा संस्कृत माध्यमिकविद्यालयहरूबाट उत्तीर्ण भई अध्ययन गर्न आउने छात्रछात्राहरूको विश्वविद्यालयमा समानस्तरमा निर्धारित पाठ्यक्रमलाई समेत ध्यानमा राखी यसको पूर्वाधार (Pre-rquisite) पूर्वमध्यमा तहको अनिवार्य गणित मानिएको छ ।

प्रथम पत्र – पूर्णाङ्क : १००

गणित प्रथम (Mathematics I)

खण्ड 'क' बीजगणित (Algebra)

Complex numbers and polynomial equations and determinants; system of linear equations and inequalities.

खण्ड 'ख' निर्देशाङ्क ज्यामिति (Coordinate Geometry)

Reactangular coordinates and locus, straight lines; pair of straight lines.

खण्ड 'ग' त्रिकोणमिति (Trigonometry)

Measurment of angles; trigonometric ratios and identities; basic trigonometric formulas (Trigonometric ratios of sums, multiple and submultiple angles, Trigonometric equations. Properties of a triangle : inverse circular functions.

खण्ड 'घ' समुच्चय तथा चलन कलन Sets and calculus Setsand functions; limits and continuity, derivatives, Antiderivatives.

द्रष्टव्य : खण्ड 'क', 'ख', 'ग', र 'घ' बाट क्रमशः ३, ३, ३, र ४ गरी १३ प्रश्नहरू सोधिनेछन् र प्रत्येक खण्डबाट दुई दुई प्रश्न गरी जम्मा ८ प्रश्नको उत्तर दिनुपर्नेछ । प्रत्येक प्रश्नमा दुई खण्ड हुनेछन् । सबै प्रश्नहरू समान अङ्कका हुनेछन् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वितीय पत्र - **पूर्णाङ्क : १००**

गणित द्वितीय (Mathematics II)

खण्ड 'क' बीजगणित (Algebra)

Sequence and series, simple partial fractions; permutation & combination, binomial theorem, exponential and logarithmic series.

खण्ड 'ख' निर्देशाङ्क ज्यामिति तथा सदिश परिमाण (coordinate geometry & Vectors) Circle, parabola, coordinates in 3-space palane in 3-space, vector algebra.

खण्ड 'ग' चलन कलन (Calculus)

Derivatives, antidervatives & their applications.

खण्ड 'घ' Mechanics or Statistics

Mechanics :

Basic concepts of mechanics; composition and resolution of forces; parallel forces, moments and couples, uniform and uniformly accelerated motion; laws of motion and applications; conservation of energy and momentum.

or

Statistics :

Frequency distributions, graphs and diagrams, measures of central tendency; measures of dispersions; skewness and kurtosis, simple concepts of probability; correlation and regression.

द्रष्टव्य -

खण्ड 'क', 'ख', 'ग', र 'घ' बाट क्रमशः २, ४, २, तथा ५ गरी जम्मा १३ प्रश्नहरू सोधिनेछन् । खण्ड 'क' र 'ग' बाट एक एक प्रश्न तथा 'ख' र 'घ' बाट दुई दुई प्रश्न अनिवार्य तथा बाँकी दुई जुनसुकै खण्डबाट गरी जम्मा ८ प्रश्न हल गर्नुपर्नेछ । सबै प्रश्नहरू समान अङ्कका हुनेछन् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

OPTIONAL ENGLISH

Level objectives

The course has the following aims :

I. To provide a general foundation in the study of English literature.

II. To help the students understand and appreciate English literary texts.

III. To introduce all the major literary genres and their feature in terms of language, style and the treatment of motives.

IV. To enable the students to read literature with insight and to acquire some basic knowledge about English literary tradition in order to appreciate literature as human activity.

Course Description

The course is divided into four broad literary genres; essay, fiction, poetry and drama. A history of English literature is introduced as a survey course that spans a period of English literature from the beginning to the present.

Paper I : Prose **Full Marks : 100**

ESSAY 35

Prescribed Text

Dhar, K.L. ed. **A miscellany of Prose,** India : Vani Educational Books, 1993.

The following topics:

F. Bacon, " Of Studies".

J. Swift, "Episode of the spider and the Bee".

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

C. Lamb, " A Bachelor's Complaint of the Behaviour of Married People".

Mahatma Gandhi, " Message of Gita".

A. Hoxley, " Selected Snobberies".

S. Radhakrishnan, " Science and Religion".

B. Russel, " The functions of a Teacher".

SHORT STORY 35

Prescribed Text :

Sashikumar J. and Paul Gunashekar, ed. Spectrum, Hyderabad : Orient Longmen, 1977.

The Following topics:

Ski, "Fur."

Emile Gaboriau, "The Accursed House".

E. Hemingway, " A Day's Wait".

Chinua Achebe, " Marriage is a Private Affair".

Gorky, "The Mother of a Tritor".

Maugham, "The Verger".

Morley Callaghan, "The Snob".

Novel 30

Prescribed Text

George Orwell, **Animal Farm**

Paper II : **Full Marks : 100**

POETRY, DRAMA AND HISTORY.

Poetry 30

Prescribed Text:

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Sheppard, L/E.A. Ec, A pageant of Poems, Delhi Orient Longmen : 1977.

The following poems-

W. Shakespeare, 'All the World's a Stage'.

William Blake, " The Tyger".

Lord Byron, " Sonnet on chillon".

John Keats, "Ode to a Nightingale".

Lord Tennyson, "The splendour Falls".

Robert Browning, "My Last Duchess".

Thomas hardy, "To an Unborn Pauper Child".

Robert Bridges, "Nightingales".

De la mare, "Voices".

John masefield, "Up on the Down".

D.H. lawrence "The Whatever Man Makes".

Jhon Betjeman, "Youth and Age on Beaulieu River, Hants".

W.H. Auden, "The Unknown citizen".

Ted Hughes, "The Jagur".

Sylvia Plath, "Mirror".

Drama 30

Prescribed Text

Shakespeare, Romeo And Juliet.

History of English Literature 40

Prescribed Text

Theorpley, G.C. and G. Roberts, **An outline of English Literature.** Essex : Longman, 1984.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Question Format

Paper I : Prose

A Miscellany of Prose (35 marks):

2 Explanations carrying 15 marks,

Short and long answer-questions carrying 20 marks.

Spectrum (35 Marks) :

2 explanations questions carrying 15 marks, long and short answer questions carrying 20 marks.

Animal Farm (30 marks) :

2 Explanations carrying 10 marks,

long and short answer questions carrying 20 marks.

Paper II : POETRY, DRAMA, AND HISTORY

A PAGEANT OF POEMS (30 Marks) :

2 Explanations carrying 10 marks,

long and short answer-questions carrying 20 marks.

Romeo and Juliet (30 marks):

2 Explanations carrying 10 marks,

long and answer-questions carrying 20 marks.

An outline of English Literature (40 marks) :

Periods (15 marks) : e.g. Old English Literature, Middle English Literature; at Books and authors (20 marks) e.g. The canterbury Tales, T.S. Eliot, etc.

literary Terms (5 marks): from the glossary, e.g. alliteration simile, etc.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऐच्छिक हिन्दी

स्तरगत विषय शिक्षणके उद्देश्य-

हिन्दी भाषा के व्याकरणिक प्रक्रियाका सामान्य ज्ञान एवं हिन्दी साहित्यका परिचयात्मक अध्ययन।

प्रथम पत्र - पूर्णाङ्क : १००

काव्य, नाटक, भाषाज्ञान।

(क) **काव्य संकलन -** ४०

(समीक्षात्मक -२४, व्याख्यात्मक -१६)

(ख) **नाटक-** ३०

(समीक्षात्मक -२०, व्याख्यात्मक -१०)

(ग) भाषाज्ञान (रचना और व्याकरण) - ३०

पाठ्यपुस्तकें -

(१) **काव्य-धारा-**सं. परमानन्द गुप्ता, प्रकाशक, नेशनल पब्लिसिङ्ग हाउस -२३, दरियागंज, नयी दिल्ली।

आधुनिक काव्य खण्ड से- निर्धारित अंश: १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ९, १०, १३, १५ संख्यक।

प्राचीन काव्य खण्ड से : १, ३, ४, ५, ७ संख्यक कवि तथा कविताएं।

अध्ययनक्रम

हिन्दी भाषा एवं साहित्य के विकासका सामान्य परिचय, कविपरिचय, कृतियोंका सारांश, काव्यगत बिशेषतायें, व्याख्या आदि।

२. **अमृतपुत्री** - हरिकृष्ण प्रेमी, ज्ञान भारती, दिल्ली ११०००७।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अध्ययनक्रम

हिन्दी नाटककी उत्पत्ति तथा विकास, प्रस्तुत नाटक और नाटककारका परिचय, कथा, सारांश, अंकों का विशेष अध्ययन, व्याख्या, नाटकीय विशेषतायें और चरित्र चित्रण ।

३. **भाषा शिक्षण** -इसमे दों तरह के प्रश्न होंगे -

(क) **व्याकरण के सैद्धान्तिक प्रश्न** -

निधारित अंश - उपसर्ग, प्रत्यय, क़ाल, कारक तथा लिंग ।

(ख) **रचनासम्बन्धी प्रश्न** -

निर्धारित अंश - शब्द शुद्धि, वाक्य शुद्धि, लोकोक्ति एवम् मुहावरे तथा पत्र लेखन अभ्यास ।

अभिशंसित ग्रन्थ -

(१) **आधुनिक हिन्दी व्याकरण और रचना** - डा. वासुदेवनन्दनप्रसाद, भारतीभवन, पटना ।

द्वितीय पत्र- पूर्णाङ्क : १००

गद्य, बोध, अनुवाद ।

(१) गद्य की विभिन्न विधाओं के अध्ययन में कथा, साहित्य विरात्मक निबन्ध, संस्मरण, एकांकी, व्यंग्य, रेखाचित्र, ललित निबन्ध संक्षिप्त एवं प्रमुख रचनाओंका अध्ययन अपेक्षित हैं । इसके साथ ही उपन्यासका अध्ययन भी ज्ञानवर्द्धनके लिये आवश्यक जानकर पाठ्यक्रम में एक उपन्यास भी अभिशंसित किया है । इसमें उपन्यास साहित्यकी उत्पत्ति एवं विकास, महत्त्व तथा प्रस्तुत उपन्यासकी विशेषतायें आदिका संक्षिप्त ज्ञान आवश्यक है । उपन्यासकी शैली, चरित्र चित्रण तथा समीक्षा के साथ पंक्तियों की व्याख्या भी अध्ययन में अपेक्षित है । ४०

(२४ आलोचनात्मक, १६ व्याख्यात्मक)

निर्धारित पुस्तकें-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(१) **गद्य-प्रवाह**-स. रामखेलावन राय, सियाराम तिवारी, विकास पब्लिसिङ्ग हाउस प्रा. लि., नई दिल्ली -१२०००२ -

निर्धातिर अंश -

(क) साहित्य क्या है ? -श्यामसुन्दर दास

(ख) श्रीमती महादेवी बर्मा - रामकुमार बर्मा

(ग) संघमित्र - रामबृक्ष वेनीपुरी

(घ) क्लोप्टामेनिया - पारूकान्त देसाई

(ङ) अलांपी दीन - महादेवी बर्मा

(च) बूटी काकी - प्रेमचन्द्र

(छ) आपने मेरी रचना पढी -हजारीप्रसाद द्विवेदी

(ज) तीन लघु कथायें - रामेश्वरनाथ तिवारी

(२) **मानसके हंस**- अमृतलाल नागर - ३०

(छात्र संस्करण, प्रकाशक- राजपाल एण्ड सन्स, दिल्ली)

(समीक्षात्मक - २०, व्याख्यात्मक - १०)

(३) **बोध** - २०

(उद्धृत अपठित गद्यांश के आधार पर पुछे गये प्रश्नों के उत्तर)

(४) **संस्कृत से हिन्दी में अनुवाद** - १०

अभिशंसित पुस्तक -

(१) **आधुनिक हिन्दी व्याकरण और रचना** - डा. वासुदेवनन्दनप्रसाद भारती भवन, पटना ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'ख' वर्ग मैथिली

स्तरगत विषयशिक्षण क उद्देश्य -

मैथिली भाषा में प्राचीन एवं मध्यकालीन गद्य-पद्य अध्ययन करा एवं मैथिली भाषा व्याकरण की समुचित ज्ञान क संगही भाषा लेखन शैली विषय में पटुतार्थ परिपाटी क संगही भाषा शुद्धता पर जोर देव अनिवार्य अछि। लेखनक ज्ञान भाषा परिष्कृत रूप परिचय कराएव अनिवार्य अछि।

प्रथम-पत्र - पूर्णाङ्क : १००

मैथिली पद्य, रूपक एवं लिपि।

(१) **मैथिली पद्य -** ५०

(क) मैथिली प्राचीन गीतसंग्रह, निर्धारित अंश - २०

१. विद्यापति पद्य संख्या - १, ७, २१, २३, २५, २९, ३२, ३३, ३७, ५७, ९०, १०१।

२. लोचन - १, ४, १३५।

३. गोविन्ददास - १४१, १४५, १५१।

(ख) कवि सिद्धिनरसिंह मल्ल सं. प्रथम ५ गीत।

(ग) मैथिली अभिलेख गीतमाला सं. प्रथम ५ गीत

(घ) कविताकलाप सं. निर्धारित कवि-

१. सीताराम झा	२. आरसी प्रसाद सिंह
३. डा. जयमन्त मिश्र	४. मात्री
५. डा. धीरेन्द्र	६. डा. रामदेव झा
७. सुमन जी	८. डा. किरण जी
९. मधुप	१०. किसुन जी
११. अमर जी	१२. भुवनेश्वर पाथेय
१३. तन्त्रनाथ झा	१४. कविशेखर बद्रीनाथ झा

२. **मैथिली रूपक -** ४०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(क) मैथिली नाटक

(ख) मैथिली एकाङ्की

मैथिली एकाङ्की संग्रह, निर्धारित एकाङ्कीकार -

१. कुमार गंगानन्दसिंह	२. प्रा. हरिमोहन झा
३. तन्त्रनाथ झा	४. रमानाथ झा
५. प्रा. शैलेन्द्रमोहन झा	६. डा. धीरेन्द्र झा
७. सुधांशुशेखर चौधरी	८. अमर जी
९. डा. किरण	१०. मल्ल गिया

३. **लेखन लिपि** - १०

पाठ्यपुस्तक -

१. **मैथिली प्राचीन गीत** -	रमानाथ झा, अनन्त प्रकाशन दरभंगा।
२. **कवि सिद्धिनरसिंह मल्ल** -	सं. शैलेन्द्र मोहन झा।
३. **मैथिली अभिलेख गीतमाला** -	सं. डा. जयमन्त मिश्र, मैथिली अकादमी, पटना।
४. **कविताकलाप** -	सं. शंकरकुमार झा, मैथिली साहित्य परिषद्, दरभंगा।
५. **कोन महक नाम रख नै एकर** -	काशीनाथ झा 'किरण'।
६. **एकाङ्की संग्रह** -	सं. श्री सुरेन्द्र झा, सुमन पद्मश्री, सुधांशुशेखर चौधरी, मैथिली, अकादमी, पटना।

सन्दर्भ-पुस्तक -

१. **विद्यापति क काव्य साधन** -	डा. विश्वेश्वर मिश्र।
२. **महाकवि विद्यापति** -	डा विश्वेश्वर मिश्र।
३. **मैथिली साहित्यक इतिहास** -	सं रामकृष्ण झा 'किसुन'।
४. **मैथिली साहित्यक इतिहास** -	दुर्गानाथ झा श्रीश।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

५. **मैथिली कवि दर्शन** - डा. व्यथित, भारती पुस्तक केन्द्र, दरभंगा।

६. **मैथिली साहित्यक रूपरेखा** - डा. वासुकिनाथ झा।

७. **मैथिली नाटक उद्भव ओ विकास** - डा. लेखनाथ झा, पटना।

८. **मैथिली नाटक उद्भव ओ विकास** - प्रतापनारायण झा, चेतना समिति पटना।

९. **संचयमिता** - मध्यम पाण्डव, वैदेही पुस्तक भण्डार।

१०. **मैथिली प्रथम पुस्तक** - जीवनाथ राय, पुस्तक भण्डार।

११. **मैथिली वर्ण परिचय** - विश्वनाथ झा, ग्रन्थालय, दरभंगा।

द्वितीय पत्र - **पूर्णाङ्क : १००**

गद्य साहित्य, व्याकरण एवं निबन्ध।

१. गद्य साहित्य - ६०

(क) **मैथिली उपन्यास** - दूध फूल।

(ख) **मैथिली कथा** - कथा संग्रह सं. निर्धारित अंश -

१. कुमार गंगानन्द सिंह
२. प्रा. हरिमोहन झा
३. लक्ष्मीपति सिंह
४. चन्द्रनाथ मिश्र अमर
५. काञ्चीनाथ झा किरण
६. डा. वज्रकिशोर वर्मा मणिपद्म
७. सुधांशुशेखर चौधरी
८. ललित
९. रामकृष्ण झा 'किसुन'
१०. डा. धीरेन्द्र झा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

११. प्रभासकुमार चौधरी

२. मैथिली व्याकरण- २०

१. सन्धि	२. संज्ञा	३. सर्वनाम
४. विशेषण	५. वचन	६. क्रिया
७. काल	८. कारक	९. समास
१०. तद्धित	११. कृदन्त ।	

रचना

१. विपरीतार्थक शब्द	२. पर्यायवाची शब्द	३. अनेक शब्द एकशब्द
४. शब्दयुग्म	५. लोकोक्ति	६. मोहवारा
७. वाक्यरचना	८. संक्षेपण	९. पत्रलेखन ।

३. मैथिली निबन्ध लेखन – २०

(क) मैथिली गद्य साहित्यक सामान्य परिचय ।

(ख) मैथिली उपन्यास साहित्यक परिचय ।

(ग) निर्धारित उपन्यास लेखक क ऐतिहासिक एवं साहित्यिक परिचय ।

(घ) निर्धारित उपन्यास तथा वस्तु चरित्र-चित्रण, सारांश, व्याख्या तथा समालोचना ।

(ङ) निर्धारित कथाकार लोकनिक ऐतिहासिक एवं साहित्यिक परिचय ।

(च) निर्धारित कथा वस्तु, चरित्र-चित्रण, सारांश, व्याख्या एवं समीक्षा ।

(छ) मैथिली व्याकरण सं. निर्धारित प्रकरण समूहक सामान्य परिचय एवं प्रयोग ।

(ज) निबन्ध लेखनक अभ्यास ।

पाठ्यपुस्तक –

१. **दूध फूल –** रमानन्द रेणु ।

२. **कथासंग्रह –** सं. डा. अमरेश पाठक, श्री मोहन भारद्वाज, मैथिली अकादमी, पटना ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सहायकपुस्तक–

१. **मैथिली उपन्यासक अध्ययन**	- डा. अमरेश पाठक, पटना ।
२. **मैथिली उपन्यास एवं उपन्यासकार**	- भूपेन्द्रकुमार चौधरी, ग्रन्थालय प्रकाशन, दरभंगा ।
३. **उपन्यासकला**	- विनोदशंकर व्यास, भारती भवन, इलाहवाद ।
४. **मैथिली साहित्यक इतिहास**	- डा. श्रीश ।
५. **मैथिली साहित्यक रूपरेखा**	- सं. वासुकिनाथ झा, चेतना समिति, पटना ।
६. **मैथिली व्याकरण और रचना**	- पं. युगेश्वर झा, भारतीय भवन पटना ।
७. **मिथिला भाषा प्रकाशन**	- रमानाथ झा, दयाला पुस्तक भण्डार, दरभंगा ।
८. **मैथिली निबन्ध पीयूष**	- डा. व्यथित शारदा प्रकाशन भागलपुर ।
९. **मैथिली निबन्धावली**	- डा. व्यथित, भारती भवन, पटना ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुल्क-विवरण

परीक्षा शुल्कः

नियमित परीक्षार्थीका लागि

तह	प्रत्येक खण्ड	प्रतिपत्र
उत्तरमध्यमा	४०/-	१०/-
शास्त्री	५०/-	१५/-
आचार्य	७५/-	२५/-
स्वतन्त्र परीक्षार्थीहरूका लागि		
उत्तरमध्यमा	१००/-	२५/-
शास्त्री	१५०/-	३५/-
आचार्य	२००/-	५५/-
डाँक खर्च (स्वतन्त्र परीक्षार्थीहरूका लागि मात्र)		६/-

नियमित तथा स्वतन्त्र परीक्षार्थीहरूका लागि

विश्वविद्यालय दर्ता शुल्क	३५/-
ट्रान्सक्रिप्ट शुल्क	१५/-
" अंग्रेजी प्रति शुल्क	१५/-
प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि	२५/-
लब्धाङ्कको प्रतिलिपि	१५/-
विश्वविद्यालय पुनः दर्ता शुल्क	३५/-
प्रवेशपत्रको प्रतिलिपि शुल्क	१०/-
केन्द्र परिवर्तन शुल्क	२००/-
अस्थायी प्रमाणपत्र शुल्क	२५/-
सक्कल प्रमाणपत्र (शास्त्री, आचार्य तथा विद्यावारिधि तहका लागि मात्र)	५०/-
प्रव्रजन (माइग्रेशन) प्रमाणपत्र शुल्क	४०/-
आव्रजन (इमिग्रेशन शुल्क)	२०/-
चारित्रिक प्रमाणपत्र शुल्क	१०/-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुनर्योग प्रतिपत्र शुल्क	३५/-
जन्ममिति सच्याउने शुल्क	३५/-
नाम, थर सच्याउने शुल्क	३५/-
स्थायी ठेगाना सच्याउने शुल्क	२५/-
परीक्षा आवेदन पत्र	५/-
केन्द्र शुल्क	१०/-
स्थानान्तरण प्रमाणपत्र शुल्क	२५/-
प्रत्येक शैक्षिक प्रगति विवरण (ट्रान्सक्रिप्ट) प्रतिलिपि शुल्क	२०/-
परीक्षा विलम्ब शुल्क	५०/-
प्रत्येक खण्डमा प्रवेश हुँदा लाग्ने शुल्क	
विद्यापीठ प्रवेश शुल्क	३०/-
पुस्तकालय तथा वाचनालय शुल्क	३०/-
खेलकुद वार्षिक शुल्क	३०/-
परिचयपत्र शुल्क	१०/-
परिचयपत्र प्रतिलिपि शुल्क	२०/-
छात्रकल्याण (वार्षिक) शुल्क	२०/-
यूनियन शुल्क (वार्षिक)	२०/-
आवेदन शुल्क (उत्तरमध्यमा, शास्त्री तथा आचार्य तहका लागि)	१०/-
भर्ना विलम्ब शुल्क	५०/-
पुस्तकालय धरौटी	
उत्तरमध्यमा	२००/-
शास्त्री	२००/-
आचार्य	३००/-
अनुसन्धान	३००/-
विशिष्ट परीक्षा शुल्क	**प्रतिखण्ड**
उत्तरमध्यमा	५०/-
शास्त्री	७५/-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu